

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <http://www.researchgate.net/publication/270568607>

Elaboració dels continguts per a les bases del futur Pla integral de suport a la família

TECHNICAL REPORT · JANUARY 2012

DOI: 10.13140/2.1.3692.3202

READS

36

4 AUTHORS, INCLUDING:

[Lluís Flaquer](#)

Autonomous University of Barcelona

121 PUBLICATIONS 92 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

[Anna Escobedo](#)

University of Barcelona

7 PUBLICATIONS 4 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

[Anna Garriga](#)

University Pompeu Fabra

6 PUBLICATIONS 13 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Elaboració dels continguts per a les bases del futur Pla integral de suport a la família

Lluís Flaquer, Anna Escobedo,
Anna Garriga i Oriol Ríos

Barcelona, juliol del 2012

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ.....	6
2. REPTES QUE PLANTEJA L'EVOLUCIÓ RECENT DE LES TENDÈNCIES SOCIODEMOGRÀFIQUES	8
2.1 Formació de les famílies.....	8
2.2 Composició de les llars.....	18
2.3 Evolució de la separació i del divorci.....	21
2.4 Participació femenina al mercat de treball i equilibri de gènere	25
2.5 Estat i evolució de la immigració: La integració de la segona generació.....	28
2.6 El benestar dels infants	30
2.6.1 Factors relacionats amb el benestar material dels infants: pobresa infantil i abandonament prematur dels estudis	31
2.6.2 Nous eixos relacionals	39
2.6.3 Divorci, estructura familiar i benestar dels fills	45
2.7 Punts forts i febles del sistema de família a Catalunya	55
2.7.1 Distribució desigual dels dèficits en fecunditat.....	57
2.7.2 Integració de la segona generació dels immigrants a la societat catalana.....	57
2.7.3 Tensions entre familiarisme i individualització.....	58
2.7.4 Desequilibri de gènere	59
2.7.5 Importància del benestar material i relacional dels infants i de la qualitat de vida de les famílies	60
2.7.6 Canvis en diversos aspectes del sistema familiar i el seus efectes en relació amb la igualtat d'oportunitats dels infants	60
3. PANORÀMICA DE LES POLÍTIQUES FAMILIARS A LA UNIÓ EUROPEA I A ESPANYA.....	61
3.1 Característiques dels principals sistemes europeus de polítiques familiars	61
3.1.1 Suècia	64
3.1.2 Regne Unit.....	66
3.1.3 Alemanya.....	69
3.1.4 França	71
3.2 Les polítiques familiars a Espanya	72
3.3 Experiències en polítiques familiars d'altres comunitats autònomes	76
3.4 Experiències en polítiques familiars de caràcter local en municipis i diputacions.....	79
3.5 Les polítiques de suport a la implicació paterna en la cura dels fills	83
3.6 Noves polítiques familiars	87
4. LA INSTITUCIONALITZACIÓ DE LES POLÍTIQUES FAMILIARS A CATALUNYA	95
4.1. Antecedents	95
4.1.1 Pla Integral de Suport a les Famílies (1993)	96
4.1.2 Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic.....	97
4.1.3. L'etapa dels governs tripartits.....	99

4.1.4. Balanç de l'aplicació de la Llei 18/2003, de 4 de juliol, de Suport a les Famílies	102
4.2. El sistema actual de prestacions i serveis de suport i atenció a les famílies.....	107
4.3 Serveis d'atenció i educació a la primera infància.....	111
4.4 L'encaix entre família i escola: horaris i oferta de serveis complementaris o extraescolars (out-of-school care)	113
4.4.1 Serveis extraescolars.....	113
4.4.2 Les associacions de mares i pares d'alumnes (AMPA).....	115
4.5. La despesa social en família i fills.....	117
5. PROPOSTES PER A L'ELABORACIÓ DEL PLA.....	121
5.1. Concepte i àmbit de les polítiques familiars.....	121
5.2 Bases de les polítiques familiars.....	123
5.3 Problemes crítics que el Pla hauria d'abordar prioritàriament.....	125
5.4 Objectius estratègics	126
5.5 Propostes, recomanacions i mesures	131
5.5.1 Mesures sobre la millora de la fecunditat.....	132
5.5.2 Suport econòmic a les famílies i protecció a la infància	133
5.5.3 Els serveis d'atenció i educació a la primera infància	134
5.5.4 Foment i protecció de les AMPA	136
5.5.5 Horaris i gestió del temps	137
5.5.6 Polítiques per a la millora del benestar dels infants	137
5.5.7 Coordinació amb altres àmbits de les polítiques socials i de l'activitat legislativa.....	142
6. POSSIBLES CRITERIS D'AVALUACIÓ DEL PLA	148
6.1 Seguiment del pla i avaluació regular i sistemàtica.....	148
6.2 Criteris d'avaluació	152
6.3 Sistema d'indicadors	153
6.3.1 Estructura de les famílies.....	154
6.3.2 Posició de les famílies en el mercat de treball i repartiment del temps dins la llar.....	156
6.3.3 Polítiques públiques per a famílies i infants.....	157
6.3.4 Resultats en termes de benestar infantil i participació social	159
7. CONCLUSIONS	160
BIBLIOGRAFIA	162

ÍNDEX DE TAULES, GRÀFICS I QUADRES

❖ Taules

Taula 2.1 Composició de les llars segons tipus. Catalunya 1981-2007

Taula 2.2 Situació de convivència de determinades categories de la població en percentatges respecte del total de cada categoria Espanya i UE-27, 2010

Taula 4.1 Prestació universal atorgades per part, adopció, acolliment múltiple. Catalunya. 2005-2010

Taula 4.2. Evolució dels motius pels quals se sol·liciten el serveis de mediació familiar. Catalunya. 2009-2011

❖ Gràfics

Gràfic 2.1. Evolució paral·lela de la nupcialitat exclusivament civil i de la taxa bruta de nupcialitat Catalunya i Espanya, 1998-2010

Gràfic 2.2. Indicador conjuntural de fecunditat segons despesa en família i fills en percentatge del PIB. Països de la UE-27 + Islàndia, Noruega i Suïssa, 2008

Gràfic 2.3. Relació entre l'indicador conjuntural de fecunditat i la proporció de dones de 18 a 34 anys que viuen amb els seus pares. Unió Europea (+ Islàndia. Noruega i Suïssa), 2010

Gràfic 2.4. Taxes d'emancipació domiciliaria dels joves de 15 a 29 anys per sexe Catalunya, 2000-2010

Gràfic 2.5. Proporció de divorcis respecte dels matrimonis de l'any en una selecció de països de la Unió Europea i Catalunya, 1998-2010

Gràfic 2.6. Canvis en la proporció de fills nascuts fora del matrimoni en relació amb l'evolució de la taxa bruta de divorcialitat. Catalunya, Espanya i UE-27, 2000-2010

Gràfic 2.7. Preferències dels entrevistats de 18 i més anys sobre la seva forma ideal de família. Catalunya i Espanya, 2011

Gràfic 2.8. Evolució de les taxes d'activitat de les dones de 25 a 54 anys. Catalunya, Espanya i UE-27, 1998-2011

Gràfic 2.9. Distribució de les activitats diàries destinades a treball remunerat i a la llar i família en un dia mitjà de les persones de 25 a 44 anys per sexe. Catalunya 2011

Gràfic 2.10. Evolució del percentatge de fills nascuts de pare o mare estrangers Catalunya, 1998-2010

Gràfic 2.11. Diferencials entre les taxes de pobresa infantil abans i després de la crisi.

Unió Europea + Noruega, Islàndia i Catalunya, 2006-2008 i 2009-2010

Gràfic 2.12. Taxes de risc a la pobresa de les llars amb fills dependents segons tipus.

UE27, Espanya i Catalunya, 2010

Gràfic 2.13. Evolució de les taxes de risc a la pobresa segons tipus de llars amb fills dependents. Catalunya, 2006-2008 - 2009-2010

Gràfic 2.14. Distribució percentual de la població en risc a la pobresa que viu en llars amb fills dependents segons tipus. Catalunya, 2010

Gràfic 2.15. Evolució de les taxes d'abandonament prematur dels estudis per sexe.

Catalunya, Espanya i UE27, 2007-2011

Gràfic 4.1. Evolució de la despesa i del nombre de menors causants del programa de prestacions universals per infants a càrrec. Catalunya, 2004-2010

Gràfic 4.2. Evolució de la proporció dels menors causants del programa de prestacions universals segons tipus de família. Catalunya, 2004-2010

Gràfic 4.3. Evolució del percentatge de despesa en família i fills respecte del total de despesa en protecció social. Catalunya, Espanya i Unió Europea. 2001-2007

Gràfic 4.4. Despesa social en família i fills respecte del PIB. UE-27 + Islàndia, Noruega, Suïssa i Catalunya, 2007

❖ *Quadres*

Quadre 2.1 Factors que expliquen l'aparició i la persistència de la pobresa infantil

Quadre 2.2 Estratègies per lluitar contra la pobresa infantil

Quadre 2.3 Interrelació dels factors relacionals/psicològics associats al benestar dels infants que viuen amb els dos pares biològics

Quadre 2.4 Missatge clau

Quadre 2.5 Divorci i Benestar infantil

Quadre 2.6 Diferències en recursos i benestar entre els nens i nenes de diferents nivells socioeconòmics abans i després del divorci

Quadre 2.7 Reptes que planteja la recent evolució de les tendències sociodemogràfiques

Quadre 3.1 Recull d'experiències seleccionades extretes del Seminari d'Intercanvi

“Les Polítiques Locals de Suport a les Famílies”

Quadre 5.1 Propostes i recomanacions sobre la millora del benestar dels infants

Quadre 5.2 “Growing in Australia” com a il·lustració d'una possible cooperació entre el Departament de Benestar Social i Família, l'Idescat i TV3 i com a mostra de treball interdepartamental.

1. INTRODUCCIÓ

Aquest informe sobre l'*Elaboració dels continguts per a les bases del futur Pla integral de suport a la família*, encarregat per la Secretaria de Família del Govern de la Generalitat, té per objecte fer una contribució a les tasques de reflexió i preparació del futur pla de suport a la família que actualment s'està endegant. La nostra pretensió no és altra que aportar idees, propostes i recomanacions que, en la nostra opinió, poden resultar útils de cara a la redacció del pla.

Els autors d'aquest informe som professionals independents que treballem en el sistema de recerca universitari i estem especialitzats en els processos de canvi familiar i en les polítiques de suport i atenció a les famílies. Encara que les nostres contribucions han estat diferents en funció dels nostres coneixements i especialitats, l'autoria de l'informe és col·lectiva i assumim plegats la responsabilitat pel conjunt de l'informe.

Aquest informe consta de cinc capítols. En el primer s'hi analitzen les reptes que es desprenen de les transformacions experimentades per la família en els darrers anys. La formació de famílies, la natalitat, la proliferació de les noves llars, els processos de ruptura familiar, el creixement de la participació de les dones en el mercat de treball, els fluxos migratoris, la pobresa infantil i l'abandonament prematur dels estudis són temàtiques que revisem amb la idea de poder fer un balanç de la situació de la família a casa nostra així com de les condicions de vida dels infants catalans. La finalitat d'aquest exercici és poder oferir una diagnosi de la situació i una prognosi de la seva evolució que ens ajudi a identificar els principals reptes als quals el pla hauria de tractar de respondre.

La segona part aspira a brindar informacions sobre el context en què es desenvolupen les polítiques familiars catalanes. En un món interconnectat com el nostre en què es donen cada vegada més processos de sobirania compartida i en què els models dels països del nostre entorn tenen una influència cada vegada més gran en la proposta i adopció de mesures resulta summament important el coneixement dels sistemes dels nostres veïns. Així, oferim una panoràmica de les polítiques familiars en països europeus de referència com ara Suècia, el Regne Unit, Alemanya i França per tal de presentar al lector diverses fórmules institucionals per resoldre problemes que trobem a la majoria de països. Un segon àmbit de treball proposa una incursió en les polítiques familiars del nostre entorn més immediat: Estat espanyol, altres comunitats autònomes i diputacions i ajuntaments en la mesura en què condicionen en gran manera -i a voltes

també són condicionades- per les polítiques de la Generalitat. Els dos darrers apartats comenten polítiques familiars de caràcter innovador com són la implicació paterna en la cura dels fills i les noves polítiques familiars que emfasitzen sobretot el seu caràcter relacional.

La següent part se centra sobre les polítiques familiars a Catalunya i analitza el seu procés d'institucionalització des de l'aprovació del primer Pla Integral l'any 1993 fins a l'actualitat. En aquest capítol s'hi revisen els antecedents, es fa un balanç de la implementació de la Llei 18/2003 de suport a les famílies i es descriuen els elements més importants de l'actual sistema català de prestacions, els serveis d'atenció i educació a la primera infància, l'encaix entre família i escola, els serveis extraescolars i les associacions de mares i pares d'alumnes. El final del capítol hi figura un apartat sobre els nivells de despesa en família i infants a Catalunya en el context europeu.

La quarta part versa sobre les propostes per a l'elaboració del pla. Després de definir el concepte i àmbit de les polítiques familiars i de fer unes consideracions sobre l'articulació de les polítiques familiars dins els règims productius i de benestar, l'informe analitza els problemes crítics que haurien de ser abordats pel Pla amb caràcter prioritari així com els objectius estratègics que l'informen. Les mesures i recomanacions que proposem han estat aplegades en diversos blocs: mesures sobre la millora de la fecunditat, suport econòmic a les famílies i protecció a la infància, serveis d'atenció i educació a la primera infància, foment i protecció de les AMPA, horaris i gestió del temps, polítiques per a la millora del benestar dels infants i coordinació amb altres àmbits de les polítiques socials i de l'activitat legislativa.

Tenint en compte que en un pla s'hi esmercen diners públics, és important que compti amb un procediment d'avaluació que permeti millorar el seu rendiment i resultats. En el cinquè capítol proposem algunes idees que, en la nostra opinió, podrien resultar útils de cara al seguiment regular i una avaluació sistemàtica del pla. Com a criteris d'avaluació en proposem tres: benestar de la infància, equilibri de gènere i la correspondència entre els desigs i preferències dels ciutadans i les pràctiques familiars. Per últim, oferim una llista d'indicadors que hem fet servir per a la redacció de l'informe i que podrien constituir l'embrió d'una possible base de dades destinada a avaluar els resultats de les polítiques familiars catalanes. Esperem les nostres contribucions resultin útils i que algunes de les nostres propostes i suggeriments serveixin per inspirar l'elaboració del Pla.

2. REPTES QUE PLANTEJA L'EVOLUCIÓ RECENT DE LES TENDÈNCIES SOCIODEMOGRÀFIQUES

El procés de formació, les característiques i l'organització interna de les llars condicionen en gran mesura el benestar de les famílies i dels infants que hi viuen. L'impacte de les transformacions de considerable volada que s'han produït en l'univers familiar en els darrers temps com ara l'augment de la participació femenina al mercat de treball, la individualització de les relacions socials, el descens de la fecunditat i el creixement de la ruptura matrimonial configuren reptes de primera magnitud que haurien de constituir els principals referents i focus d'atenció d'un Pla Integral de Família. La finalitat d'aquest apartat és, en primer lloc, (1) descriure els canvis familiars que podem detectar a partir de l'examen de l'evolució de les tendències sociodemogràfiques i (2) identificar i analitzar els desafiaments que se se'n desprenen amb vista a mantenir i millorar la qualitat de vida de les famílies i dels seus membres.

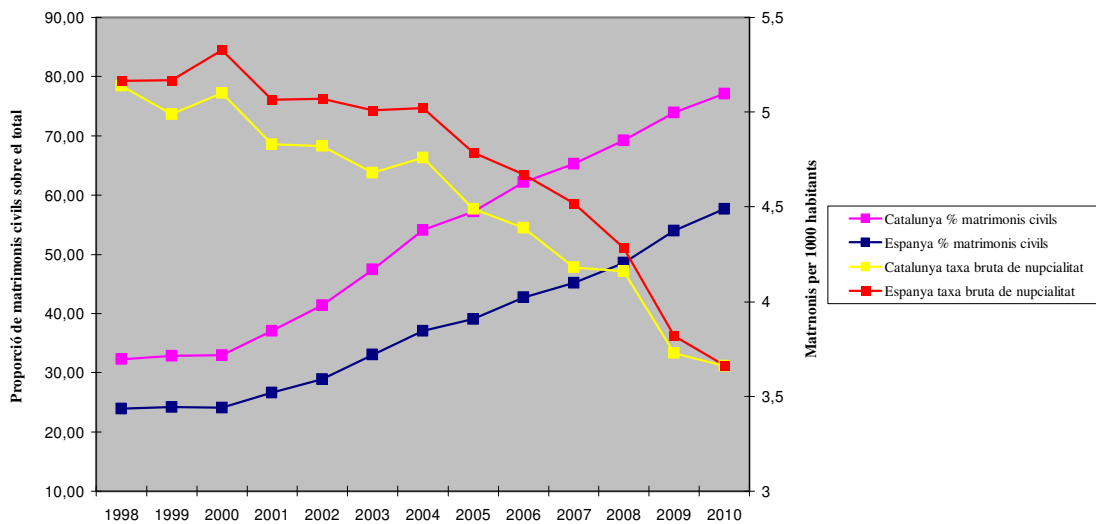
A tal fi, en primer lloc, parlarem del procés de formació de les famílies a partir de l'estudi de la nupcialitat i de la fecunditat així com dels principals tipus de llars que en resulten, a continuació dedicarem un apartat a la ruptura conjugal i a les seves conseqüències, més endavant ens referirem a les pautes d'equilibri de gènere dins les llars en relació amb el treball remunerat i no remunerat, farem un breu comentari sobre les dificultats i perspectives d'integració de la segona generació immigrant i acabarem comentant els desafiaments i oportunitats que plantegen aquests reptes de cara al benestar de la infància tant des d'un punt de vista material com relacional.

2.1 Formació de les famílies

Amb 26.296 matrimonis anuals (2010), Catalunya té una taxa bruta de nupcialitat del 3,66 per 1.000, la més baixa dels darrers 30 anys i una de les més reduïdes de la Unió Europea. A aquests matrimonis cal afegir-hi les 882 núpcies celebrades entre persones del mateix sexe: 559 matrimonis d'homes i 323 matrimonis de dones. El 2010 els matrimonis entre persones del mateix sexe representaven el 3,2% del total. D'altra banda, l'edat mitjana al primer matrimoni se situa en 32,72 anys per als homes i 31,45 per a les dones, mentre que el 1986 era de 26,74 i 24,53, respectivament. En els darrers

vint-i-cinc anys, la diferència d'edat entre l'home i la dona s'ha reduït de 2,1 anys (1986) a 1,27 (2010) (Idescat, 2011b).

Gràfic 2.1
Evolució paral·lela de la nupcialitat exclusivament civil i de la taxa bruta de nupcialitat Catalunya i Espanya, 1998-2010

Font: Idescat i INE

El Gràfic 2.1 ens mostra l'evolució paral·lela de la taxa bruta de nupcialitat i del percentatge de matrimonis civils respecte del total a Catalunya i Espanya durant els darrers anys. Hom pot observar que tant a Catalunya com a Espanya la tendència de la taxa bruta de nupcialitat és clarament descendent i que en els últims anys les dues tendeixen convergir després que durant tot el període la taxa catalana hagi estat força inferior a l'espanyola.

Una de les mostres més eloqüents de la secularització dels comportaments és l'avenc progressiu del matrimoni civil a casa nostra. Si bé el 1976 només tinguren lloc fora de l'església el 0,34% del total de les noces, actualment les unions civils estan assolint ja el 77% del total de núpcies (2010). En el darrer any la reducció de la nupcialitat ha afectat només els matrimonis catòlics que han disminuït un 13% respecte de l'any 2009, mentre que els matrimonis civils han augmentat un 3%. Des de l'any 2004 el nombre de matrimonis civils és superior als celebrats pel ritu catòlic (Idescat, 2011b).

Com es pot constatar al Gràfic 2.1, l'embranchada més forta del creixement s'ha produït durant la darrera dècada, tant a Catalunya com a Espanya, tot i que el diferencial existent entre ambdues resta encara de gairebé 20 punts a favor de Catalunya. Aquesta evolució espectacular (tenint en compte que deu anys enrera els matrimonis civils tot just assolien un terç del total), es deu especialment a l'acció combinada de tres factors:

- 1) L'endarreriment del calendari nupcial afavoreix la celebració de matrimonis civils, ja que els matrimonis catòlics tendeixen a concentrar-se en les franges d'edat de menys de trenta anys (Flaquer, 1998). Una de les raons per les quals es produeix aquest endarreriment és la difusió de la pràctica de la cohabitació entre els joves. Mentre que el matrimoni catòlic era majoritari quan les parelles feien coincidir la seva celebració amb l'emancipació de la llar d'origen, la vida en comú durant uns anys abans del matrimoni redueix la influència dels pares i incentiva les núpcies civils.
- 2) En segon lloc, l'increment dels matrimonis entre estrangers o mixtos també afavoreix la forma civil de celebració. Encara que en el darrer any s'ha reduït per primera vegada el nombre de matrimonis en què intervé almenys una persona estrangera, el 30,1% dels casaments foren d'aquesta mena: ambdós nuvis estrangers, 6,7%; home espanyol i dona estrangera, 14,8%, dona espanyola i home estranger, 8,6%.
- 3) Per últim, els matrimonis en segones o ulteriors núpcies per almenys un dels cònjuges ja representen el 28,7% del total enfront de només un 13,9% al tombant de segle. Tenint en compte que en una gran part d'aquests enllaços un dels cònjuges és divorciat o divorciada i que la doctrina catòlica no preveu aquest tipus d'unions, el matrimoni civil resta l'única opció oberta.

Una de les raons del descens de la nupcialitat -però no pas l'única- és l'augment de la cohabitació. Cal tenir present que hi ha països com ara Suècia o Dinamarca on, tot i ser molt alta la cohabitació, també ho és la nupcialitat. Poc després de la transició democràtica la cohabitació prematrimonial era una pràctica molt poc freqüent. En els darrers temps hom pot constatar una considerable progressió de les parelles de fet entre els joves, que durant molt de temps havien constituït un fenomen marginal. Segons dades recents, en el conjunt d'Espanya la proporció de dones de 18 a 34 anys que mantenen una unió consensual ja suposa el 45,4% del total enfront d'un 32% dels homes de la mateixa franja d'edat. Aquests percentatges s'estan aproximant gairebé a la mitjana europea (UE-27), que assoleix uns valors de 47,6% per a les dones i de un 35,8% per als homes (Choroszewics and Wolff, 2010; Flaquer, 2011).

A Catalunya disposem de dades sobre el fenomen procedents de l'Enquesta Metropolitana 2006 i de l'Enquesta Demogràfica 2007. Segons la primera enquesta, les

transformacions enregistrades entre 2000 i 2006 foren molt intenses, ja que entre aquestes dates es duplicà el percentatge de cohabitants, passant del 3,4% al 7% del total dels entrevistats. L'enquesta confirma que el creixement de la proporció de persones aparellades es féu gràcies a l'augment de les unions estables de parella, tot i que en aquest període va disminuir lleugerament el nombre de parelles matrimonials. Aquest increment fou possible a causa de la incorporació massiva al col·lectiu dels cohabitants d'homes i dones solters, sobretot amb estudis universitaris i, en menor grau, secundaris (Flaquer, 2010a).

D'altra banda, l'Enquesta Demogràfica 2007 certifica que les parelles de fet, que integren més de 303 mil llars, ja representen el 15,6% del total de les unions i es caracteritzen per tenir una estructura d'edats jove, amb un valor màxim en el grup de 30 a 34 anys, en el cas dels homes i entre els 25 i 29 anys en el cas de les dones (Idescat, 2009a).

En síntesi, l'escurçament de la diferència d'edat entre els contraents, la pràctica cada vegada més freqüent de la cohabitació prèvia abans del matrimoni i la propensió a l'homogàmia educativa (Idescat, 2011a) fan preveure l'adveniment i la consolidació d'una relació de parella cada vegada més igualitària, basada en el model de companyonia. En canvi, el retard en el calendari nupcial està relacionat amb l'endarreriment de la maternitat, amb el creixement de la infecunditat involuntària i amb el manteniment de baixes taxes de fecunditat.

L'any 1975 la natalitat va assolir a Catalunya un màxim històric amb 112.000 naixements. A partir d'aquesta data es va iniciar un cicle descendent que va tenir el seu punt més baix el 1995 amb 53,800 naixements (Idescat, 2009b). Tot i que l'any 2008 la natalitat assolí a Catalunya un màxim de naixements (89.024) que no s'aconseguia des de finals dels anys setanta, amb un nombre mitjà de fills per dona de l'1,54 (Espanya, 1,46) i una edat mitjana a la maternitat de 30,8 anys (Espanya, 30,9), els dèficits en fecunditat continuen essent un dels punts febles del sistema català de família. Segons dades de l'Enquesta Demogràfica 2007, el 46,2% de les dones de 30 a 34 anys encara no han tingut cap fill, mentre que per a les dones de 35 a 39 anys la proporció sense fills és del 28,7% (Idescat, 2009a). D'altra banda, després de 13 anys d'augment i en relació amb la recrudescència de la crisi econòmica els anys 2009 i 2010 disminueix el nombre de naixements. De tota manera, les causes del descens són força complexes. Segons l'Idescat, el descens de la natalitat dels darrers anys es relaciona d'una banda, amb la

reducció del nombre de dones en edats reproductives, d'una banda, i amb l'aturada dels fluxos de dones immigrants procedents de l'estranger (Idescat, 2011c).

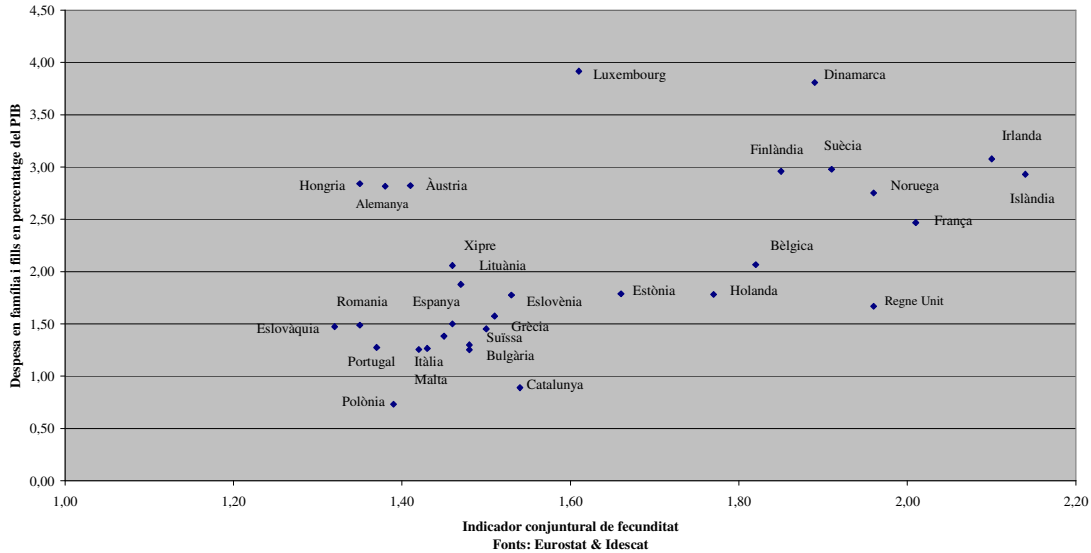
Segons les darreres dades disponibles, l'any 2010 nasqueren a Catalunya uns 84.000 infants. Aquesta xifra suposa un indicador conjuntural de fecunditat d'1,46 fills per dona, que tot i ser superior a la mitjana espanyola (1,38), es troba per sota del de l'Europa dels 15 (1,57). L'edat mitjana a la maternitat per al conjunt de les dones se situa en 31,1 anys, un pèl per sota de la mitjana espanyola (31,2), però en canvi per sobre de la comunitària (30,4). Per últim, a Catalunya un 35,2% dels fills neixen de mares no casades. Malgrat que aquest indicador es troba per damunt del valor mitjà d'Espanya (32,5), és encara lleugerament inferior a la mitjana de l'Europa dels 15 (36,7%).

A l'hora de valorar aquests resultats i d'escatir fins a quin punt plantegen un repte per a Catalunya, val la pena de fer dues menes de consideracions. En primer lloc, la comparativa europea; en segon lloc, la diferència existent entre les preferències expressades per les dones pel que fa al nombre de fills desitjats i els efectivament tinguts. Si bé la fecunditat mitjana a Europa es troba sota el nivell de relleu de les generacions, les variacions entre els països són força significatives. Mentre que alguns com ara Andorra (1,22), Espanya (1,38), Alemanya (1,39) o Itàlia (1,41), Àustria (1,44) o Grècia (1,51) presenten indicadors força baixos, d'altres com ara Islàndia (2,20), Irlanda (2,07), França (2,01), Suècia (1,98), Noruega (1,95), Regne Unit (1,94) o Bèlgica (1,84) mostren valors relativament elevats que fins i tot voregen el nivell de relleu generacional. Catalunya es trobaria a la banda alta del primer grup. Tanmateix, convé no oblidar que un dels components de l'augment de les taxes de fecunditat dels darrers anys ha estat l'increment de dones immigrants en la població catalana. Si aquest efecte desaparegués a causa del descens de la presència d'immigrants (com ja està passant ara) o de l'adaptació de les pràctiques reproductives de les dones immigrants a les pautes de fecunditat catalanes els resultats podrien ser força diferents. De fet, si calculem els indicadors de conjunturals de fecunditat segons la nacionalitat de les mares, observem diferències radicals entre els valors de les dones estrangeres (1,87) i espanyoles (1,34) (Idescat, 2011c). Si Catalunya no hagués rebut l'allau d'immigrants de la darrera dècada, se situaria ara en els escalons més baixos de la classificació.

Un dels factors que explica en part els nivells de fecunditat és la despesa en polítiques familiars. Com es pot observar al Gràfic 2.2, existeix una certa relació entre l'indicador conjuntural de fecunditat i la despesa en família i fills en percentatge del PIB. Si bé Catalunya no ocupa les posicions més extremes pel que fa a la fecunditat, en

canvi mostra valors molt baixos en polítiques familiars, al darrere d'Espanya i molt allunyats d'aquells països que obtenen millors resultats en fecunditat.

Gràfic 2.2
Indicador conjuntural de fecunditat segons despesa en família i fills en percentatge del PIB
Països de la UE-27 + Islàndia, Noruega i Suïssa, 2008

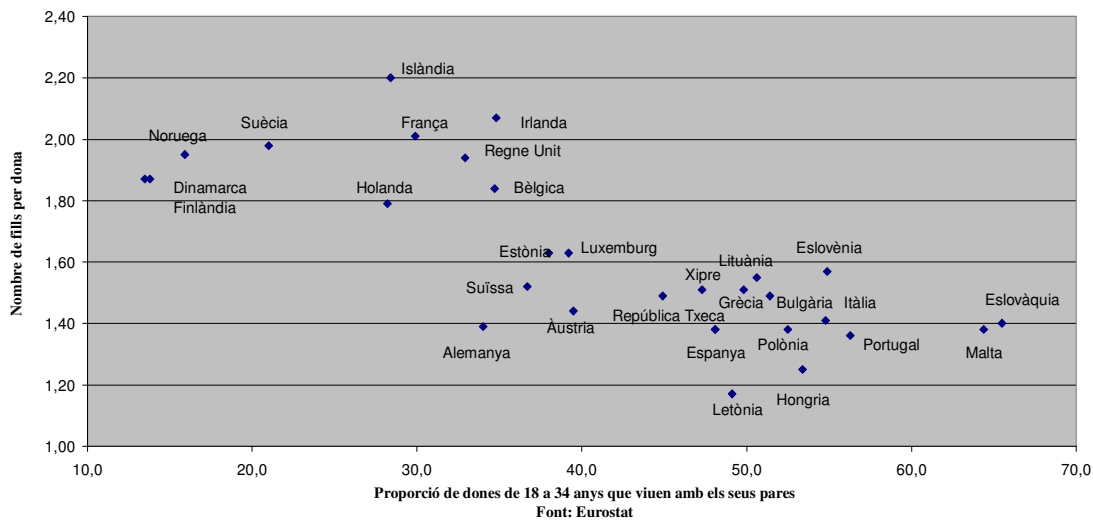
Encara que molts autors posen en relleu la relació existent entre despesa en polítiques familiars i els nivells de fecunditat, a causa de diverses raons els experts no s'acaben de posar d'acord entre ells sobre la necessitat, la conveniència i la possibilitat d'influir en la fecunditat a partir d'intervencions públiques així com sobre quins són els instruments i els mecanismes involucrats en funció dels diferents països (Takayama and Werding, 2011). Tanmateix, tenint en compte que existeix una vasta literatura sobre el tema (Freyer, Sacerdote and Stern, 2008 ; Bernardi, 2005), és una qüestió que no podem ni volem defugir, encara que ho ajornem fins el moment de presentar les nostres propostes.

Un segon factor que explica la baixa fecunditat és l'emancipació tardana dels joves. Com més triguen els joves, sobretot les noies, a emancipar-se de la seva llar d'origen, més es retarda la formació de famílies i la vinguda dels fills i aquest procés fa baixar els nivells de fecunditat. Si bé a tots els països europeus són les noies les que primer abandonen la llar dels seus pares, les dades ens indiquen que són molt considerables les diferències entre ells pel que fa als calendaris d'emancipació dels fills. Mentre les dones de 18 a 34 anys que viuen encara amb els seus pares mostren percentatges força baixos en països com Dinamarca (13,5%), Finlàndia (13,8%), Noruega (15,9%) o Suècia (21,0%), en canvi a Eslovàquia (65,5%). Malta (64,4%), Portugal (56,3%), Eslovènia (54,9%) o Itàlia (54,8%) apareixen duplicats o fins i tot

triplicats els valors d'alguns d'aquests indicadors. A Espanya el valor de l'indicador és de 48,1% en contrast amb la mitjana de l'Europa dels 15 d'un 38%. No disposem de dades homologables per a Catalunya.

Com es pot observar al Gràfic 2.3, és clarament apreciable la relació inversa existent entre l'emancipació tardana de les dones i la baixa fecunditat fins al punt que entre les dues variables s'obté un coeficient de correlació d'un -0,77. Tot i que hom podria interpretar l'emancipació tardana dels joves en termes d'un elevat grau de familiarisme, la hipòtesi més versemblant apunta a la presa de decisions racionals per part seva per tal de maximitzar beneficis i minimitzar costos. Són les ineficàcies del nostre sistema productiu i la segmentació del mercat laboral els que obliguen els joves a passar per un llarg període d'atur i/o de precarietat laboral, que en conjunció amb les dificultats de l'accés a l'habitatge, els condemnen a con viure amb els seus pares durant una dilatada fase de transició a la vida adulta.

Gràfic 2.3
Relació entre l'indicador conjuntural de fecunditat i la proporció de dones de 18 a 34 anys que viuen amb els seus pares
Unió Europea (+ Islàndia, Noruega i Suïssa), 2010

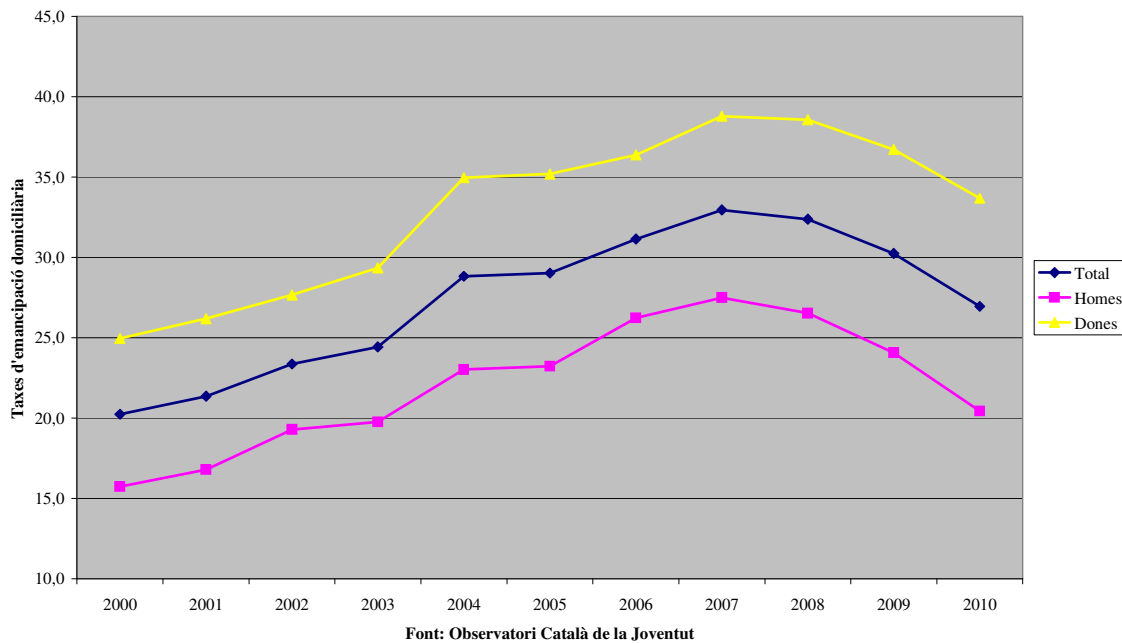
Cal entendre que, donades les característiques del nostre sistema social, l'emancipació tardana dels joves suposa un resguard considerable contra la precarietat, que els permet una inserció gradual en el mercat de treball i una progressiva assumpció de responsabilitats familiars. El fet que al nostre país una important proporció dels joves convisqui amb els seus pares constitueix un important matalàs protector contra la pobresa. De fet, l'anàlisi comparada de les dades sobre les condicions de vida dels joves

Europeus ens informa que a Espanya hi ha molt poca diferència entre els nivells de renda del conjunt de la població de 18-34 anys i els dels joves de les mateixes edats que viuen amb els seus pares (Choroszewics & Wolff, 2010). Aquests resultats atípics a Europa es poden interpretar en el sentit que els nostres joves tendeixen a emancipar-se quan es troben en condicions de mantenir unes cotes de benestar material equiparables a les que tindrien si visquessin amb els seus pares. Aquesta actitud conservadora basada en un càlcul racional, que genera la tendència a l'emancipació tardana, té l'efecte d'anivellar les condicions de vida dels joves que es troben en diverses situacions de convivència. El desavantatge d'aquestes pràctiques és que retarden enormement la formació de noves famílies i que produeixen uns nivells de fecunditat relativament baixos, sobretot per a les dones autòctones que gaudeixen de bones credencials educatives (Flaquer, 2011).

El context econòmic actual reforça el model espanyol d'emancipació tardana, en el qual la família d'origen té un paper fonamental per neutralitzar el risc d'exclusió social davant les insuficients polítiques de joventut i de serveis socials promogudes per l'Estat del benestar. A Espanya l'edat mitjana d'abandó de la llar familiar se situa entorn dels 29 anys; en canvi, en països com Finlàndia es produeix als 23 anys. En el context espanyol, la destrucció de l'ocupació ha incrementat la precarietat laboral, ha alentit l'autonomia residencial i la formació de famílies i ha fet també que augmentés el fracàs de les transicions del sistema educatiu al mercat laboral (Moreno ed, 2012).

En línia amb aquesta interpretació podem constatar com la tendència a l'emancipació dels joves evoluciona en funció del cicle econòmic (Gràfic 2.4). En efecte, segons dades facilitades per l'Observatori Català de la Joventut amb l'arribada de la crisi es va aturar el creixement de la taxa d'emancipació, que el 2007 assolí un màxim d'un terç dels joves de 16 a 29 anys emancipats. La darrera dada disponible que correspon al 2010 assenyala una taxa del 26,9% (Observatori Català de la Joventut, 2012). Aquesta recent evolució fa preveure una probable caiguda de la fecunditat.

Gràfic 2.4
Taxes d'emancipació domicil·lària dels joves de 15 a 29 anys per sexe
Catalunya, 2000-2010

Gràcies a les recerques de Gary S. Becker, premi Nobel d'Economia 1992, disposem d'un cos teòric considerable sobre l'economia de la família i de la fecunditat. Segons Becker, el cost relatiu dels fills depèn significativament dels canvis del valor del temps de les dones casades, ja que el cost del temps de la mare representa el component més important del cost total de producció i criança dels fills. El descens de la fecunditat a tots els països desenvolupats s'explica per l'augment del cost d'oportunitat de les mares en tenir un fill. Aquest cost d'oportunitat ve determinat pel salari que la mare deixa de guanyar pel fet d'haver de tenir cura dels seus fills i per tant s'incrementa en funció de les seves credencials educatives i a les seves qualificacions professionals. A mesura que les dones augmenten les seves inversions en capital humà i entren en el mercat de treball, augmenta també el seu cost d'oportunitat per l'atenció donada als seus fills i aquest mecanisme fa baixar la fecunditat. Un segon factor que esmenten els economistes en relació amb el descens de la fecunditat és la satisfacció psíquica que obtenen els pares amb la inversió en els seus fills. Davant el dilema que se'ls planteja entre apostar per la quantitat o la qualitat dels fills tendeixen a preferir la segona per diverses raons. En aquest context, cal entendre 'qualitat' en un sentit no pas moral sinó econòmic: un fill de qualitat és aquell en què els pares han fet una elevada inversió en capital humà. No solament l'increment de la taxa de rendibilitat de les inversions en

capital humà estimula el seu desig d'oferir als seus fills una bona educació per costosa que sigui, sinó que, com que avui els fills són més béns de consum que d'inversió, aplicant el principi de la disminució de la utilitat marginal, per a la gran majoria de pares el cost de tenir un segon o un tercer fill és més alt que els beneficis que la seva vinguda pot reportar. L'impacte conjunt d'aquests diversos factors és la disminució del nombre de fills (Becker, 1987; Cabrillo, 1996; Ermisch, 2003).

Una de les formes d'entendre les raons de la caiguda de la fecunditat és en les darreres dècades és l'avaluació del cost de la maternitat a partir de la diferència entre els fills tinguts i desitjats. Espanya és un dels països de la Unió Europea en què aquest diferencial és més alt (Bernardi, 2005). Mentre que a països com a Dinamarca o el Regne Unit, les dones tenen el 80% dels fills que desitgen, a Espanya, Itàlia o Grècia només en tenen la meitat (Esping-Andersen, 2002: 64). L'Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població 2006 (ECVHP 06)¹ ens ofereix dades sobre la fecunditat diferencial real i desitjada de les dones catalanes de 18 a 49 anys. Les dones catalanes entrevistades d'aquestes edats manifesten que el nombre mitjà de fills que els agradaria tenir o els hauria agradat tenir és de 2,23, el nombre mitjà dels fills efectivament tinguts és de 1,05. Encara que òbviament una part d'aquestes dones encara tenen opcions per a tenir fills, sobta el fort contrast existent entre el desig i la realitat. Si bé només un 4,3% de les dones entrevistades volen mantenir-se infecundes, un 41,5% del total encara no han tingut cap fill; si només una de cada deu vol tenir un sol fill, un 22,2% del total diuen tenir-ne un; si quatre de cada cinc dones volen tenir dos o més fills, en la realitat només poc més d'un terç d'elles els tenen.

Les dades de l'Enquesta permeten calcular el contrast entre la fecunditat real i la desitjada en funció dels nivells educatius de les entrevistades. Aquesta és una bona forma de valorar l'efecte del cost d'oportunitat en la maternitat de les dones amb nivells d'instrucció mitjans i alts, segons la perspectiva comentada més amunt (Flaquer, 2010a). Els resultats ens mostren un eixamplament del dèficit entre desigs i realitat a mesura que s'incrementa el nivell d'estudis. Si bé les dones sense estudis tenen tres quartes parts o amb estudis primaris dues terceres parts dels fills que desitgen (76,9% i 63,2%, respectivament), les dones amb estudis secundaris o superiors no arriben a tenir-ne la meitat (41,3% i 36,9%, respectivament).

¹ Incorporada dins el Pla Estadístic de Catalunya 2006-2009, però sota la responsabilitat de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

Donats aquesta mena de dèficits en fecunditat, no resulta estrany saber que Catalunya tingué un lideratge indiscutible en matèria d'adopcions internacionals durant la primera meitat del passat decenni. Amb 0,16 infants d'altres països adoptats per 100,000 habitants (2003) Catalunya fou un dels països del món amb més adopcions. La taxa d'adopcions de Catalunya duplicava la de la resta de l'Estat (0,07) i era superior a la de països com França (0,07), Dinamarca (0,10) i Suècia (0,12) (Marre & Bestard, 2004). Tot i que, per diverses raons, el nombre d'adopcions internacionals hagi minvat força a Catalunya en els darrers anys, es mantenen encara uns elevats nivells d'adopció. Partint del punt àlgid assolit el 2004 de 1562 casos, el nombre d'adopcions del 2010 era de 624 però amb una clara tendència descendent en els darrers anys. Amb 238 casos, Rússia és el país d'on provenen més nens adoptats. Gairebé tres quartes parts del total dels infants estrangers adoptats procedeixen de Rússia, Xina i Etiòpia. L'increment del nombre d'adopcions dels darrers anys ja es comença a visualitzar en els recomptes de població: el 0,6% dels nuclis amb fills presenten almenys un fill adoptiu (Idescat, 2009a).

2.2 Composició de les llars

Segons dades aportades per l'Enquesta Demogràfica 2007, els 7,2 milions d'habitants residents a Catalunya viuen en 2,8 milions de llars, cosa que suposa una dimensió mitjana de 2,6 persones per llar. Les llars majoritàries a Catalunya són els matrimonis o parelles amb fills amb 1,1 milions de llars, que representen el 39,2% del total. Les segueixen els matrimonis o parelles sense fills amb un 28,0%, les llars unipersonals amb un 19,5%, els nuclis monoparentals amb un 8,7%, les llars compostes de més d'una persona que no formen un nucli familiar (3,1%) i finalment amb un 1,5% les llars amb dos o més nuclis (Vegeu la Taula 2.1). Per últim, els nuclis que compleixen els requisits de famílies nombroses són 66 mil llars, que representen el 4,8% del total de nuclis familiars (Idescat, 2009a).

Taula 2.1
Composició de les llars segons tipus
Catalunya 1981-2007

	1981	%	1991	%	1996	%	2001	%	2007	%
Sense nucli	233.194	13,18	313.595	16,22	417.971	19,92	577.002	24,92	627.600	22,56
unipersonals	174.713	9,88	262.719	13,59	363.115	17,31	484.624	20,93	541.800	19,47
amb dues persones o més	58.481	3,31	50.876	2,63	54.856	2,61	92.378	3,99	85.800	3,08
Amb un nucli	1.475.575	83,41	1.569.013	81,17	1.629.186	77,66	1.686.799	72,84	2.114.000	75,98
parella sense fills	353.822	20,00	403.689	20,88	442.970	21,11	519.040	22,41	779.900	28,03
sense altres persones	304.898	17,24	365.379	18,90	405.886	19,35	461.010	19,91		
amb altres persones	48.924	2,77	38.310	1,98	37.084	1,77	58.030	2,51		
parella amb fills	1.008.585	57,02	1.007.266	52,11	989.144	47,15	948.348	40,95	1.091.100	39,22
sense altres persones	853.178	48,23	899.455	46,53	895.892	42,70	855.205	36,93		
amb altres persones	155.407	8,79	107.811	5,58	93.252	4,44	93.143	4,02		
mares soles amb fills	92.611	5,24	131.227	6,79	156.185	7,44	177.068	7,65	206.600	7,43
sense altres persones	73.949	4,18	113.139	5,85	139.447	6,65	147.180	6,36		
amb altres persones	18.662	1,05	18.088	0,94	16.738	0,80	29.888	1,29		
parels sols amb fills	20.557	1,16	26.831	1,39	40.887	1,95	42.343	1,83	36.400	1,31
sense altres persones	14.473	0,82	22.728	1,18	36.890	1,76	32.637	1,41		
amb altres persones	6.084	0,34	4.103	0,21	3.997	0,19	9.706	0,42		
Amb dos nuclis o més	60.189	3,40	50.436	2,61	50.798	2,42	52.055	2,25	40.700	1,46
Total	1.768.958	100,00	1.933.044	100,00	2.097.955	100,00	2.315.856	100,00	2.782.300	100,00

Font: Idescat

A Catalunya el percentatge de llars unipersonals respecte del total ha anat augmentant regularment des d'un 13,2% el 1981 fins arribar a assolir un 22,5% el 2007 (Taula 2.1). Malgrat aquesta progressió, aquesta dada és encara baixa a nivell europeu. En la mateixa data Eurostat dóna per al conjunt d'Espanya un 17,3% en contrast amb un 29,6% (UE-27) i un 31,2% (UE-15). D'altra banda, països com Dinamarca, Noruega, Suècia, Finlàndia, Alemanya i Holanda presenten percentatges que superen el 35%.

Més enllà de l'anàlisi de les formes de llar i del pes que representen en el conjunt de la població catalana resulta certament molt interessant estudiar quines són les situacions de convivència de determinades categories sociodemogràfiques com ara els infants, els joves o les persones grans. Com que no disposem de dades catalanes comparables, farem servir els indicadors que facilita Eurostat sobre Espanya que es poden contrastar amb la mitjana de la UE-27 (Taula 2.2).

En primer lloc, la taula ens informa sobre el tipus de llars en què viuen els infants. La diferència fonamental que s'hi observa és que a Espanya la proporció de menors que viuen en famílies monoparentals és força inferior a la mitjana comunitària com també ho és, encara que en una mesura més reduïda, la dels qui conviuen amb progenitors no casats.

D'altra banda, la taula ens mostra que, en la societat espanyola, en contrast amb la mitjana europea, hi ha una forta tendència a la convivència entre persones adultes de diferents generacions. A Espanya la gent gran viu menys més sovint sola o en parella que no pas amb altres persones i, com ja sabem, els joves, sobretot els de 25 a 34 anys, triguen molt més a emancipar-se.

Taula 2.2
Situació de convivència de determinades categories de la població
en percentatges respecte del total de cada categoria
Espanya i UE-27, 2010

	Espanya	UE-27
Menors de 18 anys		
Amb els seus dos pares casats	77,7	72,1
Amb els seus dos pares no casats	9,2	10,7
Sense els seus pares	1,2	1
Amb un sol progenitor	12,1	16
Persones de més de 65 anys		
Un adult sol	19,1	31,8
Parella sense fills ni altres persones	39,4	47,2
Parella amb altres persones	22,6	10,6
Altres tipus de llars	19	10,5
Joves de 18 a 24 anys		
Amb els seus pares	86,9	78,7
Joves de 25 a 34 anys		
Amb els seus pares	52,8	27,5

Font: Eurostat

Les dades precedents confirmen el que ja havíem ressaltat sobre la baixa proporció de persones que viuen soles a Catalunya i a Espanya en contraposició a d'altres països europeus. També se'n desprèn una baixa proporció d'infants que viuen en famílies monoparentals. D'altra banda, sovintegen les llars en què conviuen persones adultes de generacions diferents (emancipació tardana dels joves, persones grans que viuen amb els seus fills). Les raons subjacents a la constitució de les llars són molt complexes i en els processos de formació hi conflueixen factors de tota mena com ara la influència d'un repertori de tradicions culturals o bé càlculs estratègics sobre la millor forma de fer front als problemes generals per la manca d'autonomia personal i d'independència econòmica.

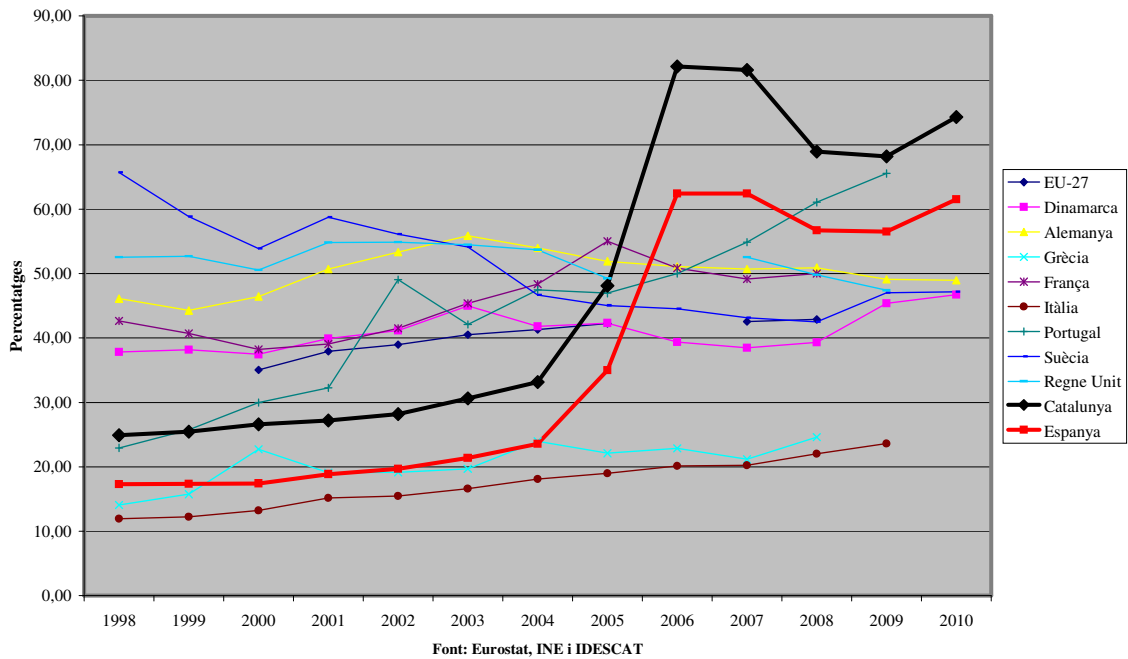
Catalunya ha estat històricament una societat molt familiarista i això significa que, en comparació amb d'altres nacions europees occidentals, el procés d'individualització ha afectat, en un menor grau, les vides dels ciutadans catalans i que la família s'hi ha mantingut en una mesura molt més gran com a unitat fonamental

d'estructuració i de reproducció socials. Probablement ha estat així perquè a Catalunya la família troncal, el model tradicional per antonomàsia, ha proporcionat històricament una matriu cultural a partir de la qual deriven moltes pautes implícites de les relacions socials (Flaquer, 2008). Aquest llegat ofereix a la societat catalana un immens patrimoni a partir del qual es pot pouar un enorme potencial de recursos, però també genera certs dèficits en drets de ciutadania i, d'altra banda, planteja reptes tenint en compte que els avenços cap a la individualització de les relacions socials enregistrats en el darrer decenni requereixen una resposta decidida de les administracions públiques en forma de polítiques socials. El creixement de la incorporació al mercat de treball, l'envelliment de la població, l'increment de la ruptura familiar i l'afluència de grans contingents d'immigrants en els darrers temps creen un nou escenari en què la majoria de famílies ja no disposen de prou recursos per fer front a les situacions de precarietat i de necessitat. Per acabar-ho d'adobar, l'adveniment sobtat de la crisi econòmica i la seva prolongació més enllà de tota expectativa està provocant una forta reculada -esperem que no definitiva- en les progressos assolits en el desenvolupament del l'Estat de benestar.

2.3 Evolució de la separació i del divorci

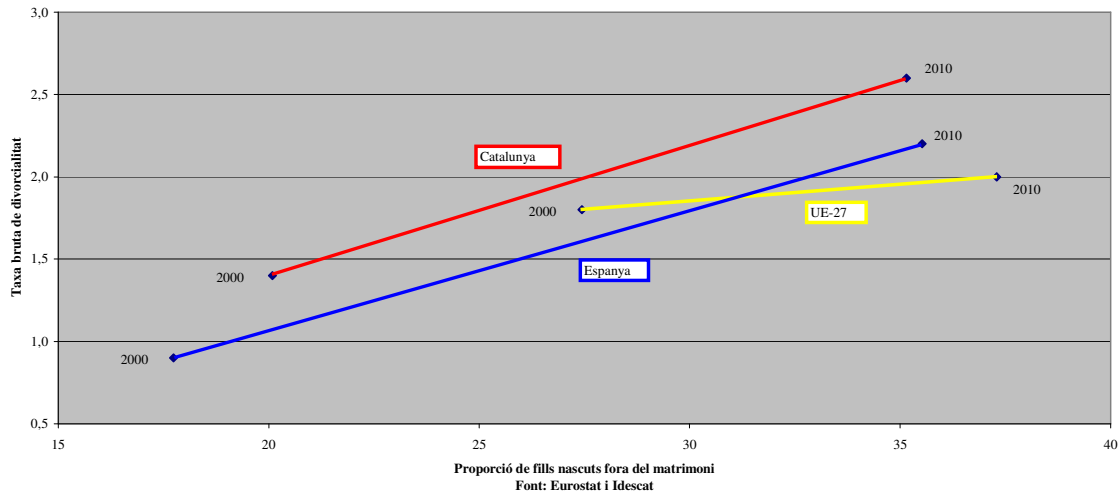
En els darrers anys Catalunya ha esdevingut un dels països més divorcistes de la Unió Europea. Amb independència de l'indicador que fem servir per tal de mesurar la progressió de la divorcialitat, Catalunya ha escalat posicions molt ràpidament, especialment des de 2005 en què la nova Llei del divorci facilità el divorci en detriment de la separació. Segons es pot observar al Gràfic 2.5, Catalunya és d'entre els països europeus seleccionats aquell en què existeix una ràtio més desfavorable entre el nombre de divorcis i de matrimonis de l'any. Al nostre país per cada 100 nous matrimonis se'n trenquen 75 d'anys anteriors. Per descomptat, aquesta relació és producte no tan sols d'una elevada divorcialitat, sinó d'una baixa nupcialitat. Tanmateix, cal tenir present que en aquest valor no es computen ni el nombre de separacions ni de ruptures de parelles de fet amb fills. Val a dir que l'indicador català es troba gairebé 13 punts de percentatge per damunt de la mitjana espanyola i que amb l'excepció de Catalunya, Portugal i Espanya l'indicador apareix en la resta de països per sota del 50%.

Gràfic 2.5
Proporció de divorcis respecte dels matrimonis de l'any en una selecció de països de la Unió Europea i Catalunya, 1998-2010

Si fem servir com a indicador la taxa bruta de divorcialitat, els resultats són també molt contundents, ja que a Catalunya el nombre de divorcis per 1,000 habitants passà de 1,3 el 1998 a 2,6 el 2010. En referència amb l'entorn comunitari aquest creixement d'1,3 punts per mil és superior al més alt d'entre els 27 països de la Unió Europea: només Portugal (1) i Espanya (1,2) s'hi acosten.

Gràfic 2.6
Canvis en la proporció de fills nascuts fora del matrimoni en relació amb l'evolució de la taxa bruta de divorcialitat
Catalunya, Espanya i UE-27, 2000-2010

En el Gràfic 2.6 es pot visualitzar la progressió de la divorcialitat a Catalunya i a Espanya en relació amb el creixement de la proporció de fills extramatrimonials. Encara que pel que fa a aquesta darrera dimensió Catalunya es troba encara per sota de la mitjana europea, en el cas de la divorcialitat l'ha ultrapassat amb escreix situant-se molt per damunt del conjunt d'Espanya.

A Catalunya es produïren l'any 2010 gairebé unes 21.000 ruptures (uns 19.500 divorcis i unes 1.300 separacions). Unes tres quartes parts dels divorcis són consensuats. Del conjunt de divorcis un 13% ho foren amb separació prèvia, o sia probablement tingueren lloc abans de l'aprovació de la llei del 2005. Cada vegada més sovint es divorcien parelles formades per un o dos membres que ja havien trencat una relació conjugal anterior. En el 6,4% dels casos de divorci la muller s'havia casat estant divorciada i en el 7,5% dels casos era el marit qui es trobava en la mateixa situació. De la mateixa manera, cada vegada més sovint es produeixen divorcis de matrimonis mixtos: en un 11% dels divorcis un dels dos cònjuges era estranger.

Segons les darreres dades facilitades per l'Idescat (2010), a Catalunya més de la meitat dels divorcis concerneixen matrimonis amb fills (55,5%). En total uns 17,200 menors o dependents es van veure afectats per casos de divorci. A aquests fills que varen passar per un divorci caldria afegir-hi els que es van veure afectats per altres menes de ruptura com separacions, nul·litats i ruptures de parelles de fet. A partir d'una avaluació feta amb dades del 2009 en el conjunt d'Espanya sobre el nombre de fills

afectats per una ruptura amb fills hom constatà que els fills afectats per divorcis representaven dos terços del total. Si apliquem aquest ajustament, hom pot estimar que el nombre total de fills afectats per una ruptura l'any 2009 podria ser a Catalunya de l'ordre d'uns 26.200. Aquesta xifra suposa un xic més d'un quart del total de fills afectats en el conjunt d'Espanya (Flaquer, 2012a; en premsa).

Segons dades de l'Idescat (2010), en el 84,2% dels divorcis amb fills a càrrec l'obligat a pagar la pensió d'aliments és solament el pare. La mare només és l'obligada en un 4,3% dels casos i ambdós excònjuges el 11,5%. Podem observar que a Catalunya el pagament conjunt de les pensions d'aliments se situa uns quatre punts de percentatge per damunt de la mitjana espanyola.

No disposem d'informacions oficials que permetin avaluar el pagament de les pensions d'aliments, però algunes enquestes ens suggereixen que el grau d'incompliment és considerable. Segons els resultats del Panel de Famílies i Infància del CIIMU, una enquesta feta el 2006 amb una mostra d'escolars de 12 a 16 anys, quatre de cada deu mares separades o divorciades entrevistades manifestaren que no rebien cap mena de pensió d'aliments (Marí-Klose et al., 2008). Cal recordar que aquestes dades corresponen a una època de plena ocupació, per la qual cosa aquesta elevada taxa d'incompliment no pot ser explicada per raons de precarietat. Una de les formes d'aproximar-se al fenomen és a partir del nombre de diligències prèvies per denúncies d'impagament de pensions. Tot i que no totes les mares denunciïn aquests impagaments, sabem que en el conjunt d'Espanya el nombre de denúncies s'ha quadruplicat en els darrers quinze anys: si bé l'any 1994 el nombre de denúncies no arribava a assolir els 5.000 casos, al finals del primer decenni ja s'estava aproximant als 20.000 (Flaquer, 2012a; en premsa).

Una gran part de les famílies monoparentals i reconstituïdes són famílies postdivorci. Segons l'Enquesta Demogràfica 2007 les famílies monoparentals, amb uns efectius de 243.000 nuclis, representen el 8,7% de total de llars de Catalunya i el 17,8% dels nuclis amb fills. Una característica destacada és la seva elevada feminització, ja que en el 85% dels casos el progenitor present a la llar és la mare. Tanmateix, una part important d'aquests nuclis monoparentals contenen joves no emancipats. Si recalculéssim els percentatges en referència als nuclis que contenen algun fill menor de 16 anys, els resultats són molt més modestos: uns 73.000 nuclis que representen un 2,6% respecte del total de llars i un 9,5% respecte del total de nuclis amb fills. D'altra banda, les famílies reconstituïdes, és a dir, les formades per una parella, casada o no, i amb

almenys un fill nascut d'una unió precedent, amb unes 68.000 casos representen el 6,2% del conjunt d'unions amb fills, però no disposem d'informació sobre la proporció que representen dins el conjunts les unions amb menors de 16 anys.

Comparar aquestes dades catalanes amb indicadors europeus resulta difícil perquè l'Idescat no distingeix entre la monoparentalitat simple (nuclis sense altres persones) i la complexa (nuclis amb altres persones) i aquesta circumstància distorsiona completament la comparativa atès que Eurostat generalment només opera amb dades sobre famílies monoparentals simples (Flaquer, Almeda i Navarro, 2006; Flaquer, 2009a). Les estimacions europees ens indiquen que la població que viu en llars monoparentals en relació amb el total de llars amb fills dependents representa a Espanya un percentatge quatre vegades menor que a la mitjana de la Unió Europea dels 15, i això constitueix un clar indicatiu que una part substancial dels nuclis monoparentals viuen en llars amb altres adults.

2.4 Participació femenina al mercat de treball i equilibri de gènere

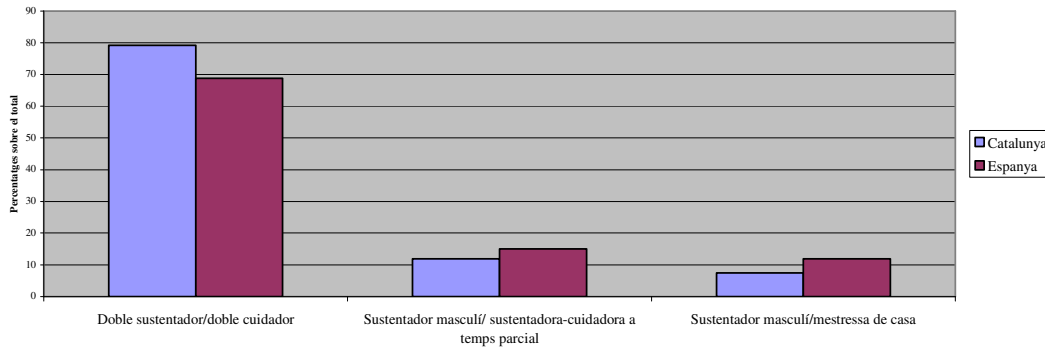
En el món d'avui un dels motors més potents del canvi familiar és l'augment de la participació femenina al mercat de treball, procés que estimula alhora que orienta la mudança familiar. De fet, aquesta evolució constitueix un dels eixos fonamentals de mutació de les famílies i ha estat un dels impulsos més pregonos en la reorientació i intensificació de les polítiques familiars.

Segons una enquesta recent del CIS (2011)² els entrevistats es pronunciaren sobre la seva forma ideal de família en relació amb el repartiment del seu treball dins i fora de la llar. A Catalunya la resposta que suscita un acord aclaparadorament majoritari és la fórmula igualitària que implica l'activitat laboral dels dos cònjuges i el repartiment equitatiu entre ells de les tasques de la llar: quatre de cada cinc entrevistats (79,2%) prefereixen aquesta opció. Les dues altres opcions previstes al qüestionari: "Un d'ells treballa i l'altre s'ocupa de la llar i dels fills" (7,4%) i "Un d'ells treballa amb menor dedicació i s'ocupa de la llar" (11,9%) obtenen una resposta relativament baixa. El model igualitari és molt més preferit a Catalunya que al conjunt d'Espanya, on la resposta resulta ser deu punts de percentatge més baixa. D'altra banda, al nostre país -a

² Baròmetre de setembre 2011 - Estudi Núm. 2.911.

diferència del que succeeix a Espanya- gairebé no s'observen diferències entre les preferències d'homes i dones pel model igualitari. On sí s'enregistren marcades divergències és per trams d'edat: els joves catalans de 18 a 29 anys es declaren favorables en un 88,7% al repartiment igualitari del treball remunerat i no remunerat (Vegeu Gràfic 2.7).

Gràfic 2.7
Preferències dels entrevistats de 18 i més anys sobre la seva forma ideal de família
Catalunya i Espanya, 2011

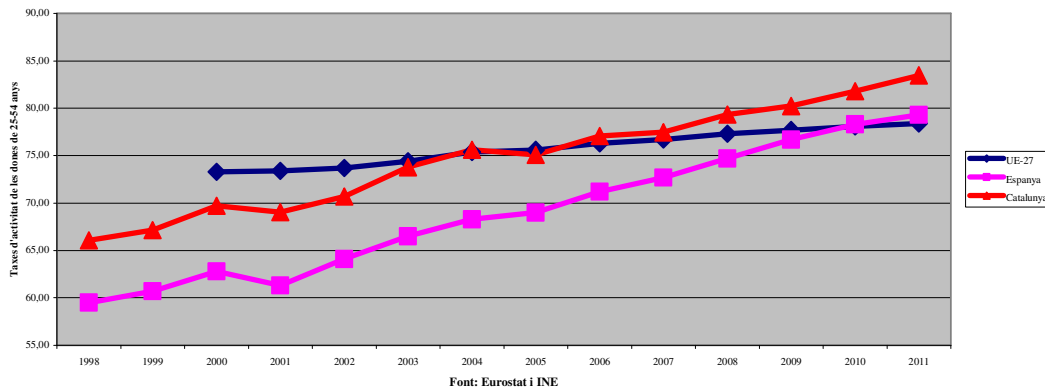

Font: CIS Baròmetre de setembre 2011 - Estudi Núm. 2.911

A la vista d'aquestes dades ens podríem preguntar com és que les preferències ideals dels ciutadans es troben tan allunyades de la realitat social. Com veurem a continuació, existeixen grans disparitats entre la participació d'homes i dones en l'esfera pública i privada i encara més els extraordinaris progressos que han fet les dones en la seva integració al mercat de treball no s'han vist compensats per un avenç semblant dels homes en l'àmbit domèstic.

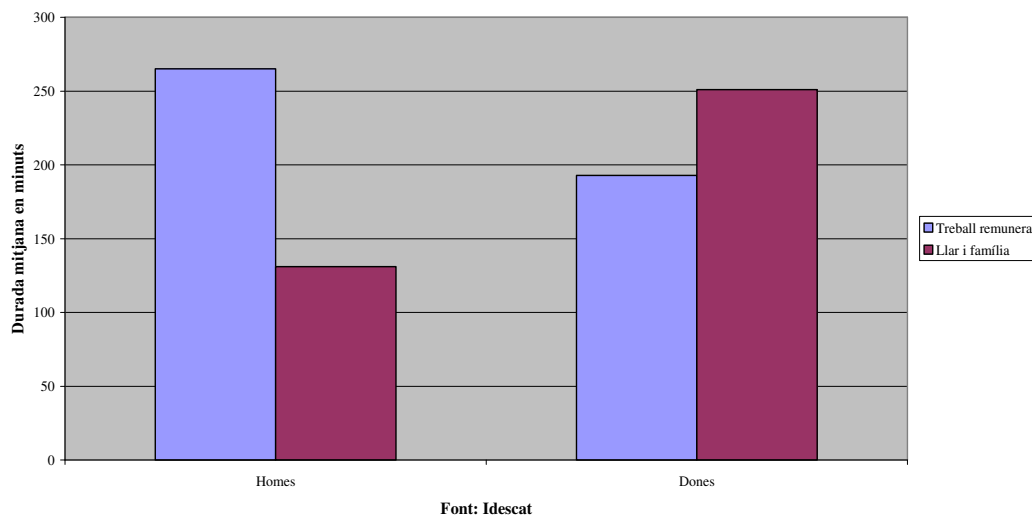
En el Gràfic 2.8 s'hi pot apreciar el creixement espectacular de les taxes d'activitat de les dones catalanes i espanyoles de 25 a 54 anys. No solament les taxes d'activitat femenina no havien mai estat tan altes a Catalunya, sinó que el ritme del seu increment no s'ha vist afectat per la crisi. Com es pot veure, tant Catalunya com, encara que amb menor intensitat, Espanya han ultrapassat la mitjana de la UE-27 fins al punt que la primera es troba ja cinc punts per damunt d'ella i gairebé a fregar països capdavanters com Finlàndia, Noruega i Dinamarca.

Gràfic 2.8
Evolució de les taxes d'activitat de les dones de 25 a 54 anys
Catalunya, Espanya i UE-27, 1998-2011

D'altra banda, el repartiment del treball domèstic dins les llars continua essent força desequilibrat. Segons l'Enquesta Demogràfica 2007, una quarta part dels homes no participen en les feines domèstiques (Idescat, 2009a). Tot i que l'evolució de la distribució dels rols de gènere ha estat molt positiva en els darrers anys -entre 1995 i 2006 la ràtio entre la dedicació mitjana femenina i masculina a les tasques domèstiques es reduí a la meitat-, resta encara molt per fer per tal d'equilibrar la participació d'homes i dones en l'àmbit de la llar (Flaquer, 2010a).

Gràfic 2.9
Distribució de les activitats diàries destinades a treball remunerat i a la llar i família en un dia mitjà de les persones de 25 a 44 anys per sexe
Catalunya 2011

L'Enquesta de l'ús del temps 2010-2011 ens ofereix dades sobre la qüestió (Idescat, 2012). Segons es pot apreciar al Gràfic 2.9, s'observa una diferència de dues hores en la dedicació mitjana diària de dones i homes a les tasques domèstiques, mentre que en la dedicació al treball remunerat la diferència és només de 72 minuts, per

descomptat de signe contrari, de forma que el percentatge de participació d'homes i dones en les dues activitats resulta molt descompensat.

2.5 Estat i evolució de la immigració: La integració de la segona generació

Europa occidental ha assistit a un ràpid augment de la seva diversitat ètnica en les dècades més recents, que probablement continuarà sota les pressions de la globalització. Si actualment la població europea encara està creixent és gràcies a la presència d'immigrants, que tenen una taxa de fecunditat més alta que la dels autòctons (Piris, 2012). Tal com va succeir els països clàssics d'immigració com ara Austràlia, Canadà i els EUA, tots els indicis apunten al fet que la diversitat ètnica anirà acompanyada per alguna mena d'estratificació (Heath, Rothon & Kilpi, 2008).

El futur de Catalunya com a comunitat nacional cohesionada depèn en gran mesura de la nostra capacitat d'integrar els nouvinguts durant el darrer decenni i d'oferir als seus fills unes millors perspectives que les que tingueren els seus pares tot tractant d'equiparar les seves oportunitats vitals a les de la població autòctona, afavorint la seva participació en la vida política i enfortint el seu sentit de pertinença (Bloemraad, Korteweg & Yurdakul, 2008; Portes & Rumbaut, 2010). La recerca sociològica ens ensenya que les minories originàries de països menys desenvolupats presenten una posició particularment desavantajosa pel que fa a l'educació, a l'accés al mercat de treball i als assoliments professionals. Els desavantatges resulten sobretot evidents a partir de proves de control de coneixements als inicis de la seva carrera escolar, però en alguns països algunes minories tenen taxes d'educació postobligatòria més altes que la majoria d'alumnes amb notes semblants. L'ingrés al mercat de treball resulta un problema complicat per a gran part de les minories, amb unes penalitzacions ètniques considerables pel que fa a la seva ocupació. La imatge dels nivells professionals assolits és més matisada: en alguns països trobem avantatges acumulatius, mentre que en d'altres les principals barreres se situen en el moment de l'entrada al mercat de treball (Heath, Rothon and Kilpi, 2008).

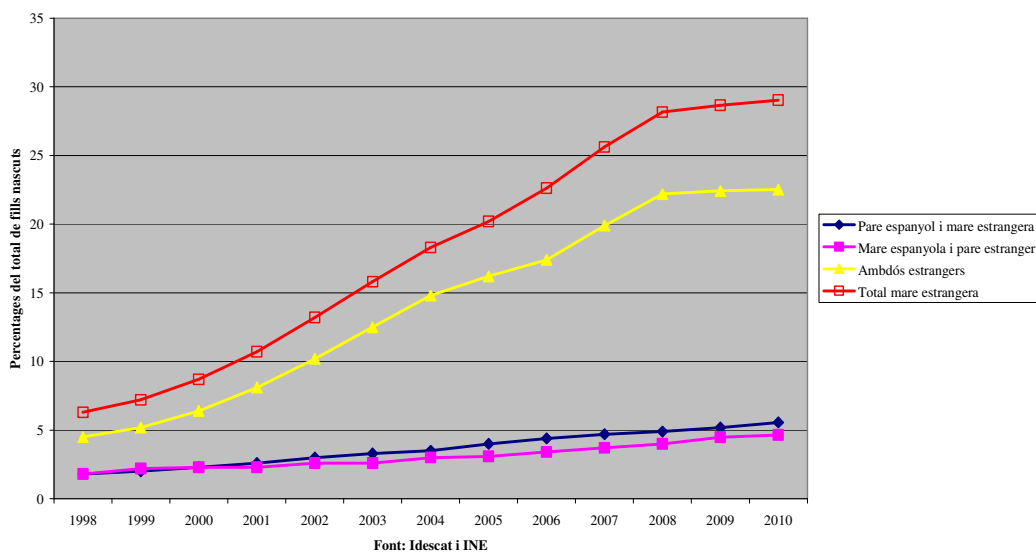
Les darreres dades ens indiquen que la visibilitat dels immigrants es farà més palesa en els propers anys, atès que la fecunditat de les dones estrangeres és molt superior a la de les autòctones. Tot i que l'esforç d'integració social a la comunitat catalana de la segona generació d'immigrants recaurà sobretot en el sistema educatiu,

segurament caldrà mobilitzar recursos públics de tota mena per tal d'assolir amb èxit els nivells d'inclusió adequats. A continuació oferim un seguit de dades sobre la fecunditat de les dones immigrants per tal de poder il·lustrar el creixement de la diversitat ètnica al nostre país i ponderar amb encert la magnitud dels reptes que se'ns plantegen.

De tots els fills nascuts de mare estrangera a Espanya, un quart ho féu a Catalunya (24,51%). Segons la darrera dada publicada (2010), el percentatge de fills nascuts de mares estrangeres ja suposa un 29% del total. Aquest percentatge no ha deixat d'augmentar en els darrers anys, encara que des dels inicis de la crisi hom pot observar una certa desacceleració (Gràfic 2.10).

La diferència entre la fecunditat de les dones catalanes i estrangeres és molt considerable. Mentre que les segones mostren un indicador conjuntural de fecunditat de 1,87 fills per dona, les autòctones registren un valor d'1,34 fills per dona (2010). De tots els fills nascuts de dones estrangeres el col·lectiu més nombrós és el de les mares de nacionalitat marroquina, que representen més d'un terç del total (Idescat, 2011c).

Gràfic 2.10
Evolució del percentatge de fills nascuts de pare o mare estrangers
Catalunya, 1998-2010

L'edat mitjana en què les dones autòctones tenen els seus fills és als 32 anys, mentre que les estrangeres ho fan als 29 anys. Els percentatges de naixements al marge del matrimoni són més freqüents entre les dones espanyoles (38,4%) que entre les estrangeres (27,1%) (amb un diferencial d'11,3 punts de percentatge) (Idescat, 2011c).

Mentre que la mitjana espanyola de fills nascuts de mare estrangera és el 20,55%, tres de les províncies catalanes se situen al capdavant de la classificació en el conjunt d'Espanya: Girona (37,95%), Lleida (34,64%) i Tarragona (32,31%). El percentatge corresponent a Barcelona és molt més baix: 26,81%. En algunes comarques o municipis aquests percentatges són molt més alts i ultrapassen el 50%: La Segarra és la comarca amb el percentatge més elevat de fills de mare estrangera: 51,5%. Les ciutats en què més de la meitat dels naixements són de mare estrangera són Vic, Lloret de Mar, Palafrugell, Manlleu, Roses o Salt. Amb un 73,2% Salt ostenta el resultat més alt (Idescat, 2011c).

Una de les conseqüències del creixement del nombre de fills nascuts de mares estrangeres és la necessitat de dedicar una quantitat més gran de recursos a l'educació. La paradoxa és que Catalunya amb greus problemes d'abandó escolar i amb una gran presència d'immigrants de segona generació només dedica el 3,6% del PIB a l'educació, mentre que, per exemple, Extremadura (on només un 7% dels fills són nascuts de mare estrangera) en canvi hi dedica un 6,3% (2009).

2.6 El benestar dels infants

Tradicionalment, les polítiques familiars s'han estudiat en funció de si aquestes afavorien o no la igualtat de gènere o permetien un augment de la taxa de fecunditat (Engster & Stensöta, 2011). En els últims anys, diferents treballs i avaluacions s'han centrat també en analitzar els possibles efectes positius o negatius de les polítiques familiars en el benestar dels infants (Kangas & Palme; 2000; Korpi, 2000; Gornick & Meyers; 2003; Ferrarini, 2006). Considerem que, per tal d'elaborar polítiques familiars que tinguin efectes reals en el benestar dels infants, el primer pas és conèixer quins són els factors de la realitat familiar que determinen aquest benestar. D'aquesta manera, gràcies a aquesta anàlisi prèvia, les polítiques es poden focalitzar de manera eficaç per tal de corregir els factors de risc i promoure els factors de protecció que es troben en el si de la realitat familiar i que afecten al benestar dels pares i dels fills.

Distingim dos eixos principals en l'anàlisi dels factors que determinen el benestar dels fills. En primer lloc, ens centrem en la dimensió "material" que té a veure sobretot amb les característiques del sistema productiu i la regulació del mercat de treball: una part molt important dels nivells de pobresa infantil així com

d'abandonament prematur dels estudis està lligada amb l'estructuració del sistema econòmic. En segon lloc, analitzem una altra dimensió que té en compte els aspectes psicològics i relacionals de la família que poden influir en el benestar com per exemple: la qualitat de la educació que els pares proporcionen als fills, el benestar psicològic dels pares, la qualitat de la relació de parella, el divorci dels pares i la monoparentalitat. És rellevant destacar que, si bé tradicionalment des de la sociologia, s'ha donat molta importància a les condicions materials en què es troba la família, recentment diferents investigacions internacionals han demostrat que altres aspectes relacionals i psicològics també són determinants. Per tant, considerem que és necessari tenir en compte ambdós eixos per tal de disposar d'una anàlisi completa dels factors de risc i protecció familiars que influeixen en els fills. Per últim, mostrem com cada vegada més els factors de la dimensió material i relacional s'interrelacionen provocant un increment de la polarització de les famílies.

2.6.1 Factors relacionats amb el benestar material dels infants: pobresa infantil i abandonament prematur dels estudis

En els darrers decennis s'ha incrementat la pobresa infantil a la gran majoria de societats avançades i aquest fet està causant una profunda preocupació entre els defensors i activistes dels drets de la infància alhora que una creixent inquietud entre els analistes polítics i socials per les conseqüències que pot comportar a curt i llarg termini. Aquesta tendència no tan sols entra en contradicció amb els principis bàsics proclamats a la Convenció sobre els drets de l'infant de Nacions Unides, signada per gairebé tots els Estats del món, ans també està posant traves a l'avenç del progrés i de la igualtat d'oportunitats dels nens així com frenant la inversió en els infants d'avui i en els ciutadans del demà (Corak, 2005; Unicef, 2005; Flaquer, 2010c). Si el primer toc d'atenció alertava sobre el creixement de la pobresa infantil durant la darrera dècada del segle XX, no hi ha dubte que des de l'inici de la crisi financera la situació ha empitjorat considerablement. El darrer informe d'Unicef Espanya 2012-2013, dedicat al impacte de la crisi sobre els infants, ofereix una imatge molt desfavorable. En el conjunt d'Espanya des del 2008 el nombre de nens que viuen en llars sota el llindar de pobresa s'han vist incrementats en 200.000. El nombre de llars que tenen a tots els seus membres adults aturats ha passat de 324.000 el 2007 a 714.000 el 2010, la qual cosa suposa un creixement del 120% en les llars amb menors. Per últim, els nens que neixen al nostre

país ho fan amb un deute públic de 15.570€ (González-Bueno, Bello y Arias, 2012).

Les causes de la pobresa infantil són molt complexes i deriven sobretot de les transformacions econòmiques i socials relacionades amb la transició cap a una societat postindustrial en un context de globalització i de canvis en diversos aspectes del sistema familiar en el context d'una individualització creixent de les relacions socials. Tanmateix, les importants variacions en les taxes de pobresa infantil a nivell comparatiu ens indiquen que les respostes que els Estats de benestar donen a les problemàtiques relacionades amb l'exclusió així com els seus nivells de despesa socials resulten decisius de cara a la contenció i/o reducció del fenomen (Flaquer, 2007a, 2007b i 2010c).

Quadre 2.1

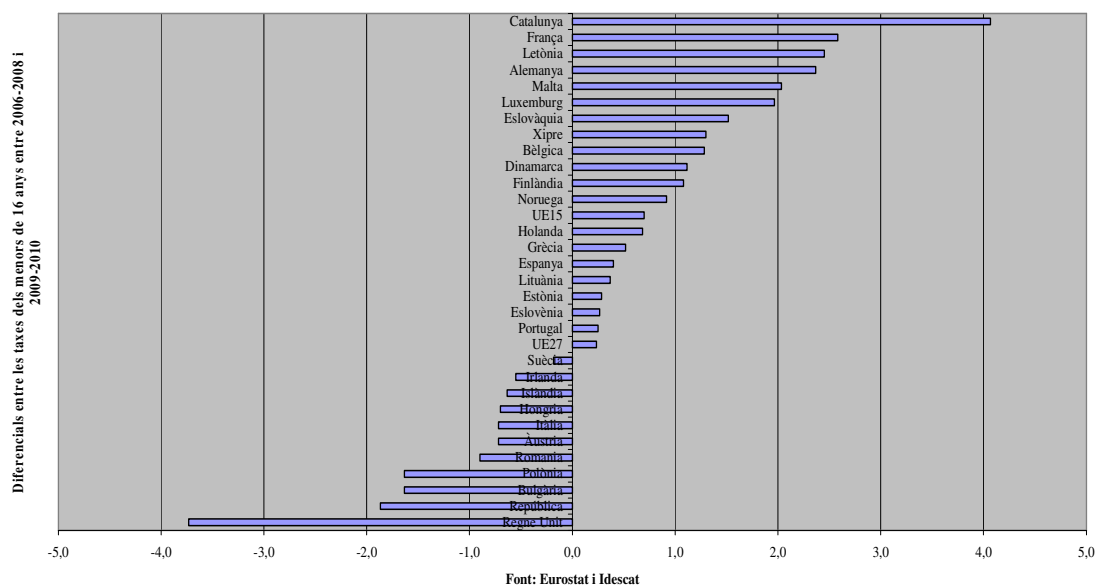
Factors que expliquen l'aparició i la persistència de la pobresa infantil

- **Característiques del règim productiu i regulació del mercat de treball**
 - Elevades taxes d'atur
 - Segmentació del mercat laboral
 - Nivells salarials baixos
 - Taxes de temporalitat
 - Treball a temps parcial
 - Salaris mínims baixos
- **Factors sociodemogràfics i models de família**
 - Baixos nivells educatius
 - Elevada proporció de famílies immigrants
 - Llars amb baixa intensitat de treball
 - Proporció de llars familiars d'un sol sustentador (mono- i biparentals)
 - Proporció de famílies nombroses
 - Polarització social a causa del creixement de l'homogàmia educativa
 - Polarització social a causa de la disminució de la selectivitat de classe en casos de ruptura familiar i divorci
- **Baixa despesa social i escassa capacitat redistributiva de l'Estat de benestar**

En el Quadre 2.1 figuren alguns dels factors que es troben en l'origen o en la perpetuació de la pobresa infantil. Els elements que apareixen en cada un dels tres blocs no s'han d'entendre com a components aïllats, sinó com a factors que en interacció entre ells produeixen com a resultat uns determinats nivells de pobresa.

La taxa catalana (amb llindar català) és un xic inferior a l'espanyola (23,7% enfront d'un 25,3%). Tanmateix, en comparació amb altres països europeus, Catalunya és un d'aquells en què la pobresa infantil ha crescut més en els darrers anys (Gràfic 2.11). Si comparem les taxes catalanes de 2006-2008 amb les de 2009-2010 podem observar entre elles un diferencial de 4 punts de percentatge, a una gran distància de la mitjana espanyola (0,4) i de les mitjanes de la UE27 (0,2) i de la UE15 (0,7).

Gràfic 2.11
Diferencials entre les taxes de pobresa infantil abans i després de la crisi
Unió Europea + Noruega, Islàndia i Catalunya, 2006-2008 i 2009-2010

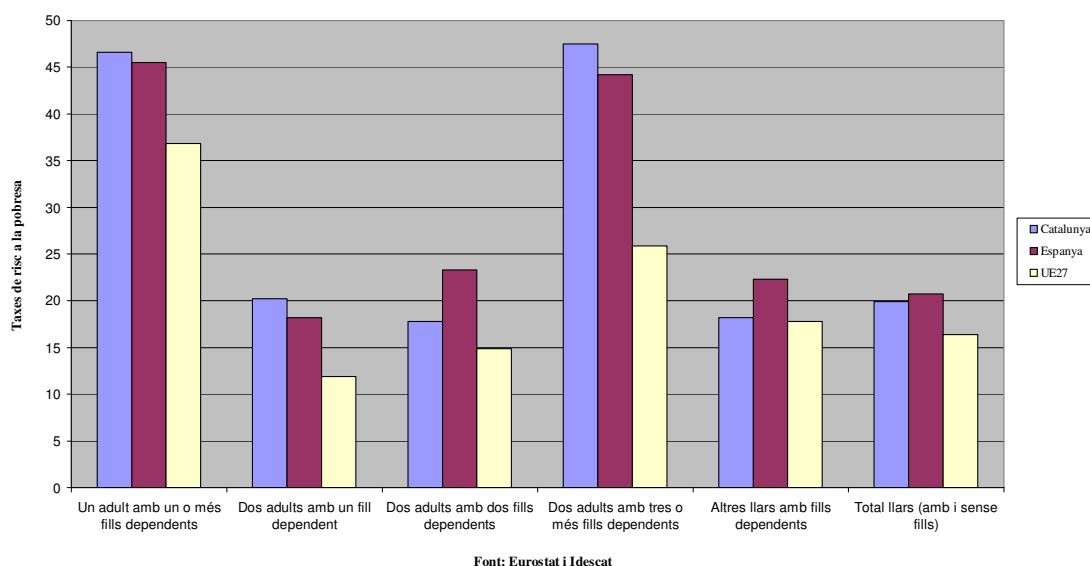

Si bé en el conjunt d'Espanya des dels inicis de la recessió el creixement de la pobresa infantil ha estat força considerable, la crisi econòmica no ha fet més que agreujar una situació que al llarg de la darrera dècada ja era força desfavorable. Tots els indicadors disponibles assenyalen l'existència d'uns elevats nivells de pobresa infantil a Espanya en el context europeu. Tant si ens referim a la pobresa moderada (llindar del 60%) com extrema (llindar del 40%), Espanya apareix sempre en els llocs més alts de la classificació al costat de Romania, Letònia i Bulgària. Una quarta part dels nens espanyols són pobres moderats enfront d'una mitjana comunitària de tan sols un cinquè. Pel que fa a la pobresa extrema, les taxes dels nens espanyols dupliquen les comunitàries (13,5% enfront d'un 6,5% per a la UE15).

Al nostre país uns dels factors que més incideixen en aquesta situació són la influència de l'estructura productiva i la situació del mercat de treball. Amb un 12,7% (2010), a Espanya la taxa de risc a la pobresa de les persones ocupades de 25 a 54 anys és una de les més altes d'Europa, essent només superada per Romania, Grècia i Lituània i enfront d'una mitjana del 8% per a la UE15. A més, des del 2008 aquesta taxa s'ha incrementat en dos punts de percentatge. D'altra banda, la taxa dels treballadors amb contractes temporals ja assoleix el 13%, enfront de només un 5,5% dels treballadors amb contractes indefinits. Per últim, la taxa de risc a la pobresa dels treballadors autònoms de 25 a 54 anys passà d'un 34% el 2009 a un 40,9% el 2010.

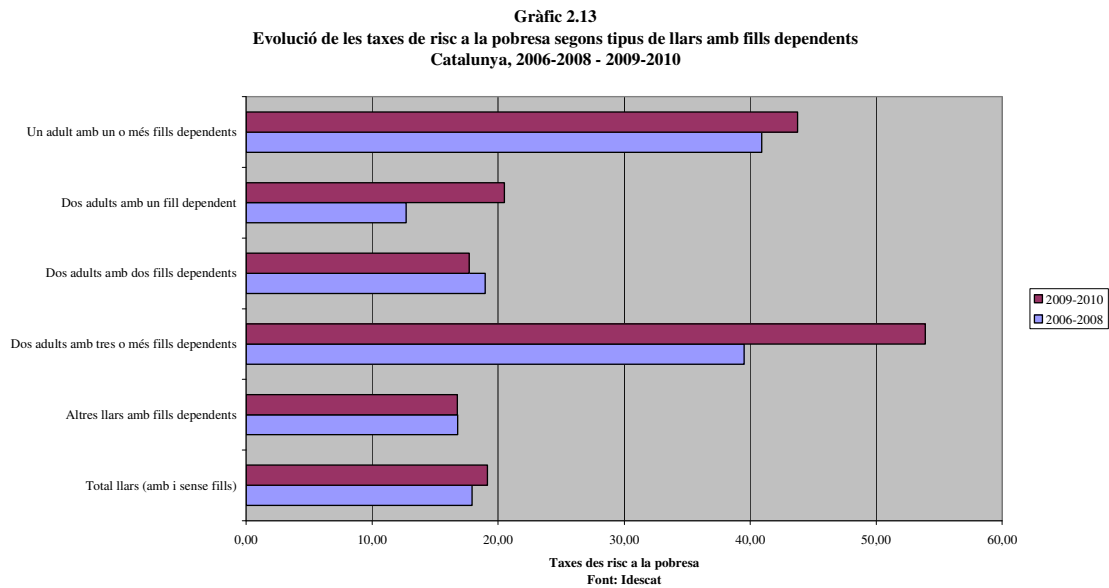
Cal tenir present que la dimensió i l'estructura de les llars són factors que exerceixen una gran influència en la determinació dels nivells de pobresa d'un país. Alguns autors sostenen que els canvis en les pautes de formació familiar constitueixen factors de primera magnitud en el creixement de la desigualtat dels ingressos (McCall and Percheski 2010). En aquest context, cal entendre per estructura de les llars la relació existent entre sustentadors potencials i dependents. En principi, resulta decisiva la intensitat del treball, o sia la ràtio entre el nombre total de mesos que han treballat tots els membres de la llar en edat laboral durant l'any de referència i el nombre total de mesos que haurien pogut treballar teòricament els membres de la mateixa llar en el mateix període. De tota manera, el nombre de fills dependents poden fer variar força els resultats en termes dels nivells de pobresa (Flaquer, 2012b).

Gràfic 2.12
Taxes de risc a la pobresa de les llars amb fills dependents segons tipus
UE27, Espanya i Catalunya, 2010

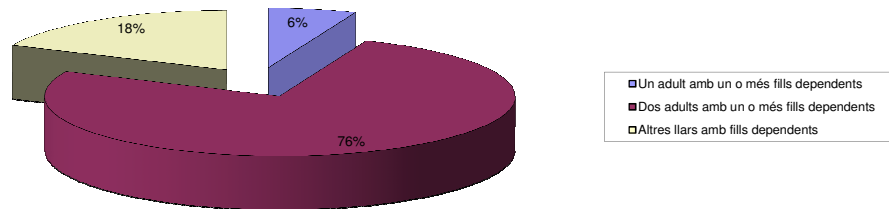
En consonància amb aquests principis, com es pot apreciar al Gràfic 2.12, tant a Catalunya, a Espanya com a la mitjana de la UE27 hi ha dues menes de llars que mostren les taxes de pobresa més elevades: les formades per un adult amb un o més fills dependents (famílies monoparentals) i les formades per dos adults amb tres o més fills dependents (família nombroses) de tal forma que en el nostre país gairebé una de cada dues d'aquestes menes de llars es troba sota el llindar de la pobresa. Mentre que el risc a la pobresa de les famílies monoparentals és força comú a la gran majoria de països europeus, una de les nostres peculiaritats és una alta incidència de pobresa entre les famílies nombroses, que gairebé arriba a duplicar la mitjana comunitària. En tot cas, les

taxes de risc a la pobresa en tots els tipus de llars de Catalunya i Espanya ultrapassen amb escreix les mitjanes comunitàries.

Com es pot constatar al Gràfic 2.13, a Catalunya són també les famílies nombroses i, en menor intensitat, les monoparentals, aquelles que més estan patint els efectes de la crisi. La comparació entre els nivells de pobresa de 2006-2008 i de 2009-2010 ens indica que la taxa de les famílies nombroses ha crescut en 14,4 i la de les monoparentals en 2,8, però la sorpresa és que en el cas de les llars formades per dos adults i un fill dependent l'augment ha estat de 7,8 punts en contrast amb moderat increment d'1,2 punts en el conjunt de les llars amb i sense fills dependents.

Gràfic 2.14
Distribució percentual de la població en risc a la pobresa
que viu en llars amb fills dependents segons tipus
Catalunya, 2010

Font: Idescat, a partir de dades de l'Enquesta de condicions de vida de l'INE.

El que ens interessa saber són no tan sols els nivells de pobresa dels diversos tipus de llars, sinó també quina és la distribució de les persones en risc a la pobresa en funció del tipus de llars en què viuen. Aquesta perspectiva ens ofereix una visió diferent de la problemàtica de la pobresa. Segons podem observar al Gràfic 2.14, dues terceres parts de les persones que viuen en llars amb fills dependents ho fan en les formades per dos adults amb els seus fills. Una vegada més apareix la qüestió de les famílies nombroses, però també la d'altres famílies biparentals amb un i dos fills a càrrec. Cal recordar que a Catalunya una de cada cinc llars de dos adults amb un sol fill són pobres i que aquesta taxa ha augmentat molt en els darrers anys. En segon lloc, un 18% de les persones pobres viuen en altres llars (o sia, les formades per tres o més adults amb els seus fills). En canvi, només un 6% de les persones pobres vivien en famílies monoparentals, la qual cosa sembla entrar en contradicció amb les elevades taxes de divorci del nostre país i amb el fet que en el conjunt de l'Europa dels 15 una proporció tres vegades més gran de persones amb risc a la pobresa viuen en famílies monoparentals. Com ja hem dit a l'apartat 2.3 sobre "Evolució de la separació i del divorci", l'explicació d'aquesta aparent anomalia rau en la propensió d'una part considerable dels nuclis monoparentals a integrar-se dins altres llars durant un període transitori o àdhuc permanent com a una estratègia de lluita contra la pobresa i de suport de cara a l'atenció als infants. En principi, el fet que a Catalunya i a Espanya hi trobem una proporció més gran de llars multigeneracionals que en d'altres països de la Unió Europea hauria de representar un important dic de contenció contra la pobresa.

Tanmateix, l'anàlisi de dades del Panel de Famílies i Infància ens mostra que els nivells de pobresa de les llars complexes sempre són molt superiors a les simples i això ens suggereix que l'estratègia multigeneracional de lluita contra la pobresa reporta resultats molt magres (Flaquer, 2012b). En tot cas, de cara a poder escatir la contribució de les famílies postdivorci a la generació de la pobresa, fóra molt important disposar d'informacions acurades que permetin calcular les taxes de pobresa a partir d'una tipologia de les llars basada en relacions genealògiques i no pas simplement en el nombre d'adults i fills dependents. Aquest diagnòstic serà finalment possible gràcies a l'ECVHP 2011 de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans, actualment en fase d'anàlisi.

El tercer gran factor explicatiu de les variacions en els nivells de pobresa des d'un punt de vista comparatiu és l'eficàcia dels Estats de benestar a l'hora de reduir o àdhuc eliminar l'impacte de la pobresa. És ben coneguda la relació existent entre una baixa despesa social en família i fills i unes elevades taxes de pobresa infantil (UNICEF, 2005; Flaquer, 2007). Aquesta correlació s'observa amb especial intensitat en el cas de la pobresa infantil extrema (llindar del 40%) (Flaquer, 2012c).

Una de les formes de mesurar l'esforç públic en la lluita contra l'exclusió és comparar les taxes de risc a la pobresa abans i després de transferències. Espanya és un dels països de la Unió Europea en què l'impacte redistributiu de les polítiques socials amb vista a la reducció de la pobresa infantil és menor. Si fem els càlculs a partir de les taxes de pobresa extrema (llindar del 40% dels ingressos equivalents, dades de 2009), Espanya és de tots els països de la Unió aquell que mostra un percentatge de reducció menor (22.6%), enfront d'una mitjana comunitària entorn d'un 66%, o sia tres vegades menys, i a una distància abismal de països com ara Irlanda, Hongria o Finlàndia on els percentatges de reducció assoleixen el 90%. Va a dir que Espanya, al costat de Bulgària i Letònia, és un dels tres països de la Unió Europea en què les taxes de pobresa després de transferències (llindar del 40%) tenen dos dígitos.

Gran part dels efectes de la pobresa infantil es podrien evitar amb l'aplicació de les transferències i mesures redistributives adequades. Al Quadre 2.2 hi figuren algunes estratègies que han donat bons resultats en altres països.

Quadre 2.2

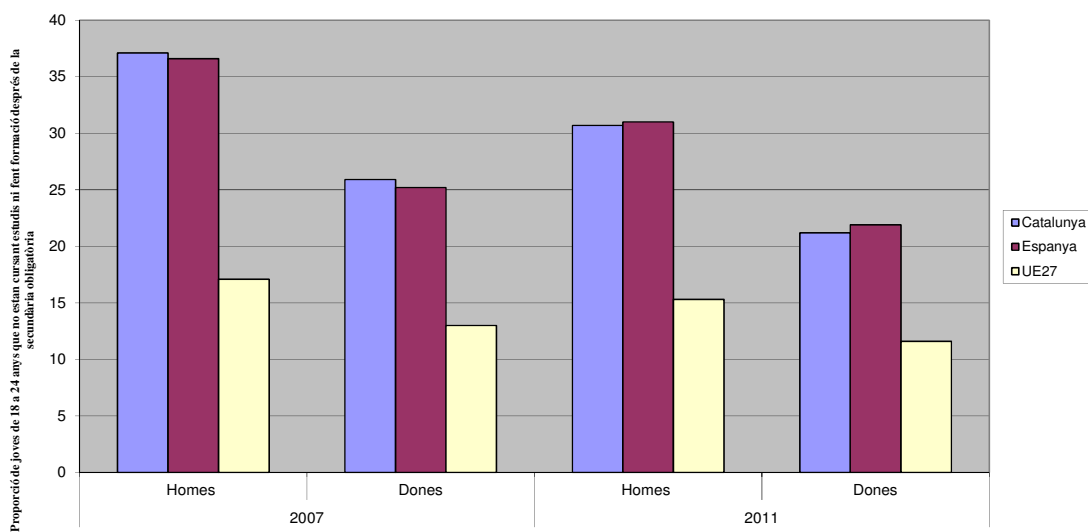
Estratègies per lluitar contra la pobresa infantil

No existeix una fórmula màgica ni una estratègia única per a la reducció i/o eliminació de la pobresa infantil

- Canvi de model productiu
 - Creació d'ocupació de qualitat per a tots els qui desitgin treballar
 - Intervenció precoç i lluita contra el fracàs escolar
- Millorar l'equilibri de gènere i el benestar de la infància
 - Prevenir el divorci i pal·liar els seus efectes (mediació familiar, fons de garantia, custòdia compartida).
 - Foment de l'ocupació femenina a través de mesures de conciliació
- Augmentar la capacitat redistributiva de l'Estat de benestar
 - Un sistema fiscal més equitatiu
 - Drets socials garantits
 - Prestacions familiars universals

Acabarem aquest apartat sobre els components materials del benestar amb unes breus notes sobre l'abandonament prematur dels estudis. És ben coneguda la relació entre pobresa i fracàs escolar (Esping-Andersen 2002, 2004; Flaquer 2007a). No solament el fracàs escolar és en part resultat de la pobresa, sinó que també en constitueix un dels seus factors determinants a llarg termini. De fet, és un dels mecanismes de reproducció de les desigualtats socials més ben estudiats.

Gràfic 2.15
Evolució de les taxes d'abandonament prematur dels estudis per sexe
Catalunya, Espanya i UE27, 2007-2011

Font: Idescat i Eurostat

El Gràfic 2.15, que ens mostra l'evolució de les taxes d'abandonament prematur dels estudis³ a Catalunya, Espanya i la UE27 entre 2007 i 2011, revela la notable millora que han experimentat Catalunya i Espanya en relació amb 2007. Malauradament aquesta disminució tant dràstica no és tant el resultat de reformes en curs com un dels escassos efectes beneficiosos de la crisi, ja que una de les causes de l'alta taxa d'abandonament dels estudis eren justament les atractives perspectives laborals que ofería el sector de la construcció. La davallada de l'activitat econòmica en aquest sector ha estat un dels factors principals en el descens de les taxes. Tanmateix, Espanya (amb un 26,5% i també Catalunya amb un 26%) continua essent actualment, després de Malta, un dels països de la Unió amb més abandonament dels estudis. El gràfic mostra que no solament s'ha produït l'esmentat descens, sinó que ha millorat un pèl la posició de Catalunya respecte d'Espanya.

Una de les característiques d'aquest fenomen és el diferencial de gènere, que tot i haver minvat considerablement des de 2007 continua essent, en punts de percentatge, més del doble de la mitjana europea (3,7) i, per cert, un xic més alt a Catalunya (9,5) que al conjunt d'Espanya (9,1). Aquest és un dels escassos fenòmens en què són els homes els qui es troben en una posició desavantajosa i el manteniment d'unes elevades taxes no tan sols podria representar una bossa permanent de joves difícilment ocupables, sinó el preludi d'una situació a l'americana amb considerables contingents d'homes amb prou feines maridables (McLanahan, 2004).

2.6.2 Nous eixos relacionals

Dividim l'exposició de la dimensió relacional/psicològica en dues parts principals: 1- els factors que afecten als nens que conviuen amb els seus dos pares biològics, i; 2- els factors que afecten aquells que no viuen amb els dos pares biològics. Realitzem aquesta distinció perquè tot i que hi ha factors que influeixen en els nens de tot tipus de famílies, com per exemple el benestar psicològic dels pares, altres només afecten als que viuen en un determinat tipus de família. Per exemple, la qualitat de la relació de parella dels pares només pot determinar el benestar dels nens que viuen amb els dos pares biològics, en canvi la qualitat de la relació del fill amb el pare no resident

³ Joves de 18 a 24 anys que no estan cursant estudis ni fent formació després de la secundària obligatòria.

o qüestions com la custòdia compartida tant sols influeixen als nens que no viuen amb els dos pares biològics.

Qualitat de la relació de parella, qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills i benestar psicològic dels pares

A continuació exposem els diferents factors relacionals associats al benestar dels nens que viuen amb els dos pares biològics. En primer lloc, mencionem les evidències científiques que relacionen aquests factors amb el benestar i en segon lloc exposem algunes de les causes que els determinen ja que considerem que, si no coneixem les causes que afecten aquests factors de risc i de protecció, no podrem elaborar polítiques familiars realment focalitzades i eficaces.

➤ *Qualitat de la relació de parella i benestar dels fills*

Diferents articles i revisions de la literatura han posat de manifest la importància de la qualitat de la relació de parella i el conflicte parental en el benestar psicològic i desenvolupament cognitiu dels fills (Buehler et al., 1997; Jeong & Chun, 2010; Cummings & Davies, 2010). Aquests estudis han mostrat que les mencionades variables són determinants pels nens de totes les edats; des d'aquells que tenen un any d'edat passant pels que tenen edat preescolar i escolar així com pels adolescents (Buehler et al. 1997; Buehler & Gerard, 2002; Benson, Buehler, & Gerard, 2008; Kouros, Merrilees, & Cummings, 2008; El-Sheikh et al., 2009). Per exemple, Cui, Conger & Lorenz (2005) troben en un estudi longitudinal que tant la qualitat de la relació de parella dels pares com la seva disminució estan associades a un augment dels símptomes d'ansietat i depressió en els adolescents. Gerard, Krishnakumari & Buehler (2006) demostren que els problemes de relació dels pares poden també provocar un increment dels problemes de conducta dels adolescents. A més, Davies i Cummings (1998) posen de manifest que el conflicte entre els pares pot provocar problemes de conducta i emocionals en els nens entre 3 i 6 anys. Per altra banda, Kouros, Cummings & Davies (2010) mostren que un augment del conflicte parental fa incrementar els problemes de conducta en els nens en edat escolar i que aquests problemes tenen un efecte negatiu en les competències socials quan aquests són adolescents. Per tant, els mencionats autors evidencien que el conflicte parental no té tant sols efectes a curt termini sinó també a llarg termini.

Ara bé, com i per què la qualitat de la relació dels pares i el conflicte parental afecta al benestar dels fills? Les principals investigacions han observat que hi ha tant efectes directes com indirectes. Per un costat, (Grych & Fincham, 1990) defensen que el conflicte parental té un efecte directe en el benestar dels fills ja que els nens que els seus pares resolen els seus problemes a través de un comportament agressiu aprenen que és una forma correcta de tractar les desavinences i els desacords i, per tant, és més probable que actuïn de manera agressiva quan interactuen amb els seus companys (Grych & Fincham, 1990). També, la teoria de la seguretat emocional (Davies & Cummings, 1994) argumenta que el conflicte parental provoca que els nens no puguin regular correctament les seves emocions i aquest fet explica que tinguin més agressivitat (e.g. Cummings, 1987; El-Sheikh et al., 1989).

En canvi, altres investigacions han evidenciat que el conflicte parental i la qualitat de la relació de parella tenen també un efecte indirecte sobretot a través de la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills i el benestar psicològic dels pares (Buehler & Gerard 2002; Papp, Cummings & Schermerhorn, 2004; Gerard *et al.* 2006). Alguns estudis han posat de manifest que la qualitat de l'educació explica totalment (e.g. Gerard *et al.* 2006) o parcialment (e.g. Buehler & Gerard, 2002) l'efecte del conflicte parental en el benestar dels fills ja que aquest influeix en la qualitat de l'educació i aquesta variable és determinant pel seu benestar. També en aquest sentit, Papp, Cummings & Schermerhorn (2004) observen que el benestar psicològic dels pares explica en part l'efecte del conflicte ja que els problemes de parella poden afectar psicològicament els pares i els problemes psicològics d'aquests estan associats amb el benestar dels fills.

Una vegada demostrada la importància de la qualitat de la relació de parella en el benestar dels fills, diferents investigacions han tractat d'esbrinar si per alguns nens aquest factor és més determinant que per altres. Cal dir que aquests tipus d'estudis són molt importants per tal de determinar si les polítiques s'han de centrar de manera més específica en determinats grups. Algunes recerques han mostrat que l'efecte de la qualitat de la relació de parella en el benestar és més important pels nens que per les nenes (Buehler & Gerard 2002; Davies & Lindsay 2001). A més també aquest factor sembla ser més rellevant per als nens que tenen pocs recursos econòmics que per a aquells que en tenen molts (Kiernan & Garriga, en premsa). De fet, Kiernan & Garriga (propera publicació) troben que l'efecte de la qualitat de la relació de parella en els problemes de conducta dels nens als tres i als cinc anys d'edat és major per aquells que

viuen en famílies amb un nivell baix d'ingressos que per als que viuen en famílies amb un elevat nivell. Per aquest motiu, podríem dir que la qualitat de la relació de parella contribueix a reduir l'efecte de classe en el benestar dels fills ja que el fet que els pares tinguin una bona relació de parella és un factor de protecció sobretot per als nens que tenen pocs recursos econòmics. Per tant, podríem dir que les polítiques destinades a millorar la qualitat de la relació de parella dels pares són especialment importants pels nens que provenen d'un origen més humil.

Ara bé, abans d'elaborar aquestes polítiques, el primer pas seria determinar quins són els factors associats a una millora de la qualitat de la relació de parella. Amato et al. (2007) en el famós llibre "Alone Together" mostra que aquells matrimonis que tenen relacions més igualitàries, que comparteixen amics i que participen en associacions i que donen suport a la idea d'una relació a llarg termini tenen relacions més satisfactòries. En canvi, variables com per exemple la inseguretat econòmica i el divorci dels pares estan negativament associades a la qualitat de la relació de parella.

Per últim, és important mencionar que diferents estudis mostren que els pares de nens amb diferents tipus de dificultats en el desenvolupament, l'aprenentatge i la conducta tenen més problemes de relació de parella i al mateix temps un risc de divorci més elevat (Risdal & Singer 2004; Hartley et al 2010; Wymbs et al., 2008). Wymbs et al. (2008) troben que la taxa de divorci entre els pares de nens amb TDH és gairebé el doble que el de les parelles en la població general. El 22,7 per cent dels pares de nens amb TDH s'havia divorciat abans dels 8 anys d'edat del nen en comparació amb el 12,6 per cent dels pares amb fills sense TDH. A partir dels 8 anys, els autors no troben diferències entre els dos grups. Hartley et al. (2010) examinen les taxes de divorci entre les famílies de nens amb trastorns de l'espectre autista. Els pares de nens amb autisme tenen una major taxa de divorci que els pares dels nens que no en tenen (23,5% vs. 13,8%) i aquestes diferències no varien en funció de l'edat del nen. A més, la qualitat de la relació de parella en les famílies amb nens amb dèficits intel·lectuals o problemes de comportament també és un important factor de protecció que ajuda a la resiliència i a l'adaptació d'aquestes famílies (Gerstein et al., 2009).

➤ *Qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills i benestar dels fills*

Diferents estudis i revisions de la literatura tals com Demo & Cox (2000), Desforges & Abouchaar (2003) i Gutman et al. (2009) mostren que l'estimulació i la promoció del joc i l'aprenentatge, la seguretat i la calidesa en les relacions, la sensibilitat en la interacció i en les respostes a les necessitats dels infants, l'establiment de límits i normes apropiades de conducta i el manteniment de la disciplina positiva són alguns dels aspectes de la criança dels fills que poden millorar el seu benestar.

A més, la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills és important per a tots els infants, però sobretot per aquells que provenen de famílies amb més factors de risc. En aquesta línia cal destacar, el famós article de Kim (2002) sobre l'èxit escolar dels estudiants coreans a Amèrica del Nord. Comentant aquest estudi, Marí-Klose et al., (2008) posen de manifest que:

“La conclusió que aquest investigador extreu de la seva recerca és que la clau per entendre els bons resultats d'aquests estudiants, en un entorn que, a primera vista podria semblar hostil per a adolescents immigrants, cal buscar-la en les formes que tenen els seus pares i mares d'educar i tirar els seus fills i filles endavant. A diferència dels i les adolescents procedents d'altres grups, els estudiants coreans es beneficien de pràctiques familiars que combinen alts nivells de comunicació i confiança mútua entre els mares/pares i els fills/filles amb un alt grau d'implicació dels pares i mares en l'educació dels fills i filles, tant pel que fa a la supervisió del seus treballs com a la transmissió d'una ètica d'autoexigència”(Mari-Klose et al., 2008: 109).

Utilitzant les dades de Panel Famílies i Infància de Catalunya, Marí-Klose et al., (2008) obtenen resultats similars a les recerques internacionals. Per un costat, mostren que el seguiment que fan els pares als fills adolescents influeix clarament en el seu rendiment educatiu i expectatives d'assoliment educatiu futur i que aquesta conclusió és vàlida per famílies amb diferents nivells d'ingressos. De fet, la proporció d'adolescents que tenen una mitjana de suspès és més elevada quan el seguiment dels pares és baix que quan aquest és mig o alt. El mateix succeeix si tenim en compte la proporció d'adolescents que volen estudiar una carrera universitària. Per l'altre costat, aquests investigadors també demostren que l'efecte positiu del seguiment dels pares varia en

funció del nivell de renda. És a dir, els fills de famílies més humils treuen més profit del seguiment familiar que els fills de famílies més benestants (ingressos alts i mitjans). Per tant, les diferències per classe social es redueixen molt si les famílies que tenen ingressos baixos realitzen un elevat seguiment dels seus fills. En definitiva, podem dir que la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills és un factor de protecció molt important per a tots els nens però sobre tot per aquells que tenen famílies amb menys recursos.

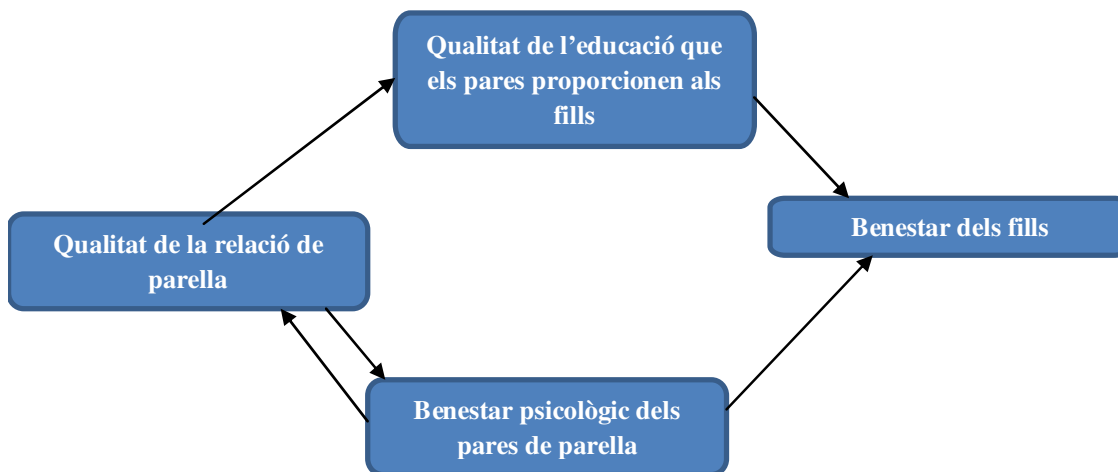
➤ *Benestar psicològic dels pares i benestar dels fills*

Diferents estudis han posat de manifest que el benestar psicològic dels pares té efectes en el benestar dels fills. Per exemple, Pettersen & Albers (2001) han evidenciat que nivells elevats de depressió materna s'associen a dèficits cognitius i a problemes de llenguatge i de comportament. Un dels factors que expliquen més aquesta associació és la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills ja que diferents investigacions mostren que el benestar psicològic dels pares afecta a la qualitat de l'educació i que aquesta variable determina el benestar dels fills (Kiernan & Huerta, 2008). Ara bé, quins són alguns dels factors que determinen el benestar psicològic dels pares? Per un costat, trobem el nivell d'ingressos i el nivell educatiu (Lorant et al., 2003) i per l'altre la qualitat de la relació de parella encara que la relació és complexa ja que aquesta variable afecta al benestar psicològic dels pares i al mateix temps el benestar psicològic d'aquests determina també la qualitat de la seva relació (Proulx, Helms & Buelher, 2007).

Per tant, tenint present els diferents factors que hem analitzat fins ara, hem intentat sintetitzar tota la informació en un únic model on es mostren les interrelacions entre els diferents factors relacionals/psicològics que afecten als nens que viuen amb els dos pares biològics. Considerem que les polítiques públiques haurien de ser capaces de poder incidir en la totalitat d'aquests factors per tal de millorar el benestar dels infants.

Quadre 2.3

Interrelació dels factors relacionals/psicològics associats al benestar dels infants que viuen amb els dos pare biològics.

2.6.3 Divorci, estructura familiar i benestar dels fills

Tal com remarquen Pryor & Rodgers (1996) un dels canvis socials més importants que s'han produït en les últimes dècades ha estat la transformació de les estructures familiars. Ellwood & Jencks (2004) afirmen que en tots els països occidentals aquest canvi ha provocat diferents tipus de preocupacions: uns s'han centrat en ressaltar les conseqüències econòmiques, altres en els temes morals relacionats amb aquesta transformació i encara uns altres en els possibles efectes en el benestar dels fills. El nostre objectiu aquí és analitzar aquesta última qüestió a la llum de les investigacions científiques internacionals que des de fa més de tres dècades s'han centrat en estudiar aquest tema. Ara bé: cal dir que, la investigació sobre aquestes qüestions no ha estat exempta de controvèrsia ja que per exemple alguns consideren que no s'han d'estudiar els efectes de l'estructura familiar i del divorci⁴ en els fills per tal de no provocar una estigmatització d'aquests. Però tal i com argumenten McLahanan & Sandefur (1994) en la introducció d'una de les obres cabdals d'aquesta literatura, si no es genera

⁴ A partir d'aquest apartat seguint la major part de la bibliografia quan ens referim a divorci dels pares englobem tant aquelles famílies que els pares estaven legalment casats i es divorcien com aquelles que estaven legalment casats i es separen. A més, també tenim en compte les famílies en què els pares no estaven casats però vivien junts i es separen.

coneixement sobre aquest tema no es poden articular polítiques públiques realment adequades per a les famílies que viuen en aquestes situacions.

Ara bé, cal dir que quan parlem dels efectes del divorci en el benestar dels fills sempre ens referim a relacions probabilístiques i mai a relacions determinístiques. És a dir, la recerca demostra que el divorci incrementa la probabilitat de tenir un menor benestar, però no vol dir que tots els fills que viuen aquesta situació es vegin necessàriament afectats.

Què sabem després de tres dècades d'investigació?

Durant més de tres dècades s'ha estudiat la relació entre el divorci dels pares i l'estructura familiar i diverses dimensions del benestar dels fills de diferents edats. Pel que fa a infants i adolescents, una de les dimensions que més s'han analitzat ha estat la psicològica (Hanson, 1999; Jekielek, 1998; Morrison & Coiro, 1999; Sigle-Rushton & McLanahan, 2004; Strohschein, 2005; Lansford et al., 2006). Sigle-Rushton, Hobcraft & Kiernan (2005) demostren que els nens de 10 anys que han experimentat el divorci dels pares tenen uns nivells d'ansietat i agressivitat més elevats que els nens que han viscut sempre amb els dos pares biològics. També Strohschein (2005), utilitzant una mostra de nens d'entre 4 i 7 anys, prova que tot i que els problemes d'ansietat i depressió ja s'observen abans del divorci, aquests s'incrementen després d'aquest fet.

A més, també s'ha observat que el divorci i l'estructura familiar estan associats a pitjors resultats escolars. Diferents estudis posen de manifest que els fills que viuen en famílies monoparentals en comparació amb els que viuen amb els dos pares biològics obtenen menys puntuació en diferents tests que mesuren el desenvolupament cognitiu, com per exemple els tests de ciències, matemàtiques o lectura (Morrison & Cherlin, 1995; Pong, 1997; Pong, Dronkers & Hampden-Thompson, 2002; Hampden-Thompson, 2009). Diferències similars s'observen quan en comptes de la puntuació dels tests s'analitzen les notes (Thompson, Hanson & McLanahan, 1994). Marí-Klose et al. (2008) utilitzant el Panel de Famílies i Infància de Catalunya evidencien que els adolescents que viuen en una família monoparental obtenen de mitjana notes més baixes que els que viuen en una família biparental però més elevades que els que viuen en una família reconstituïda. En aquest sentit, Sigle-Rushton & McLanahan (2004) en la seva revisió de la literatura afirmen que la majoria de recerques han demostrat que els nens

que viuen en famílies reconstituïdes no tenen un major nivell de benestar que els que viuen en famílies monoparentals, tot i que els primers tenen més recursos econòmics.

Igualment diferents estudis han posat de manifest la relació entre l'estructura familiar i diverses dimensions dels benestar dels adolescents. Ledoux et al. (2002), en una mostra d'adolescents anglesos i francesos, observen que aquells que no viuen en una família biparental tenen més probabilitats de consumir alcohol, tabac i drogues. També, la probabilitat dels adolescents que viuen en una família monoparental de tenir sexe a edats primerenques és més elevada que els que viuen amb els seus dos pares biològics (DeLeire & Kalil, 2002).

Com destaca Simons et al. (1996), a l'inici de la investigació sobre el divorci es considerava que els seus possibles efectes negatius eren tant sols transitoris i que per tant, no persistien quan els fills eren adults. Ara bé, després de més de tres dècades d'investigació molts estudis han evidenciat que el benestar dels fills adults de pares divorciats és menor que el d'aquells que han viscut en famílies biparentals (veure Sigle-Rushton & McLanahan, 2004). Per exemple, Gähler & Garriga (2012) utilitzant una mostra sueca de joves d'entre 18 i 30 anys troben que aquells que han experimentat el divorci dels seus pares abans dels 16 anys tenen més problemes psicològics que aquells que provenen d'una família biparental. També, diferents investigacions evidencien que els fills de pares divorciats tenen un nivell educatiu més baix que aquells que han viscut amb els dos pares biològics (Gähler & Jonsson, 1997; Sigle-Rushton, Hobcraft & Kiernan, 2005; Garriga, 2010). També, Amato et al. (2007) posen de manifest que els fills de pares separats tenen una menor qualitat en la seva relació de parella. En relació amb aquest fet, un dels aspectes més estudiats d'aquesta literatura és la transmissió intergeneracional del divorci. Dronkers i Härkönen (2008) mostren que en 17 dels 18 països occidentals que analitzen, les dones que els seus pares s'han divorciat tenen més probabilitats de divorciar-se que les dones que els seus pares romanen casats. El creixement del divorci posa en marxa un procés amb efecte bola de neu afectant diferents generacions (Wolfinger, 2005) ja que el divorci dels pares (generació 1) fa augmentar la probabilitat de divorci dels fills (generació 2) i aquest divorci afecta al benestar i la probabilitat de divorciar-se d'una tercera generació.

- *Són el divorci o l'estructura familiar realment els factors que expliquen aquestes diferències?*

En la secció anterior, s'ha posat de manifest que tant l'estructura familiar com el canvi d'aquesta està relacionada amb el benestar dels fills: la majoria d'estudis mostren que els fills de pares divorciats o que han viscut en una família monoparental o reconstituïda tenen un menor benestar que aquells que han viscut en una família biparental. Ara bé, una de les controvèrsies més importants d'aquesta literatura ha estat determinar si el factor que realment explica aquestes diferències és l'estructura familiar o si es deu a altres factors com per exemple el conflicte familiar o el nivell socioeconòmic. Aquesta qüestió és encara un tema obert en el si de la literatura científica, en part degut a les dificultats metodològiques que implica aclarir-la. Però, la majoria de revisions de la literatura conclouen que, si bé és veritat que les famílies monoparentals o les que es divorcien són diferents en varis aspectes que tenen a veure amb el benestar dels nens, el divorci i l'estructura familiar poden tenir en si mateixos efectes negatius (veure Sigle-Rushton & McLahahan, 2004; Amato, 2010). Ara bé, en aquest sentit és important realitzar diferents consideracions:

En primer lloc, algunes investigacions com la de Cherlin et al., (1998) o Strohschein (2005) han posat de manifest que les diferències en el benestar dels fills ja s'observen abans del divorci, però que aquestes augmenten després d'aquest fet. És a dir, per tant, segons aquests estudis, el divorci no seria l'origen del malestar però sembla ser que podria augmentar-lo.

En segon lloc, tal i com argumenta Amato (2010) en la última revisió de la literatura, una de les principals crítiques que es poden fer a les investigacions sobre el divorci és que aquestes s'han centrat en determinar un efecte mitjà per a tots els nens i no en estudiar l'elevat grau de variabilitat que existeix entre els fills de pares divorciats. En aquest sentit, una nova i important línia d'investigació s'ha proposat observar els efectes del divorci en funció del grau de conflicte parental anterior a la separació. Aquests estudis mostren que per als nens que han viscut en una llar amb elevat conflicte, el divorci té poques conseqüències negatives o fins i tot en té de positives. En canvi, si els nens han viscut en una família amb un baix nivell de conflicte, el divorci sí que té clarament efectes negatius pel seu benestar (Hanson, 1999; Jekielek, 1998; Morrison & Coiro, 1999; Booth & Amato, 2001; Strohschein, 2005). Ara bé, tal i com destaquen Amato (2001) i Garriga (2010), algunes evidències indiquen que cada vegada

més es produeixen menys divorcis precedits d'elevat conflicte i en canvi augmenten els divorcis de parelles que no han viscut situacions extremadament conflictives. Per tant, sembla ser que el tipus de divorci que pot tenir més efectes negatius és aquell que va en augment. De tota manera encara no hi ha suficients indicis per defensar categòricament aquesta afirmació.

De tota manera, tal i com destaca Amato (2010) és evident que el divorci canvia la vida dels nens de manera important en diferents aspectes que en si mateixos poden tenir conseqüències en el benestar, ja que després del divorci normalment es produeix una disminució del nivell d'ingressos del la llar, un dels pares (generalment el pare) s'allunya de la casa del nen i es redueix el nombre de contactes i la seva qualitat; els pares residents (generalment mares) han de fer front sols a múltiples demandes tant laborals com relacionades amb la cura dels fills, es produeixen canvis de residència; augmenta o apareix el conflicte parental post-divorci, els pares tenen noves parelles fet que per alguns nens és un factor d'estrès.

Com s'explica l'efecte del divorci i de l'estructura familiar en el benestar dels fills?

La literatura científica s'ha centrat en explorar els factors que expliquen o moderen l'efecte del divorci i de l'estructura familiar en el benestar dels fills. L'objectiu d'aquestes investigacions ha estat determinar quins són els factors més rellevants per tal de veure quins són els aspectes que les polítiques dirigides a aquestes famílies han d'abordar de forma prioritària. Encara que la recerca ha utilitzat explicacions diferents per cada dimensió del benestar -veure Garriga & Härkönen per una explicació més detallada- n'hi ha algunes que són comunes per a totes elles.

En primer lloc, molts estudis demostren que, després del divorci es produeix un empobriment de la família i també que les famílies monoparentals tenen menys recursos econòmics i que aquests són molt importants pel benestar dels fills (Andreß et al., 2006; Aassve et al., 2007). Ara bé, tot i que aquesta explicació té molts adeptes, diferents investigacions han mostrat que els recursos econòmics tot i ser molt importants per si sols no expliquen totalment per què els nens que viuen en famílies monoparentals o que han viscut el divorci dels pares tenen un nivell de benestar menor que els que viuen en famílies biparentals (veure Garriga, 2010).

Una altra explicació és la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills. Per un costat, alguns estudis posen de manifest que després del divorci moltes mares tenen més dificultats per controlar i supervisar l'educació dels seus fills (Astone & McLanahan, 1991; Simons et al., 1996). La majoria de mares en famílies monoparentals han de fer front soles a l'educació d'aquests i també han d'obtenir els recursos econòmics de la llar fet que provoca una disminució del temps que els poden dedicar. Per l'altre costat, s'ha observat també que el divorci implica una disminució del nombre de contactes i de la qualitat de l'educació que el pare proporciona als fills, ja que aquest normalment no en té la custòdia (Amato & Gilbreth, 1999). Marí-Klose et al. (2008), utilitzant el Panel de Famílies i Infància de Catalunya, demostren que al voltant del 30% dels adolescents que viuen en famílies monoparentals o reconstituïdes no veuen mai al pare no resident o tant sols un o dos cops a l'any. Ara bé, Amato & Gilbreth (1999) mantenen que, si bé es veritat que la freqüència elevada de contactes entre pare i fill és un fet important en si mateix, el què realment té efectes positius en el seu benestar és la qualitat de l'educació que aquest li proporciona. A més, noves investigacions mostren que, més enllà de la qualitat de l'educació que els dos pares per separat donen al fill (*parallel parenting*), té molts efectes beneficiosos que els pares cooperin en la seva educació (*coparenting*) (Gasper et al., 2008).

En tercer lloc, cal assenyalar que el benestar psicològic dels pares també disminueix després del divorci (Gähler, 2006; Johnson & Wu, 2002) i que, tal com hem exposat, aquest està associat a la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills i també directament al benestar d'aquests.

En quart lloc, el divorci es relaciona amb diversos canvis en les relacions familiars. Els conflictes entre els pares, lluny de disminuir, poden augmentar després del divorci, ja que durant l'etapa del postdivorci hi ha moltes qüestions que són potencialment conflictives com per exemple els temes sobre la custòdia o el règim de visites (Booth & Amato, 2001). A més, després de la separació els pares poden tenir noves parelles i aquestes poden ser una nova font d'estrès per a molts nens (Hetherington, 1998). D'altra banda, és possible que els nens tornin a passar per l'experiència de la separació, ja que les persones casades en segones núpcies tenen més probabilitats de separar-se (Amato et al., 2007). En aquest sentit, noves investigacions mostren que totes les separacions que els nens experimenten tenen efectes negatius en el seu benestar (Cavanagh & Huston, 2006; Osborne & McLanahan, 2007).

Quadre 2.4

Missatges clau

- El divorci i viure en una família monoparental o reconstituïda està associat a un menor benestar dels fills tant a curt termini quan aquests són infants o adolescents com a llarg termini quan aquests són adults.
- Ara bé, és realment el divorci o l'estructura familiar els factors que expliquen aquestes diferències?
- El tema de la causalitat sobre els efectes del divorci i l'estructura familiar encara és un tema obert en el sí de la literatura, tot i que els principals d'investigadors creuen que, poden tenir en sí mateixos efectes negatius (veure Sigle-Rushton & McLahahan, 2004; Amato 2010). Ara bé, en aquest sentit és important realitzar diferents consideracions:
 - En primer lloc, algunes investigacions han posat de manifest que les diferències en el benestar dels fills ja s'observen abans del divorci, però que aquestes augmenten després d'aquest fet. Per tant el divorci no seria l'origen del malestar però sembla ser que podria augmentar-lo.
 - En segon lloc, alguns estudis mostren que per als nens que han viscut en una llar amb elevat conflicte, el divorci té poques conseqüències negatives o fins i tot en té de positives. En canvi, si els nens han viscut en una família amb un baix nivell de conflicte, el divorci sí que té clarament efectes negatius pel seu benestar. Ara bé, algunes evidències indiquen que cada vegada més es produeixen menys divorcis precedits d'elevat conflicte i en canvi augmenten els divorcis de parelles que no han viscut situacions extremadament conflictives. Per tant, sembla ser que el tipus de divorci que pot tenir més efectes negatius és aquell que va en augment. De tota manera, calen més estudis en relació a aquest tema.
- Ara bé, tot i aquestes consideracions, tal i com es destaca en la última revisió de la literatura (veure Amato, 2010) és evident que el divorci canvia la vida dels nens de manera important en diferents aspectes que en sí mateixos poden tenir conseqüències en el benestar.
- Quins factors poden explicar l'efecte del divorci en el benestar dels fills (veure Quadre 2.5)

Quadre 2.5

Divorci i Benestar infantil

Divorci	Disminució	Nivell d'ingressos Benestar psicològic dels pares Qualitat de l'educació de la mare Qualitat de l'educació del pare Coparentalitat	Benestar dels fills
	Augment	Conflicte postdivorci Noves parelles dels pares Noves separacions	

Polarització: Interrelació entre els factors materials i immaterials

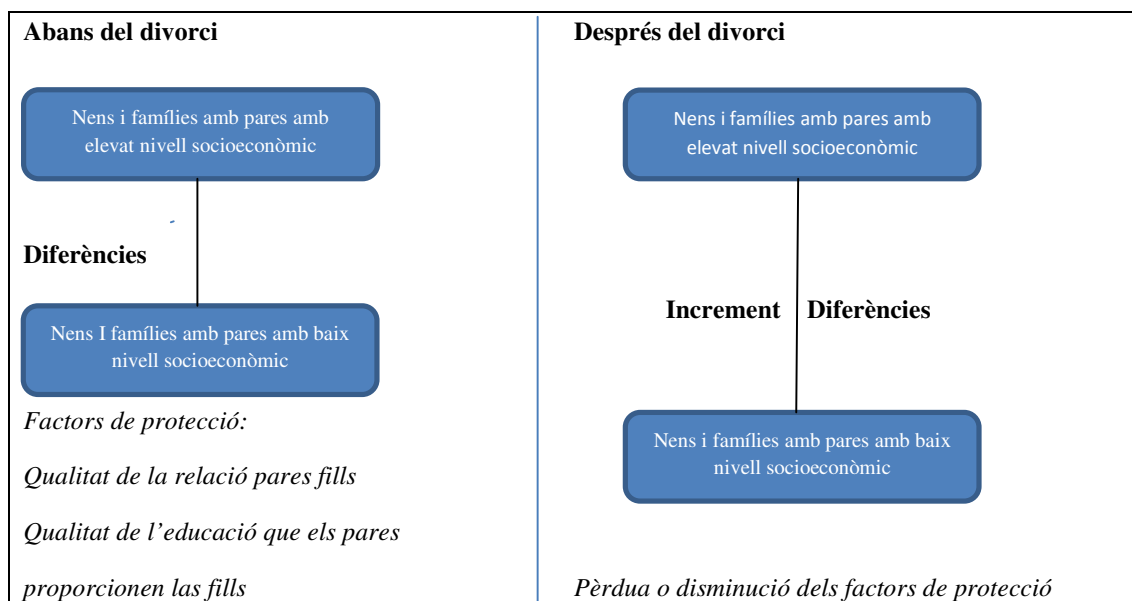
Per últim, cal posar de manifest el canvi que s'ha produït en relació a la composició social de les persones que viuen un divorci i com aquest canvi pot afectar al benestar dels infants. Goode (1970, 1993) suggereix que quan el divorci és poc freqüent, tan sols es divorcien les persones que tenen un nivell socioeconòmic elevat i en canvi quan aquest és un fenomen estès, llavors és més comú en les capes socials més desfavorides. Per aquest motiu, a diferència de fa unes dècades, actualment en la majoria de països occidentals, les persones amb nivell socioeconòmic baix tenen més probabilitats de separar-se que les persones amb un nivell socioeconòmic alt (Chan & Halpin, 2005; Härkönen & Dronkers, 2006). Les últimes investigacions han evidenciat que Espanya i Catalunya poden estar seguint el mateix patró (Flaquer & Garriga, 2009; Bernardi & Martínez-Pastor, 2011): si tradicionalment, les persones amb un nivell educatiu més elevat es divorciaven més que les persones amb un nivell educatiu més baix, actualment no s'observen diferències per nivell educatiu i tot apunta a que la tendència s'està començant a invertir fent que les persones amb un nivell educatiu més baix es divorciïn més que les persones amb un nivell educatiu més elevat.

Diferents investigadors han donat l'alarma de les possibles conseqüències del canvi de la composició socioeconòmica de les estructures familiars. Sara McLanahan (2004, 2008), una de les principals investigadores sobre aquests temes en diferents articles, posa de manifest que degut al canvi de la composició socioeconòmica de l'estructura familiar poden estar augmentant de manera exponencial les diferències en

termes de pobresa i benestar entre els nens provinents de diferents nivells socioeconòmics i estructures familiars. En altres paraules, el fet que les desigualtats socioeconòmiques i les desigualtats demogràfiques s'estiguin concentrant en la mateixa franja de la població pot estar provocant un augment molt important de les desigualtats en termes de pobresa familiar i benestar dels infants (McLanahan & Percheski, 2008). Ara bé, per què la coincidència de les desigualtats en estructura familiar i socioeconòmiques pot fer incrementar les desigualtats entre els infants i les famílies? Considerem que els principals arguments per sustentar aquesta tesis anomenada “Diverging Destinies” són els següents:

Quadre 2.6

Diferències en recursos i benestar entre els nens i nenes de diferents nivells socioeconòmics abans i després del divorci

En primer lloc, tal com hem esmentat el divorci provoca una disminució molt important dels recursos econòmics de la llar i en molts casos el pare que resideix amb el fill (normalment la mare) ha d'entrar en el mercat laboral o augmentar les hores de treball per tal de suplir aquesta manca de recursos (Sigle-Rushton & McLanahan, 2004). Si la mare té un nivell educatiu elevat és més probable que ja tingui o pugui obtenir una bona feina que si el seu nivell educatiu és baix (Gähler & Garriga, 2012). Per tant, tal i com afirmen Gähler & Garriga, si la monoparentalitat o el divorci afecta més a les

famílies amb baix nivell educatiu i d'ingressos vol dir que aquelles famílies que tenen menys recursos per afrontar l'etapa del postdivorci són aquelles que precisament més es divorcien mentre que les que tenen més recursos per afrontar-la són les que menys ho fan. D'aquesta manera, tal i com es pot observar en el Quadre 2.6, degut al fet que el divorci es concentra en els grups més desfavorits, les desigualtats de recursos entre els nens amb pares amb un elevat nivell socioeconòmic i els nens amb pares amb baix nivell encara poden augmentar més després del divorci.

En segon lloc, tal com hem mencionat, diferents estudis mostren que la qualitat de la relació dels pares així com la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills tenen un impacte molt positiu en diferents dimensions del benestar dels fills tals com per exemple els resultats escolars o el desenvolupament psicològic (Garriga & Kiernan, en premsa; Mari-Klose et al., 2008). A més, per als infants els pares dels quals no disposen d'un nivell d'ingressos i educatiu elevat, la qualitat de la relació i de l'educació que els pares proporcionen als fills pot arribar a compensar els dèficits de capital humà o financer de la família ja que són factors de protecció. Ara bé, la literatura ha comprovat àmpliament que el divorci dels pares i la monoparentalitat provoca una disminució d'aquests dos factors de protecció (veure Garriga, 2010; Sigle-Rushton & McLanahan, 2004) ja que es redueix la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als seus fills i com és obvi desapareix la qualitat de la relació de parella dels pares. Per tant, com es pot veure en el Quadre 2.5, un altre argument que explicaria per què es poden estar incrementant les diferències en el benestar dels fills que provenen de diferents nivells socioeconòmics és que els nens que viuen en les famílies més desfavorides i que, per tant, són els que més necessiten aquests dos factors de protecció, són precisament els que menys els tenen ja que: (1) el divorci es concentra en aquestes famílies, i; (2) aquest provoca la seva disminució.

Les poques investigacions (Härkonen, 2012; Garriga 2010) que han testat empíricament la tesi de "Diverging Destinies" han trobat clares evidències a favor d'aquesta. Ara bé, tant en el nostre país com a nivell internacional és necessari realitzar més estudis sobre els efectes del canvi de la composició socioeconòmica de les persones que es divorcien en el benestar dels fills. A més, caldria fer més investigacions sobre la realitat catalana analitzant la relació entre nivell socioeducatiu dels pares i divorci d'aquests.

Per últim, cal dir que pot ser que aquesta transformació social que està afectant a tot Occident encara sigui més rellevant a Catalunya que en altres països del nostre entorn com a conseqüència de l'elevat índex d'atur que patim. En el 2010, tot i la crisi econòmica, el nombre de divorcis ha augmentat i a més sabem que l'atur afecta sobretot a les persones amb un nivell educatiu més baix i diferents recerques mostren que estar a l'atur augmenta la probabilitat de divorciar-se (Hansen, 2005). Per tant, si la transformació demogràfica esmentada es corrobora pot ser que actualment a Catalunya les persones amb baix nivell educatiu no tinguin tant sols més probabilitat d'estar a l'atur sinó també d'experimentar el trencament de la seva parella fet que faria encara empitjorar més la situació precària que ja viuen. És a dir, el col·lectiu de famílies i infants amb pares amb baix nivell educatiu seria un col·lectiu especialment vulnerable degut a la coincidència de factors de risc. Així doncs, tal i com hem esmentat tot i que les afirmacions d'aquest apartat encara són preliminars considerem que degut a la seva importància és urgent emprendre una recerca sobre aquests temes a Catalunya.

2.7 Punts forts i febles del sistema de família a Catalunya

L'exploració de les principals tendències que es desprenen de les dades sociodemogràfiques presentades en els apartats anteriors esbossa un conjunt de reptes amb què s'enfronta la col·lectivitat catalana que caldria analitzar i ponderar abans de continuar endavant. No és que aquests reptes siguin exclusivament propis de Catalunya. Alguns d'ells són comuns a totes les nacions del continent europeu (Piris, 2012). Tanmateix, també és veritat que a Catalunya certes problemàtiques es presenten amb una acuitat molt més intensa que a altres parts del món.

En aquest apartat tractarem de fer una recapitulació dels destrets, problemes i dilemes que han anat apareixent fins ara amb la idea d'identificar-los de forma més precisa. Aquesta és al nostre entendre una condició indispensable per establir una diagnosi i una prognosi acurades de la situació que pugui conduir a la formulació de propostes en matèria de polítiques familiars. En el Quadre 2.7 apareix un resum dels reptes que planteja la recent evolució de les tendències sociodemogràfiques i que, en la nostra opinió, constitueixen els desafiaments a què hauria de fer front el Pla Integral.

Quadre 2.7

Reptes que planteja la recent evolució de les tendències sociodemogràfiques

- Distribució desigual dels dèficits en fecunditat.
- Integració de la segona generació dels immigrants a la societat catalana.
- Tensions entre familiarisme i individualització: Una societat més individualitzada requereix un augment de les prestacions i serveis destinats a les famílies. La crisi econòmica no ha fet més que intensificar aquestes tensions.
- Desequilibri de gènere: Baixa participació dels pares en la cura dels fills i grans dificultats de les mares per tal de conciliar demandes contradictòries en la gestió de les relacions entre treball remunerat i no remunerat.
- Importància del benestar material i relacional dels infants i de la qualitat de vida de les famílies.
- Canvis en diversos aspectes del sistema familiar i el seus efectes en relació amb la igualtat d'oportunitats dels infants.

És obvi que molts d'aquests desafiaments no són específics del camp de la família i que sovint configuren problemàtiques de gran envergadura, algunes de les quals, si no s'encaren adequadament, fins i tot podrien posar en perill el futur de Catalunya com a col·lectivitat diferenciada. Tot i així, no podien estar absents del repertori, atès que condicionen els plantejaments de les estratègies polítiques que haurien d'inspirar tota bona política social.

Com el déu Janus, cada un dels reptes ressenyats més amunt en el Quadre 2.7 presenta una doble cara, que també sovint miren l'una endavant i l'altra endarrere. Molts d'aquests reptes reflecteixen les tensions del canvi social i diferents caires del procés de transició cap a una família postpatriarcal. Cadascun d'aquests reptes comporta un desafiament, però també brinda una oportunitat que hauríem de saber aprofitar. Els reptes configuren dilemes i alternatives entre les que cal escollir i un dels objectius del Pla Integral de Suport a la Família hauria de ser propiciar l'adopció d'eleccions encertades per tal d'endegar polítiques adequades que responguin a les necessitats de la població i poder pilotar els canvis en curs. Finalment, els sis reptes que figuren a continuació es troben sovint interrelacionats entre si i la selecció i presentació dels temes podria haver adoptat criteris diferents. Tanmateix, creiem que la tria que hem fet constitueix un bon compendi de les temàtiques que l'anàlisi de les tendències sociodemogràfiques ha posat damunt la taula i que des d'un punt de vista expositiu queden cobertes les problemàtiques més importants.

2.7.1 Distribució desigual dels dèficits en fecunditat

En una perspectiva històrica, la reducció de la fecunditat com a conseqüència del descens de la mortalitat infantil fou un dels factors que propicià la millora de la qualitat de la infància i que possibilità el procés d'emancipació femenina. Dit això, tot i que uns nivells de fecunditat inferiors a la taxa de reemplaçament de les generacions poden ser adversos de cara a la sostenibilitat del sistema de pensions i constituir un factor d'atracció de fluxos migratoris, resulta difícil poder establir quins haurien de ser els nivells ideals en el context actual.

El nostre enfocament d'aquesta problemàtica ha estat doble. Al nostre entendre, la qüestió no és escatir si la fecunditat és alta o baixa, sinó (1) quins són els diferencials que apareixen en relació amb altres països del nostre entorn i (2) quins són els dèficits que pateixen certes categories socials de la comunitat catalana respecte d'altres.

Pel que fa al primer punt, les dades ens informen que hi ha països com Suècia, el Regne Unit o França que tenen un indicador conjuntural de fecunditat que voreja el nivell de reemplaçament generacional, i això ens hauria d'estimular a emmirallar-nos en ells més que no pas amb d'altres. D'altra banda, resulta difícil d'acceptar que les dones amb un capital humà més elevat siguin precisament aquelles que experimenten penalitzacions més grans per tal de poder accedir a la maternitat.

2.7.2 Integració de la segona generació dels immigrants a la societat catalana

La integració a la comunitat catalana dels immigrants arribats al nostre país en les dues darreres dècades constitueix un repte de primera magnitud. Certament la prova de foc de la seva integració no es produirà fins als seus descendents de segona o tercera generació. Tots els estudis fets en altres països en què els processos migratoris foren anteriors als nostres ens assabenten de les problemàtiques involucrades i ens adverteixen de les dificultats i reptes que comporten a llarg termini de cara a la cohesió social (Heath, Rothon & Kilpi, 2008; Bloemraad, Korteweg & Yurdakul, 2008; Portes & Rumbaut, 2010).

No hi ha dubte que l'arribada a Catalunya de grans contingents d'immigrants en els darrers anys ens ha aportat un creixement de la diversitat cultural, un enriquiment

del patrimoni lingüístic i artístic de la nostra col·lectivitat i i un augment dels vincles interpersonals i col·lectius amb altres comunitats humanes. El repte és evitar que la diversitat no es converteixi en diferència en detriment de la igualtat d'oportunitats. Per tal que el desenllaç del procés de integració sigui reeixit caldrà mobilitzar més recursos en polítiques educatives, socials i familiars.

2.7.3 Tensions entre familiarisme i individualització

Podem concebre l'adveniment de la modernitat com un procés de creixement de la individualització. Mentre que en la societat preindustrial la família era sobretot una comunitat de necessitat mantinguda unida per una obligació de solidaritat, en el món contemporani està esdevenint cada vegada més una relació electiva i una associació de persones individuals (Beck, 1992; Beck & Beck-Gernsheim, 2002).

En una societat individualitzada els membres de les llars depenen menys de la solidaritat familiar i passen a estar molt més condicionats per la seva integració al mercat de treball (d'on deriven gran part dels seus ingressos) i pel desenvolupament de l'Estat del benestar. Una col·lectivitat amb un grau d'individualització més gran (que comporta un perfil i una biografia més individualitzats per part de les dones), requereix un augment de les prestacions i serveis destinats a les famílies.

La tendència a la individualització, que ve avalada per un creixement espectacular de la participació femenina al mercat de treball de les dones de 25 a 54, no s'ha traduït en un creixement radical paral·lel de les formes de llar més individualitzades (unipersonals, monoparentals) i per una disminució de les més complexes. La persistència d'una estructura de les llars de caire 'tradicional' ('relativament complexa') resulta positiva sempre i quan sigui producte de la voluntat i de les preferències lliurement expressades per part de les persones implicades i no pas forçada, fruit de la necessitat, de les circumstàncies econòmiques i de la manca d'alternatives. Les dades ens informen que la tendència a la complexitat té sovint efectes adversos de cara a la formació de noves llars, a la capacitat d'independència de les persones, per a l'equilibri de gènere i que, d'altra banda, brinda una escassa protecció contra la precarietat.

Amb això no estem dient que el familiarisme no tingui les seves virtuts, que cal defensar i preservar. La solidaritat familiar és un bé altament preuat, que comporta el manteniment d'uns valors morals amb una considerable importància des d'un punt de

vista relacional. L'ajuda mútua, l'intercanvi de serveis, les atencions de cura a les persones dependents han estat durant molts anys un patrimoni que avui podem revaloritzar gràcies a les prestacions familiars en temps.

Dit això, l'escàs desenvolupament de les polítiques familiars a la societat espanyola és en part el fruit d'un consens majoritari a favor d'afrontar els reptes relacionats amb el canvi familiar a partir d'estratègies privades en comptes de recórrer a intervencions públiques. El resultat és una despesa en família i infants molt baixa en una perspectiva comparada europea. Aquest procés perjudica clarament aquells sectors més desfavorits i febles de la societat, que en veure's privats de recursos no poden atendre degudament les seves responsabilitats familiars. La crisi econòmica no ha fet més que intensificar aquestes tensions. Hem descobert que el nostre sistema de protecció social, i en particular les nostres polítiques familiars, eren molt més fràgils del que ens pensàvem.

2.7.4 Desequilibri de gènere

La incorporació massiva de les dones al treball remunerat exigeix una reestructuració dels temps no tan sols fora de la llar, sinó també dins la llar. Fins ara la participació femenina al mercat de treball s'ha fet, en gran part, a costa de la doble jornada de les dones i ha comportat una minsa implicació dels homes en les labors domèstiques i en la cura dels fills. Les grans dificultats de les mares per tal de conciliar demandes contradictòries en la gestió de les relacions entre treball remunerat i no remunerat no tan sols creat una situació molt poc equitativa per a les dones, sinó que sovint representen un menyscapse per a la relació de parella i poden acabar malmetent el clima de benestar dins la llar.

La implicació paterna en la cura dels fills no és únicament una reivindicació justa per part de les dones. És alhora un dret dels pares i dels propis infants. Les dades sobre els models ideals de família ens indiquen que la població catalana es pronuncia majoritàriament a favor d'un repartiment igualitari entre homes i dones pel que fa al treball remunerat i no remunerat. Les polítiques familiars haurien de vetllar perquè aquest ideal es converteixi en realitat.

2.7.5 Importància del benestar material i relacional dels infants i de la qualitat de vida de les famílies

Les polítiques familiars convencionals estaven sobretot preocupades pel benestar material dels ciutadans (*welfare*). Les de segona generació també s'interessen pel seu benestar subjectiu i relacional (*well-being*). La lluita contra l'atur i la pobresa és absolutament necessari, però no suficient. Si volem incrementar la qualitat de vida de les nostres famílies, cal que les polítiques familiars es plantegin com a objectiu la millora del benestar dels infants des del punt de vista relacional. Això vol dir especialment atendre a la qualitat de la relació de parella i de les relacions entre pares i fills. El creixement de la ruptura i del divorci entre les classes populars, que disposen de menys recursos per tal de fer front a aquestes problemàtiques, evidencia la necessitat d'endegar programes públics i privats per tal de pal·liar aquesta carència.

2.7.6 Canvis en diversos aspectes del sistema familiar i el seus efectes en relació amb la igualtat d'oportunitats dels infants

La investigació en sociologia de la família ha posat en relleu les relacions existents entre família i desigualtat. Diverses recerques ens informen sobre la influència que tenen les pautes d'homogàmia educativa o els models de família en la capacitat econòmica de les famílies o en el procés de polarització social. Així, per exemple, la persistència del model del sustentador masculí, especialment entre les classes socials més desavantajades constitueix un dels factors que es troba associat amb els baixos ingressos i amb la pobresa infantil.

També sabem que la difusió de la ruptura familiar entre els sectors socials amb nivells educatius baixos pot comportar un procés de creixement de la desigualtat social (McLanahan, 2004). De la mateixa manera, s'ha parlat de la reproducció del divorci d'una generació a l'altra, ja que s'ha constatat que els fills dels divorciats tendeixen a divorciar-se més que no pas els de les famílies intactes (Wolfinger, 2005). Totes aquestes descobertes ens diuen que les oportunitats (i per tant el benestar) dels infants estan molt condicionades pels tipus de llars on viuen i per les trajectòries que han

experimentat al llarg de la seva infància en funció dels avatars dels seus pares (atur, divorci, etc.).

Ens interessa especialment analitzar aquestes qüestions al llarg del cicle de vida perquè sabem que els efectes a llarg termini no sempre corresponen als impactes que tenen els esdeveniments en el moment en què es produeixen. Tot això implica introduir l'anàlisi longitudinal i la mobilitat intergeneracional en els debats sobre les polítiques de família. Entenem que, si les polítiques familiars estan preocupades pel benestar de la infància, haurien d'incorporar també aquestes problemàtiques i haurien de tractar de donar-hi resposta.

3. PANORÀMICA DE LES POLÍTIQUES FAMILIARS A LA UNIÓ EUROPEA I A ESPANYA

3.1 Característiques dels principals sistemes europeus de polítiques familiars

En els últims temps s'han multiplicat els estudis comparatius sobre les variacions de les estructures socials europees, sobre la diversitat dels Estats de benestar i sobre les diferències en les polítiques familiars. Un dels avantatges de les riques bases de dades homologades existents sobre els països de la Unió Europea és que els investigadors disposen d'un immens laboratori on poden observar els resultats de les intervencions polítiques i les tendències de canvi en curs i això els permet entendre millor els factors i els mecanismes causals i fer propostes més acurades de reforma (Flaquer, 2000a).

Un dels conceptes que més influència ha tingut en l'anàlisi comparada dels Estats de benestar és el concepte de règim de benestar. Aquesta noció es basa en el supòsit que existeixen un seguit de lligams sistemàtics entre els trets jurídics i organitzatius que defineixen les relacions existents entre l'Estat i l'economia. Les nacions avançades contemporànies s'apleguen en tipus no tan sols en termes de com estan dissenyades les seves polítiques socials, sinó també en termes de com aquestes influeixen en l'ocupació i en l'estructura social en general (Esping-Andersen, 1990).

Els règims de benestar reflecteixen diferents principis d'intervenció de les polítiques públiques i poden identificar-se a partir de tres criteris bàsics:

- 1) La qualitat dels drets socials, que ve donada pel grau de desmercantilització.
- 2) Els efectes dels drets socials sobre les estructures de desigualtat social.
- 3) La forma en què es relacionen l'Estat, el mercat i la família, tres pedres angulars de l'edifici del benestar.

La millor manera de jutjar la qualitat dels drets socials és mitjançant el grau de desmercantilització (*de-commodification*), o sia la mesura en què els individus o les famílies, gràcies a les prestacions socials que reben, poden mantenir un nivell de vida acceptable independentment de la seva participació en el mercat de treball. El grau de desmercantilització afecta les condicions en què els individus ofereixen el seu treball, el nivell dels seus salaris i la seguretat dels treballadors així com les oportunitats que tenen d'organitzar-se col·lectivament.

El nivell i la diversitat de les intervencions de l'Estat de benestar dins la societat i l'economia influencien en gran mesura els diferents perfils d'estratificació social. D'aquesta manera, l'Estat participa activament en la configuració i perpetuació dels processos de desigualtat.

Un darrer criteri diferenciador dels Estats de benestar, sobretot assenyalat per Esping-Andersen en obres més recents, són els nivells de participació femenina en el mercat de treball formal així com els modes de gestió de l'atenció infantil a partir de l'oferta, pública o privada, de places d'escola-bressol o de les xarxes familiars. L'Estat, el mercat i la família, en tant que són els tres pilars bàsics de l'edifici del benestar, assumeixen un protagonisme singular en cadascun dels tres règims de benestar que distingeix aquest autor: socialdemocràta, liberal i corporativista (Esping-Andersen, 1999).

Trobem el règim socialdemòcrata sobretot als països nòrdics i el seu principal arquetip apareix a Suècia. En aquest règim de benestar l'Estat assumeix una responsabilitat cabdal en la provisió del benestar. Es caracteritza per un elevat grau de desmercantilització, que deriva de la universalitat i l'extensió dels drets socials garantits, i per l'impacte redistributiu de les seves polítiques socials, que tenen un important efecte reductor de les desigualtats socials. A més, és el que més ha aconseguit d'avançar en la integració de les dones al mercat de treball i també en l'equilibri de gènere, tant a nivell públic com privat, gràcies a una generosa oferta de prestacions i serveis públics, el manteniment de la qual genera una elevada pressió fiscal.

El règim liberal és el que bàsicament confia en el lliure mercat per a la provisió de benestar. És el sistema típic dels EUA i d'altres països anglosaxons, els exponents del qual a Europa són especialment el Regne Unit i Irlanda. En aquest règim l'Estat tracta d'interferir amb el mercat com menys millor, ja que les seves actuacions són residuals i només es donen per evitar els pitjors efectes de la pobresa. El grau de desmercantilització així com els nivells de les prestacions socials hi són relativament baixos i, per defecte, l'acció de l'Estat tendeix més aviat a reforçar les estructures de desigualtat social i les relacions de caire patriarcal.

Per últim, el règim corporativista (anomenat també conservador) apareix en països d'Europa occidental continental com ara Alemanya, Àustria o França i s'inspira en el model d'Estat de benestar d'origen bismarckià. Una de les seves notes distintives més característiques és el lloc primordial que ocupa la família com a proveïdora de benestar a través dels serveis informals que ofereix ja sia als infants en edat preescolar o a les persones grans dependents. Tot i que les prestacions socials hi són prou importants, la seva finalitat no és l'exercici de la solidaritat o l'anivellament social, sinó tan sols el manteniment dels ingressos i l'Estat només intervé a través de la política social quan la família (o altres institucions properes a l'individu) resulten incapaces d'acomplir les seves responsabilitats (*principi de subsidiarietat*). En consonància amb aquestes lògiques, el règim corporativista no promou activament la participació femenina al mercat de treball a través de l'oferta de serveis de proximitat adreçats a les famílies.

La influència de la perspectiva dels règims de benestar en l'anàlisi comparada de les polítiques socials ha estat molt fecunda i, en particular, ha estat enormement estimulat en l'estudi de les polítiques familiars en la mesura que ha generat debats, crítiques i recerques que han contribuït a millorar els nostres coneixements en un camp que fa un parell de decennis tot just estava a les beceroles. Si la primera recerca comparativa sobre el tema fou publicada a finals dels anys setanta (Kammerman and Kahn, eds. 1978), fou sobretot durant els anys noranta quan es produí una veritable allau de publicacions (Bahle, 1995; Gauthier, 1996; Commaille et Singly ed., 1997; Lewis, ed. 1997; Castles, 1998; Drew, Emerek and Mahon, eds., 1998; Pringle, 1998; Cousins, 1999). Una part d'aquestes recerques provenien del pensament feminista i mostraven un to crític en mesura que emfasitzaven l'oblit per part l'Esping-Andersen de la dimensió de gènere (Lewis, 1992). Més endavant d'altres també ressaltaren la importància d'introduir

dins l'anàlisi els valors que orienten els actors familiars i els models culturals de família (Pfau-Effinger, 2004; 2005; Pfau-Effinger, Flaquer and Jensen, 2009).

Si bé els sistemes familiars dels països moderns avançats presenten entre ells diferències força significatives, els reptes amb què s'enfronten els seus governs a l'hora d'abordar les problemàtiques que es plantegen en el camp familiar són bastant semblants. Val a dir que gran part de la diversitat que apareix en les formes i en les estructures familiars dels països europeus és més atribuïble als seus distints graus de desenvolupament socioeconòmic i sobretot a les diferents respostes que les administracions públiques han donat en el passat i continuen donant en el present als desafiaments emergents en el camp del benestar (Esping-Andersen, 1999; Piris, 2012).

Res fa pensar que, avui per avui, a escala europea, s'anuncii una política comuna en matèria de família que resulti d'una voluntat política única. Enfront d'una evolució dels comportaments familiars i dels processos socials que mostren força paral·lelismes als països de la Unió Europea, no s'observa una resposta unitària, però sí determinades maneres d'actuar comunes. Així, per exemple, la socialització recíproca de les elits administratives europees fa que qualsevol disposició que es plantegi en un país comporti com a teló de fons un coneixement més o menys profund de les solucions a la mateixa problemàtica adoptades per altres Estats membres. A més, els principis generals enunciats en les recomanacions o directives de la Unió Europea en matèria de drets socials mínims, encara que no es refereixin directament al camp familiar, fan que es vagin produint adaptacions inspirades en una filosofia comuna (Commaille i Singly, 1997).

Per tal de contextualitzar millor les nostres anàlisis i propostes, dedicarem uns breus comentaris a les polítiques familiars de quatre països: Suècia, Regne Unit, Alemanya i França. Els tres primers són representatius de cadascun dels elements de la tríada dels règims de benestar. Hi hem inclòs també França a causa de la seva proximitat cultural i geogràfica amb el nostre país així com de la influència que ha exercit durant molt de temps en la gestació del nostre sistema de benestar.

3.1.1 Suècia

La política social sueca ha estat influenciada en gran mesura per les mesures de política familiar, que cronològicament es desenvoluparen abans de la resta de programes. Als països escandinaus les concepcions cíviques tingueren una importància cabdal en la gènesi de l'Estat del benestar. Suècia no solament és considerat com el prototip del model escandinau, també en la majoria de programes n'ha estat la pionera, seguida després pels altres països. Un dels trets principals de la cultura cívica de Suècia és el col·lectivisme. A diferència del que succeeix al sud d'Europa, en aquell país l'Estat no és vist amb desconfiança per part de la població perquè històricament havia estat al servei de la majoria. En contrast amb el residual, el model comprensiu vigent a Suècia comporta un fort compromís de valor amb provisions de benestar universalistes, ja que el benestar de l'individu és considerat responsabilitat de la societat (Allardt, 1986).

En aquest sentit, cal entendre la comprensivitat en tres sentits: 1) les provisions de benestar no estan destinades a determinats grups, sinó al conjunt de la població; 2) els programes de benestar estan institucionalitzats a través de la legislació de tal manera que és un dret del ciutadà rebre un mínim de benestar; 3) les provisions de benestar cobreixen un seguit molt ampli d'incidències vitals.

S'admet la creença que el benestar ha d'estar garantit per mitjans polítics i no pas per mecanismes de mercat. Hom rebutja les comprovacions de recursos perquè es consideren una discriminació negativa contra els beneficiaris de les prestacions. Les polítiques redistributives són crucials de cara a l'obtenció del benestar.

Una de les característiques del model suec és la plena ocupació que, en conjunció amb una fiscalitat avançada, representa una de les bases més fermes del seu benestar. La integració al mercat de treball de totes les categories de la població adulta, incloent les mares amb fills a càrrec, constitueix un dels assoliments més destacats de l'experiència escandinava. Per tal que això fos possible l'Estat de benestar va desenvolupar un potent repertori de prestacions i serveis de proximitat a les famílies (permisos de maternitat i de paternitat, llicències parentals, llars d'infants, etc.), que no solament varen suposar la participació massiva de les dones al mercat de treball, sinó que també varen propiciar un dels indicadors conjuntural de fecunditat més elevats d'Europa (1,98 fills per dona), sis dècimes per damunt del d'Espanya (2010). Suècia és també un dels líders en despesa de protecció social (32,11% del PIB), set punts per damunt del percentatge d'Espanya, i també en despesa en família i fills (3,2% del PIB), 1,7 punts per damunt d'Espanya (2010).

Només ens referirem a un sol aspecte de les singularitats del sistema suec. Suècia fou un país pioner a abordar la problemàtica dels impagaments de les pensions d'aliments per part dels pares separats i divorciats de residents. L'aprovació del primer fons de garantia a Suècia data de 1937 (Martín i Casals & Santdiumenge i Farré, 1996; Azagra Malo, 2008). En l'actualitat, si el progenitor obligat a pagar la pensió d'aliments no ho fa, la paga amb retard o la pensió és molt baixa, el progenitor resident pot rebre una prestació de la caixa de la Seguretat Social (*Försäkringskassan*). La majoria de famílies postdivorci de classes populars s'acullen a aquest sistema. Aquesta prestació, d'uns 150€ mensuals (1.273 corones sueques), és pagada al progenitor custodi fins que el beneficiari compleix 18 anys, per bé que si el jove és estudiant aquest dret es prorroga fins als 21 anys. A partir de la majoria d'edat del jove la prestació es paga directament al beneficiari. El progenitor obligat a pagar la pensió d'aliments es converteix en deutor de la caixa de la Seguretat Social i, en cas que no liquidi el seu impagat, pot haver de fer front als interessos corresponents.

3.1.2 Regne Unit

Els antecedents de l'Estat de benestar britànic es remunten a la *English Poor Law* (1834) quan es creà una Comissió nacional per a la supervisió del sistema amb què per primera vegada el govern central assumia responsabilitats en matèria de beneficència. L'informe de sir William H. Beveridge, *Social Insurance and Allied Services* (1942), que pretenia fer recomanacions sobre la millora del sistema de benestar social, assentà les bases de l'Estat de benestar modern. Amb l'excepció de les prestacions per a fills a càrrec, ja introduïdes pel govern de guerra de coalició, fou el govern socialista d'Attlee l'encarregat de posar en pràctica aquest pla: *National Health Service* (1946), *National Insurance Act* (1946) i *National Assistance Act* (1948). Amb el Sistema Nacional de Salut s'unificava el sector hospitalari, tot mantenint el sistema dels metges de capçalera com a professionals independents. El Sistema Nacional de Salut es finançava amb càrrec als Pressupostos Generals de l'Estat, llevat d'una petita aportació de la Seguretat Social.

En els seus orígens el sistema britànic comprenia importants elements universalistes. Fins a la crisi de 1973, deguda a la recessió econòmica provocada per

l'augment del preu del petroli i d'altres matèries primes, el sistema de benestar social nascut després de la Segona Guerra Mundial es desenvolupà i consolidà. Amb la victòria de Margaret Thatcher a les eleccions de 1979 s'imposà la revisió de les polítiques keynesianes i l'adopció de noves perspectives sobre l'Estat del benestar: 1) la reducció de la despesa pública; 2) l'afavoriment de la iniciativa individual; 3) el desig d'augmentar el paper del sector privat tant en l'economia en general com en el camp dels serveis socials; 4) la insistència en l'eficàcia i en la racionalització dels serveis per tal de reduir la despesa; 5) la reducció de la influència d'aquelles institucions presumptament responsables de la despesa pública: governs locals i sindicats. Un dels programes socials que es veié més afectat fou el de l'habitatge: entre 1979 i 1985 es vengueren als llogaters més de mig milió d'habitatges municipals.

Una de les innovacions més importants dels governs conservadors, en l'etapa de John Major, fou l'aprovació de la *Child Support Act* el 1991, que conduiria a la creació de la *Child Support Agency* un parell d'anys més tard (1993). La idea era, a través de l'establiment d'un organisme administratiu, oferir una alternativa al sistema de resolució de conflictes judicials sobre impagats de pensions d'aliments. La finalitat d'aquest sistema administratiu era obligar els pares separats no residents a assumir les seves obligacions de manutenció dels fills, trencant així amb la tendència anterior d'evasió freqüent de les seves responsabilitats. D'altra banda, la *Child Support Agency* proporcionà accés a la manutenció infantil a famílies amb escassos ingressos que no rebien pensions d'aliments i ho féu a un cost més baix que oferir assistència jurídica gratuïta als pares litigants. Tanmateix, cal reconèixer que els costos de la gestió d'un sistema administratiu de manutenció infantil han estat substancials (Department for Work and Pensions, 2012).

La *Child Support Agency* fou substituïda el 2008 per la *Child Maintenance and Enforcement Commission*, un organisme públic no-departamental creat per assumir la responsabilitat de la manutenció infantil a Gran Bretanya i tractar de maximitzar el nombre de pensions d'aliments efectivament pagades, tant si són gestionades privadament o administrativament. Les tres principals funcions de la Comissió son les següents: (1) promoure la responsabilitat econòmica dels pares envers els seus fills; (2) oferir informació i suport sobre les diferent opcions de manteniment; (3) oferir un servei administratiu de manutenció infantil com més eficient possible, amb una capacitat efectiva de compliment dels acords i rescabament públic. Està previst que aquesta Comissió passi properament a ser un organisme dependent del [Departament de Treball i](#)

Pensions⁵.

Amb la victòria de Tony Blair a les eleccions de 1997 es produí un tomb important en l'orientació de les polítiques socials, que passaren a estar inspirades en els postulats de la Tercera Via (Giddens 1994, 1998). Un dels èmfasis d'aquesta perspectiva són les polítiques d'activació de mercat de treball per tal d'ajudar a col·locar els treballadors aturats o que busquen la seva primera feina. El revers de la medalla de les estratègies d'activació és el condicionament de la percepció de prestacions assistencials a la recerca activa de feina. Però, per tal de fer que tenir feina surti a compte (*making work pay*), cal emprendre accions per fer accessibles i assequibles les llars d'infants a les mares amb rendes més baixes. Aquesta estratègia es troba vinculada amb un dels altres temes potents d'aquest nou enfocament: cal que l'Estat de benestar, que fins aleshores havia estat associat sobretot amb els programes de protecció social, esdevingui un Estat de benestar inversor. Un dels corollaris d'aquest principi és la necessitat de formular una estratègia d'inversió centrada en la infància (Esping-Andersen, 2002; Flaquer, 2007b).

En una conferència sobre Beveridge pronunciada a Toynbee Hall el març de 1999, Tony Blair es va comprometre a eliminar la pobresa infantil en els pròxims vint anys, ja que segons les seves dades un de cada tres nens britànics vivia en la pobresa (Blair, 1999; Bradshaw, 2000). La lluita contra la pobresa infantil donà resultats relativament bons en la mesura que s'aconseguí reduir notablement els nivells de pobresa extrema.

Un dels altres actius en el camp de les polítiques familiars de l'etapa de govern de Blair fou la creació del *Family and Parenting Institute* (1998)⁶ per tal de donar suport a les famílies. Es tracta d'una organització sense ànim de lucre, ideològicament independent del Govern, sensible a la diversitat dels valors culturals de les famílies britàniques i preocupada per les necessitats de totes elles, sigui quin sigui el seu caràcter. Els cinc temes clau de la política familiar del govern laborista foren: 1) donar una millor ajuda financera a les famílies, especialment les treballadores, per garantir que se satisfacin les necessitats dels nens; 2) enfortir el suport al matrimoni i estimular l'estabilitat de les relacions entre persones adultes; 3) ajudar les famílies amb nens a enfrontar-se amb el repte de conciliar pressions contradictòries entre treball i família; 4) millorar els serveis i el suport oferts als pares, especialment als que tenen fills petits, i 5)

⁵ <http://www.dwp.gov.uk/>.

⁶ <http://www.familyandparenting.org/>.

concentrar-se en alguns dels problemes més greus que experimenten certes famílies: violència domèstica, delinqüència juvenil i embaràs adolescent. La voluntat del govern fou canviar les actituds dels pares de tal manera que, en cas de problemes, buscar ajuda i consell no sigui considerat com un signe de fracàs, sinó com una prova de la responsabilitat i de la preocupació dels pares (Flaquer, 2000a).

A part dels bons resultats en la lluita contra la pobresa infantil, el Regne Unit presenta uns nivells força alts de fecunditat, semblants als de Suècia (1,98 fills per dona). Aquests resultats són tan més notables si tenim en compte que els seus nivells de despesa en protecció social (29,2% del PIB) se situen en la mitjana de la UE27 i que la despesa en família i fills (1,8% del PIB) es troba ben per sota d'aquella.

3.1.3 Alemanya

Els antecedents de l'Estat del benestar alemany es troben en la legislació social de Bismarck, el qual, a finals del segle passat, promogué una política de foment al desenvolupament econòmic des de l'Estat. La protecció social, amb trets paternalistes, era adreçada als treballadors (i no pas als indigents com a Anglaterra). Amb l'objectiu de desactivar el conflicte laboral, el model de Seguretat Social creat per Bismarck cercava dos resultats simultanis: consolidar les divisions entre els assalariats a base de crear diferents programes per als diversos grups de classe i estatus (treballadors manuals, empleats, funcionaris) i generar lleialtat a la monarquia entre els beneficiaris de les prestacions (Esping-Andersen, 1993).

D'altra banda, cal destacar també que des dels seus inicis aquest sistema pretenia reforçar el model de família del sustentador masculí, ja que anava destinat a la protecció dels pares de família cotitzants amb un lloc de treball estable. Les dones i els fills dependents del cap de família no eren beneficiaris directes del sistema, sinó que només gaudien de drets derivats de la seva vinculació amb ell. Així, aquest sistema tendia a enfortir la família tradicional. El fet que el finançament de la Seguretat Social es fes a través de cotitzacions socials li restava no tan sols universalitat sinó també efectes redistributius. La finalitat no era reduir les desigualtats socials, sinó assegurar diferencialment contra els riscos les diverses categories sociolaborals de la població.

Durant la República de Weimar (1918-1933), malgrat un conjunt de condicions desfavorables, es produïren importants avenços en el camp de la política social. La

Constitució de Weimar conté declaracions de principi sobre la protecció a la maternitat, a la salut, dels joves i el foment de la instrucció pública. Algunes de les mesures posades en pràctica foren una jornada de vuit hores, la protecció dels minusvàlids, l'aprovació d'un reglament contra l'acomiadament d'embarassades i mares i la creació d'un sistema de prestacions d'atur.

Segons la Constitució de 1949 la República Federal d'Alemanya és un Estat federal democràtic i social. Abans de l'aprovació de la constitució, la reforma monetària del 20 de juny de 1947 assentà les bases per al desenvolupament de l'economia social de mercat. Fins al 1953 la política social fou una política d'emergència i es basà en la reconstrucció d'habitatges i en la indemnització de les víctimes de guerra. Després del restabliment de la Seguretat Social sense modificar la seva estructura, la Llei de Compensació de Càrregues (1952) tractà d'equilibrar les càrregues entre els damnificats i aquells qui no s'havien vist afectats per la guerra. Finalment, el 1961 s'aprovà un sistema d'assistència social (*Sozialhilfe*).

Pel que fa a les polítiques familiars destacarem el sistema de compensació de càrregues entre famílies amb i sense fills (*Familienleistungsausgleich*), que existia des de 1954 amb una altra denominació. Una de les prestacions més importants d'aquest sistema és el *Kindergeld* (prestació familiar per infant a càrrec). Tot contribuent amb fills, ja sigui empresari, assalariat o autònom, té dret a rebre aquesta prestació fins que els fills compleixen 18 anys, dret que es pot prorrogar fins als 25 anys en cas que cursin estudis. La quantia de l'assignació és actualment de 184€ mensuals per a cadascun dels dos primers fills, 190€ per al tercer i 215€ per a cadascun dels següents.

Un altre programa important és el d'*Elternzeit* (temps per als pares), anteriorment designat com a *Erziehungsurlaub* (permís de criança). Es tracta d'una llicència parental que ofereix l'oportunitat de tenir cura d'un fill alhora que el beneficiari manté el seu contacte amb el treball. Els ocupats tenen dret a agafar una llicència parental fins al tercer any de vida del nadó. Els beneficiaris no estan obligats a treballar durant el període, però poden tenir una reducció de jornada que no comporti més de 30 hores setmanals. Durant el període de llicència l'empresari està obligat a conservar el lloc de treball a la persona que en gaudeix. La llicència parental pot ser agafada pel pare o per la mare individualment o conjuntament i va acompanyada per una prestació econòmica que representa uns dos terços del salari del treballador, amb un màxim de 1.800€ i un mínim de 300€.

El taló d'Aquil·les de les polítiques familiars d'Alemanya és la baixa fecunditat

(1,39 fills per dona), molt semblant a l'espanyola. Aquests escassos resultats contrasten amb un nivell de despesa en família i fills força elevat: 3,17% del PIB (més del doble d'Espanya, semblant al de Suècia i superior a la mitjana comunitària) (2010).

3.1.4 França

Mentre que Espanya dedica només a família i fills un 1,5% del PIB, els recursos que hi dedica França representen el 2,6% del seu PIB. Aquest diferencial es troba en consonància amb el desenvolupament a França de la despesa en protecció social (33% del PIB), vuit punts de percentatge per damunt dels nivells d'Espanya. Els resultats en termes de fecunditat són realment remarcables: 2,01 fills per dona (2010)(Escobedo, Flaquer and Navarro, 2012).

El cas de França és paradigmàtic per la forta institucionalització del seu camp familiar. Aquest fet deriva de la voluntat política dels principals partits, es remunta als inicis de l'Estat del benestar i ha tingut continuïtat al llarg del temps (Commaille et Martin, 1998). Una de les bases que possibilita aquesta institucionalització i que constitueix la principal plataforma de les polítiques familiars a França és l'existència de la [Caisse Nationale des Allocations Familiales](http://www.caf.fr/)⁷ (CNAF), una potent caixa de prestacions familiars que forma part del sistema de la seguretat social i té altres funcions específiques. La missió de la branca de família de la Seguretat Social ultrapassa actualment l'àmbit de la família, i també es troba implicada en d'altres polítiques públiques, especialment en l'àmbit de l'habitatge i de la lluita contra l'exclusió social. A part de gestionar aquestes prestacions, la CNAF té un servei d'estudis que disposa d'un programa propi d'investigacions, sovint encarrega i finança estudis i informes sobre la situació de la família a França i a la Unió Europea i avalua de manera sistemàtica els efectes de les polítiques de família (Flaquer, 2000a).

Una altra de les particularitats del cas francès és la presència d'un fort moviment d'associacions familiars. Els moviments familiars designen a França associacions sovint reunides en federacions nacionals, l'objectiu de les quals és la representació i la defensa dels interessos de les famílies que en formen part, la gestió de serveis, però també la defensa del principi familiar en ell mateix. La gran majoria d'aquestes associacions són

⁷ <http://www.caf.fr/>.

membres d'agrupacions regionals, les unions departamentals de les associacions familiars. Amb aquestes unions departamentals els grans moviments nacionals constitueixen la [Union Nationale des associations familiales](#)⁸ (UNAF). Aquest dispositiu institucional original, que manté un monopoli de representació de totes les famílies de França, té els seus orígens en la llei Gounot, de desembre de 1942, que va ser legitimada per l'ordenança Billoux de 1945. El reconeixement del paper de representació de la UNAF queda confirmat per mitjà del seu finançament a partir d'un percentatge del conjunt de prestacions legals de la branca de família del sistema francès de Seguretat Social (Commaille et Martin, 1998; Flaquer, 2000a).

A França també hi trobem un [Haut Conseil de la Famille](#)⁹ que, existent des dels anys quaranta amb denominacions diverses, té com a finalitat l'impuls del debat públic sobre la política familiar, la formulació de recomanacions i de propostes de reformes i la realització de reflexions sobre el finançament de la branca de família de la Seguretat Social. Creat amb el seu format actual el 2008, aquest Alt Consell de la Família aspira a “dotar la política familiar d'una instància de concertació d'alt nivell que permeti millorar el guiatge d'aquesta política”. L'Alt Consell es compon de 52 membres: representants de l'Estat, de les col·lectivitats territorials, dels organismes de la Seguretat Social, dels agents socials, del moviment familiar, així com set personalitats qualificades designades pel ministre encarregat de la família. El programa de treball de l'Alt Consell és acordat cada any pel Primer Ministre, a proposta del ministre de la família. L'Alt Consell és convocat pel seu president (Primer Ministre) o pel seu president delegat (nomenat pel Primer Ministre entre les personalitats qualificades).

3.2 Les polítiques familiars a Espanya

A Espanya les polítiques familiars han estat durant molt de temps un dels camps menys desenvolupats dins el conjunt de les polítiques socials. Una de les principals raons d'aquest oblit fou l'associació (equivocada) que es produí després de la mort de Franco entre les polítiques familiars i les polítiques socials conservadores en general, degut al fet que la imposició coercitiva i la promoció autoritària del model tradicional de família havia constituït un dels segells distintius del franquisme (Valiente, 1997).

⁸ <http://www.unaf.fr/>.

⁹ <http://www.hcf-famille.fr/>.

D'altra banda, la feble posició de les polítiques familiars a Espanya i el seu desenvolupament tardà s'explica també per una escassa demanda dels ciutadans a causa de les baixes taxes d'activitat econòmica femenina en relació amb un elevat i persistent atur que experimentaren les dones espanyoles des dels inicis del període democràtic. (Només recentment, arran de la present crisi econòmica, s'han equiparat les taxes d'atur masculines i femenines). Aquesta situació es trobava plenament en consonància amb l'existència a Espanya d'un model de benestar basat en la solidaritat familiar, caracteritzat per unes intenses relacions intergeneracionals d'ajuda mútua i intercanvi de serveis al llarg de la vida de les persones tant dins de la llar com entre membres de diferents llars (Naldini, 2003; Flaquer & Escobedo, 2009; Flaquer, 2010b; Flaquer, 2012c). D'altres autors associen aquesta pauta amb el model cultural de família del doble sustentador/família extensa (Pfau-Effinger, 2004, 2005; Pfau-Effinger, Flaquer and Jensen, 2009).

El prototipus d'aquest model el trobem sobretot en països com ara Itàlia, on s'ha mantingut amb més força més que no pas a Espanya. La responsabilitat de la cura de les persones dependents recau sobre les mares ocupades a jornada completa en col·laboració amb les seves xarxes de parentiu (sobretot àvies). Una de les seves característiques més singulars és el refús a recórrer al treball a temps parcial com a instrument de conciliació, una de les estratègies més freqüents en els països on es desenvolupà històricament el model de família del sustentador masculí/mestressa de casa. A Espanya, en canvi, el treball a temps parcial no ha acabat d'arrelar-hi mai de forma que la seva presència es troba al nostre país a 9 punts de percentatge de la mitjana de la UE27 i a 14 de la de la UE15. Tot i que en els darrers anys el treball a temps parcial ha experimentat un cert creixement, els seus baixos nivells s'expliquen perquè s'associa amb feines inestables, de baixa qualificació, mal pagades i sobretot de caràcter no voluntari.

L'intens creixement de l'activitat econòmica femenina al nostre país (vegeu apartat 2.4 sobre participació femenina al mercat de treball i equilibri de gènere) fa que el règim de solidaritat familiar sigui cada vegada més inviable i amb prou feines sostenible, encara que, tanmateix, s'ha vist perpetuat en certa manera gràcies a la contractació de servei domèstic a càrrec de dones immigrants per part de moltes famílies de classe mitjana.

Ja fa més de quinze anys un expert va caracteritzar molt encertadament la política familiar espanyola mitjançant tres grans trets: privatització, assistencialització i

fragmentació, que avui encara serien plenament vàlids (Meil Landwerlin, 1995). La protecció econòmica de les famílies constitueix un dels apartats menys desenvolupats de les polítiques familiars a Espanya. El sistema espanyol de prestacions a les famílies resulta insuficient i inadequat, és escassament transparent, es troba fragmentat territorial i institucionalment i pateix de manca d'equitat en termes territorials i de classe (Flaquer, 2010b). En la gran majoria dels programes, les prestacions no tenen caràcter universal ni es configuren com a drets dels beneficiaris.

Les prestacions familiars per a fills a càrrec o menors acollits constitueixen a Espanya l'única prestació de caràcter monetari, periòdic i directe que s'atorga a nivell estatal per a contribuir a les despeses generades per la criança i educació dels fills (Obiol Francés, 2006). La restricció de les prestacions familiars directes de la Seguretat Social a les famílies amb menys recursos i/o amb fills minusvàlids a partir de la Llei 26/1990, de pensions no contributives, va suposar l'assistencialització de la política familiar. La compensació pública de càrregues familiars és molt baixa a Espanya i per tant el seu cost resta en gran part privatitzat (Meil Landwerlin, 1995). L'argument de dedicar els escassos recursos a les famílies desfavorides s'ha revelat fal·laç sobretot després de la reforma de l'IRPF de 1998, que va suposar la millora de les desgravacions fiscals per als descendents solters (fills a càrrec). L'escassa compensació pública de càrregues familiars resulta dramàticament il·lustrada per la dades que hem presentat anteriorment sobre els elevats nivells de pobresa de les famílies nombroses, fenomen que encara s'ha accentuat més arran la crisi econòmica i financera (vegeu gràfics 2.12 i 2.13).

L'actual configuració del sistema de prestacions per fills a càrrec no tan sols afavoreix la privatització dels costos de criança i educació dels fills, sinó que estableix una diferència fonamental entre les classes mitjanes/altas, d'una banda, i les baixes, de l'altra, de forma que aquests dos col·lectius gaudeixen de diferents mesures de protecció econòmica. Mentre que les classes més modestes només tenen dret a rebre la prestació bàsica (291€ anuals/24,25€ mensuals amb uns límits de renda per al primer de 11.376,66€ o de 17.122,39 des del tercer en el cas de les famílies nombroses), assignació que és la mateixa per a tots els fills independentment del seu rang, les famílies amb més recursos poden obtenir unes desgravacions fiscals relativament substancials a través de l'aplicació del mínim personal i familiar. Encara que des de la Llei 35/2006, de 28 de novembre, de l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques hom garanteix una mateixa disminució de la càrrega tributària per a tots els contribuents

amb igual situació familiar, sigui quin sigui el seu nivell de renda i, per tant, ja no es produeix una reducció de la progressivitat de l'impost, persisteixen un nombre d'inequitats no solament perquè en el cas del mínim familiar per a descendents solters la quantia de la desgravació és molt superior a la de les prestacions familiars (1.836€ anuals per al primer fill), sinó perquè s'incrementa a partir del segon fill i següents (segon: 2.040€; tercer: 3.642€; quart i següents: 4.182€; majoració de 2.244€ en el cas dels fills menors de 3 anys). Per últim, les disparitats en les quanties vénen acompanyades per notables desigualtats entre les prestacions de la Seguretat Social i les desgravacions fiscals de l'IRPF pel que fa als seus requisits d'accés (estatus, edat i rendes mínimes del descendent), que una vegada més resulten molt més favorables per als beneficiaris de les desgravacions fiscals, cosa que implica un suport molt més gran a les famílies de les classes mitjanes que a les dels sectors més desfavorits de la població. Es tracta d'una dualitat de tracte amb un important transfons discriminatori, que comporta uns resultats molt diversos tant en termes materials com sobretot simbòlics. La paradoxa és que els beneficis obtinguts per les famílies més necessitades resulten ser els més minsos, resultat que viola de manera flagrant l'esperit de la Llei 26/1990, de pensions no contributives (Flaquer, 2000a; 2002b, 2005; Obiol Francés, 2006).

Els permisos per naixement dels fills de les mares treballadores és possiblement un dels camps de la conciliació laboral i familiar que es troben més ben protegits. La prestació econòmica per maternitat consisteix en un subsidi equivalent al 100% del salari de la base reguladora corresponent, reconeguda als treballadors que gaudeixen períodes de descans laboral per maternitat biològica, adopció i acolliment familiar. El seu gaudi requereix una cotització prèvia a la Seguretat Social, que varia segons l'edat. En principi, la duració del permís és de 16 setmanes ininterrompudes. Llevat de les sis setmanes posteriors al part, de descans obligatori per a la mare, si el pare i la mare treballen poden compartir la resta del període de descans de forma simultània o successiva. Altres prestacions o llicències relacionades amb els naixement dels fills són la prestació de paternitat, l'excedència per cura de fills i l'excedència (o reducció de jornada) per cura d'un familiar. La prestació de paternitat consisteix en un subsidi equivalent al 100% de la base reguladora corresponent a 13 dies (més dos a càrrec de l'empresari, que ja existien) de què gaudeixen els pares treballadors que hagin tingut un fill sempre i quan puguin acreditar una cotització prèvia. A més, els pares o mares treballadors poden beneficiar-se d'una excedència per cura de fills. Tot i que aquesta excedència no és retribuïda, ofereix determinades garanties de protecció social fins que

el/la fill/a compleix tres anys. Finalment, existeix una excedència (o reducció de jornada laboral) per cura de familiar de fins a dos anys de duració. Aquesta excedència tampoc no és retribuïda.

Un dels contrastos més vius d'Espanya en relació amb la situació de bona part dels països de la Unió Europea és que aquí les llicències parentals retribuïdes no s'hi han desenvolupat. Al contrari, a Espanya s'ha realitzat un esforç considerable pel que fa a l'expansió de l'educació preescolar. La Llei Orgànica d'Educació (2006) configura l'escolarització dels nens de 0-6 anys com a etapa d'educació infantil, de caràcter voluntari, dividit en dos cicles (0-3) i (3-6). En ser el segon cicle gratuït, a partir dels tres anys la cobertura és virtualment total. Espanya, al costat de França i Itàlia, és un dels escassos països de la Unió Europea en què és dóna aquesta pauta. En canvi, la cobertura de l'etapa 0-3 encara resulta insuficient sense que hom pugui arribar a satisfer tota la demanda. Tenint en compte que el desplegament de les escoles-bressol i llars d'infants depèn de les administracions autonòmiques i locals i que no hi ha un dret social garantit a l'obtenció d'una plaça, les disparitats territorials en els serveis de guarderia són molt grans i moltes famílies es veuen obligades a resoldre els seus problemes d'atenció a la petita infància mitjançant arranjaments informals o acudint a establiments privats (Flaquer & Escobedo, 2009; Flaquer, 2012c).

3.3 Experiències en polítiques familiars d'altres comunitats autònomes

Des d'una perspectiva comparada, resulta destacable observar com alguns països presenten un fenomen rellevant de descentralització i diversificació, particularment estats federals o fortament descentralitzats, que han desenvolupat polítiques pròpies familiars o de conciliació de la vida laboral i familiar, responent a realitats socials i culturals específiques (Moss & Kamerman, 2009).

Als països nòrdics, la descentralització s'orienta més vers les polítiques locals, on des de fa temps els municipis gestionen prestacions socials i poden proporcionar drets addicionals o incentius d'acord a les seves característiques específiques, per gestionar les demandes i les garanties públiques d'atenció infantil.

En el cas espanyol, sobretot a partir de l'any 2000 s'observa una diversificació territorial de les polítiques de conciliació de la vida laboral i familiar. Aquesta diversitat

era ja manifesta en relació a l'organització i regulació pública dels serveis d'atenció i educació infantil pels menors de tres anys.

La Llei de 1999 de conciliació de la vida laboral i familiar va ser acompanyada per una forta campanya d'informació i va ajudar a situar el tema de la conciliació en l'agenda política. Si bé la regulació laboral i de seguretat social són molt centralitzades, en canvi altres polítiques com l'educació, la salut, els serveis socials i assistencials i les polítiques actives del mercat de treball són força descentralitzades i han deixat a les Comunitats Autònomes marge per a prendre la iniciativa. Algunes comunitats autònomes van començar a desenvolupar polítiques específiques amb drets socials addicionals, per compensar les deficiències en les polítiques de llicències parentals i de prestacions per fills menors a nivell estatal.

Navarra des del 2000, el País Basc des del 2003 i Castella-Lleó des de l'any 2004, dins de les seves polítiques familiars específiques, van oferir prestacions econòmiques (de quantia fixa i sota diferents condicions) per a les mares i pares que opten per utilitzar el permís parental o reduccions de temps de treball per guarda de fills no remunerades. Navarra i el País Basc, gaudeixen de tradició d'autogovern i d'un concert econòmic privilegiat amb l'Estat espanyol, que els permet fer unes polítiques socials més generoses. En el cas de Castella-Lleó s'observa que aquestes prestacions es contraposen a una oferta pública escassa de llars d'infants. Aquesta mena de prestacions addicionals s'expandeixen fins el 2009 en diferents CCAA, de forma molt difícil de seguir, ja que les regulacions són disperses, canviants i amb moltes especificitats, i en poques ocasions es disposa d'indicadors d'ús i resultats d'avaluació. Amb la crisi, algunes d'aquestes prestacions per ús d'excedències estan desapareixent o reduint-se. La situació actual és la següent (Lapuerta, 2012; Escobedo & Meil, 2012, Escobedo, 2011):

- El Govern del País Basc ofereix €271.25 mensuals per mares i pares que utilitzin l'excedència per cura de fill el 2012 (la quantia fou de €291 el 2009);
- La Rioja, €250 mensuals el 2012, però per famílies amb un llindar anual d'ingressos per sota de €40.000, o de €50.000 en famílies nombroses (la quantia de la prestació roman estable d'ençà que fou introduïda, llevat del llindar d'ingressos familiars);

- Castella-Lleó, €3,000 per un període de sis mesos (abans s'oferia €7.381 durant un any), per a famílies amb ingressos inferiors a €30.000; €3,750 mensuals si es tracta de famílies monoparentals amb ingressos inferiors a €18.000 el 2012);
- Navarra, ofereix el 2012 a les famílies €396,31 mensuals durant un any a partir d'un segon fill o per un primer fill amb discapacitat, i en famílies nombroses fins que el petit compleix tres anys (la quantia s'ha reduït des de 2009 en què fou de €416);
- Castella-La Mancha, els progenitors sols poden rebre €600 mensuals fins a €3,000 i els homes €1,200 mensuals fins a €10,000 (per a l'any 2011)

Algunes CCAA (País Basc, Navarra, Castella-La Mancha) han experimentat amb beneficis superiors per als homes, argumentats en una lògica d'acció positiva per a que els homes assumeixin la corresponsabilitat en la cura dels fills, que tanmateix quan han estat avaluats s'han mostrat poc eficaços, ja que les usuàries segueixen essent majoritàriament dones, i la recerca comparativa europea, així com el contrast amb el cas català, han ben demostrat que els homes agafen llicències quan són ben retribuïdes de forma proporcional i substituint bona part del salari (Escobedo & Navarro, 2007).

Amb la crisi, aquest element en configura la seva vulnerabilitat, ja que en no haver estat consolidades per a tota la població i a partir dels mecanismes regulars de la seguretat social, la major part d'aquestes mesures estan retrocedint, o essent derogades, congelades o ajornades. En la fluïdesa dels moments actuals, no és possible saber què es manté o podrà mantenir properament de totes aquestes prestacions conceptualitzades com a addicionals. Sí que com a valoració general podem veure que es tracta d'un entramat fràgil, que si bé ha aportat experimentació de mesures per al conjunt de la població, ho ha fet de forma molt desigual amb forts biaixos, i no ha consolidat ni comportat cap canvi en profunditat en l'arquitectura i prioritats de la institució centralitzada de la Seguretat Social, des d'on realment es pot per afavorir un reequilibri de la protecció social en un sentit més favorable a les famílies amb infants, com existeix en bona part dels països de la Unió Europea, i que explica tant la menor pobresa relativa dels infants com una vinculació de més qualitat de les mares amb l'ocupació.

Algunes prestacions menors es van introduir també per compensar la reducció de sou en el cas de reducció de jornada laboral per guarda de fills menors en diferents comunitats autònomes (les ja citades, més altres CCAA) subjectes a una varietat de condicions. La diversitat i dinàmica d'aquestes mesures ensems amb la falta de

publicació de resultats, en fan molt difícil el seu seguiment i avaluació (Aragó et al, 2005;. Gala, 2007). En la seva recerca doctoral la Dra. Lapuerta ha intentat avaluar totes aquestes mesures en conjunt, des de la perspectiva dels impactes en les trajectòries laborals dels progenitors espanyols que es poden reflectir en la Mostra Contínua de Vides Laborals de la Seguretat Social, és a dir amb certes limitacions metodològiques. Els resultats que s'apunten són sens dubte rellevants: aquests incentius han comportat un major ús de les mesures de conciliació en les Comunitats Autònomes en que han estat més generoses, notòriament a Navarra i a Castella i Lleó. Amb tot com ja s'havia anticipat, cap d'aquestes prestacions (que no segueixen la lògica de reemplaçament salarial) ha tingut efectes de cara a afavorir un major ús de l'excedència per cura de fills per part dels homes, tot i les discriminacions positives introduïdes en favor dels homes en algunes CCAA (Lapuerta, 2011, 2012 i en premsa a i b).

Per a més informació, vegeu el [Resum d'ajuts per a infants a càrrec que ofereixen les Comunitats Autònomes de l'Estat espanyol – 2012](#).

3.4 Experiències en polítiques familiars de caràcter local en municipis i diputacions

La revitalització de les polítiques familiars en l'agenda política catalana i espanyola a la segona meitat dels anys noranta, en el context del foment de les polítiques de conciliació de la vida laboral i familiar i del desenvolupament dels serveis d'atenció a infants i dependents, també anomenades polítiques familiars de segona generació (Brullet, 2003), té també uns efectes motivadors i mobilitzadors des de l'àmbit local, àmbit més proper a les famílies i als infants en què es desenvolupa la participació i intervenció comunitària.

La preocupació per l'articulació entre les polítiques socials a un nivell més macro (estatal i europeu) i les polítiques locals és comuna en diferents països i es reflecteix en l'impuls d'accions de recerca i desenvolupament des de la Comissió Europea actualment en curs entorn de l'anomenat concepte de sistemes de benestar local (*local welfare system*) (Jensen, Flaquer et al., 2010; Bradsen et al., 2010). Aviat començarem a tenir resultats utilitzables d'aquests projectes sobre innovació social o sobre articulació entre sistemes de benestar i sistemes de producció local, que ens ajudaran a ampliar la reflexió amb referents comparatius i nous plantejaments teòrics

(Escobedo, Flaquer i Anton, 2012; Kuronen, 2012 amb un informe preliminar sobre atenció infantil en 10 ciutats europees; Fraisse i Escobedo, properament amb un informe comparatiu sobre tendències familiars i atenció infantil en 20 ciutats europees).

En la darrera dècada estan sorgint progressivament des de l'àmbit local propostes de foment i reflexió al voltant del que es conceptualitza i anomena com a polítiques familiars de caràcter local, en l'intent d'articular de forma coherent les diferents iniciatives i actuacions que s'adrecen a les famílies i als infants des de l'àmbit local. Així, a partir d'un seminari de treball sobre les polítiques de suport a les famílies organitzat per l'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona, es proposa la següent definició:

“Considerem accions locals de suport a les famílies aquelles que tenen per objectiu el suport a les seves funcions de criaça, educatives i de cura a la dependència. Es valoren com a bones pràctiques aquelles que afavoreixen l'autonomia i creixement personal, l'equitat en les relacions entre sexes i generacions, i l'obertura a l'entorn i a la comunitat tot promovent la igualtat d'oportunitats per a tothom.” (Brullet, 2011: 22).

I s'emfatitza la necessitat de millorar la transversalitat i el treball en xarxa, fomentant la cooperació amb entitats i la participació de les persones implicades, en un sentit d'empoderament i responsabilització. Les Diputacions o Consells comarcals desenvolupen un rol actiu en aquesta direcció, sumant iniciatives i recursos, originades tant en les polítiques de benestar social, com d'educació (en particular, pel que fa a l'atenció i educació infantil dels menors de 3 anys, a l'atenció infantil extraescolar i complementària a l'escola) i de lleure infantil i juvenil, de promoció econòmica (pel que fa a l'ocupabilitat de les dones amb càrregues familiars, el foment de l'ocupació en l'àmbit dels serveis d'atenció o el foment de la conciliació de la vida familiar i laboral o estratègies en la millora dels usos del temps). Cal destacar en particular l'acció d'impuls realitzada en totes aquestes vessants per la Diputació de Barcelona, que han generat un bon nombre de publicacions, estudis i reculls d'experiències realitzats en col·laboració amb la universitat o centres d'investigació (Diputació de Barcelona-CIIMU, 2002; Brullet 2003 i 2011, per posar tan sols uns exemples més directament conceptualitzats en relació amb les polítiques familiars). Més recentment, s'ha focalitzat també la reflexió sobre l'acompanyament i suport local al benestar de les famílies al llarg del

cicle vital, que fan els municipis des de la infància a la vellesa, en l'esforç d'articular el conjunt d'accions i serveis d'atenció i cura a les persones (Collet i Subirats, 2011).

La Universitat de Vic està també promovent recerca i innovació sobre els municipis petits (Jornada celebrada el desembre de 2011), així com també sobre la manera d'enfortir els vincles entre famílies i escoles per millorar els resultats i la convivència escolars (Collet i Tort, 2012; Fundació Bofill, 2012).

Valdria la pena ampliar aquest recull incorporant les experiències i estudis d'àmbits connexos (com ara des de la perspectiva de la promoció econòmica) i que abastés també el conjunt del territori i de les diputacions catalanes, així com universitats o grups de recerca actius a les Universitats de Girona, Lleida o Rovira i Virgili a Tarragona, o bé altres centres de recerca i innovació actius en aquest àmbit des del tercer sector o sector privat.

En el context de crisi actual és important rendibilitzar els resultats de tot aquest esforç d'innovació i reflexió, analitzar els reptes així com els punts forts i febles que se'n desprenen i veure que se'n pot fer amb criteris de sostenibilitat. En uns moments en què disposem d'uns recursos municipals ben minvats, punt feble que ja havia estat identificat en tota aquesta tasca de foment i que ara és una amenaça per la continuïtat del treball, cal abordar seriosament aquest repte tractant de cercar criteris de sostenibilitat i, en aquest sentit, suggerim l'interès d'emprendre un projecte de recerca sobre l'avaluació de l'acció local al conjunt de Catalunya.

A continuació, recollim l'índex de la selecció d'experiències analitzada en el context del seminari impulsat per la Diputació de Barcelona amb l'assessorament del CIIMU, ja ressenyat, perquè ens sembla un treball que il·lustra bé el ventall d'accions que a nivell local té sentit vincular a les polítiques familiars així com l'esforç d'innovació i treball en xarxa i cooperació que es realitza en l'àmbit local. Suggerim que s'ampliï aquest recull d'experiències al conjunt de Catalunya guanyant així en diversitat territorial, ja que pot ser una bona eina per al conjunt de municipis.

Quadre 3.1

Recull d'experiències seleccionades extretes del Seminari d'Intercanvi "Les Polítiques Locals de Suport a les Famílies"

(organitzat l'any 2010 per l'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona amb el suport del CIIMU i coordinació científica de la Dra. Cristina Brullet)

A. Articulació dels temps de la vida personal i familiar quan es tenen criatures
- Servei d'atenció compartida a la petita infància (SACAPI) (Sabadell)

- Camins escolars segurs (Gavà)
- Divendres de joc durant la Festa Major (Cornellà de Llobregat)
- B. Suports de cura a la gent gran i a les persones cuidadores
- B1. Suport grupal a persones/famílies cuidadores
 - Espai grupal per a persones cuidadores (Mataró)
 - Grup de persones cuidadores (Sabadell)
- B2. Serveis de suport a domicili i comunitaris per a la gent gran
 - Menjador de trobada per a la gent gran (Sant Boi de Llobregat)
 - Projecte “Avi/àvia com estàs?” (Mollet del Vallès)
- C. Suports socioeducatius per a infants i famílies
- C1. Suports específics per a famílies amb infants 0-3
 - Programa musical Picantarols (Tarragona)
 - Espai Familiar- Espai Nadó (Sant Boi de Llobregat)
- C2. Suports específics per a famílies amb infants i adolescents
 - Servei de suport a l'estudi (Gavà)
 - Escola de pares i mares (Badalona)
 - Créixer amb tu (Manlleu)
 - Crecer felices en família (Lleida)
 - L'Espai de famílies del Casal Obert (Mollet del Vallès)
 - Eines de difusió i sensibilització (Cornellà de Llobregat)
- C3. Suports específics per a famílies immigrades (compartits o no amb famílies autòctones)
 - Distribució equitativa de la població infantil i estrangera des del Pla Educatiu d'Entorn i incorporació d'auxiliars d'acolliment i suport a P-3 (Manlleu)
 - Programa d'autonomia de dones mares immigrants nouvingudes (Mataró)
- C4. Suports específics per a infants i adolescents
 - Taller d'habilitats socials per a adolescents (Mataró)
 - Servei socioeducatiu d'Atenció Diürna l'Albada (Lleida)
 - Programa de mares adolescents (Mollet)
 - Programa de treball sobre l'absentisme (Granollers)
 - Aula d'estudi (Cornellà de Llobregat)
- D. Mediació i suport psicossocial en les crisis i transicions familiars
 - Punt de trobada (Granollers)
 - Servei d'atenció psicoterapèutica sistèmica per a famílies (Mataró)
- G. Prevenció i atenció de violències i maltractaments en l'àmbit familiar
 - Taula d'infància per lluitar contra el maltractament infantil (Mataró)
 - Servei d'Informació i Atenció a la Dona (SIAD) (Mollet del Vallès)
- H. Projectes d'inclusió social des de la creació de xarxes
 - Xarxa local d'infància (Mollet del Vallès)
 - Projecte de prevenció de l'exclusió en l'àmbit laboral, habitatge i acompanyament social (IGLOO) (El Prat de Llobregat)
 - Projecte d'inserció sociolaboral a través de l'habitatge transitori (El Prat de Llobregat)
- I. Projectes Intergeneracionals
 - Nens i nenes al casal de la gent gran (Badalona)
 - Projecte Àgora (Badalona)

Font: Brullet (coord), 201: pp. 52-62. A més d'aquest índex, en el recull d'experiències hi ha un petit resum de cadascuna d'aquestes experiències.

3.5 Les polítiques de suport a la implicació paterna en la cura dels fills

La implicació dels pares en la cura dels fills i filles és una realitat consolidada en la majoria dels països occidentals (Wall, Aboim & Marinho 2007; Lamb, 2010). Els moviments d'homes igualitaris i el feminisme han estat els principals actors d'aquesta transformació històrica i l'han situat a la primera plana política. Posteriorment les polítiques públiques han recollit aquestes reivindicacions que sorgeixen fruit del canvi social en l'entorn familiar i l'esfera privada (Flaquer, 1999; Beck & Beck-Gernsheim, 2001).

Ens trobem amb diferents models de polítiques adreçades a la paternitat en els països de la Unió Europea (UE-27) i altres països d'occident com Canadà i Estats Units (O'Brien, 2009). Un exemple és el model escandinau, amb els casos de Suècia, Finlàndia, Islàndia i Noruega com a clars referents, ja que les polítiques socials adreçades als pares tenen unes característiques que afavoreixen la conciliació familiar (Sundstr & Duvander, 2002). Cal dir que aquests models es poden explicar a partir dels diferents règims de benestar (Esping-Andersen, 1990), que determinen les línies d'actuació política en l'àmbit de la família i la infància.

En aquest apartat aprofundirem sobre les polítiques de suport a la paternitat centrant-nos en: 1) una tipologia dels models existents en alguns països occidentals; 2) les bones pràctiques encapçalades per diferents països de la Unió Europea; 3) la concreció a l'Estat espanyol i a Catalunya d'aquestes polítiques i 4) els plantejaments que els moviments socials estan presentant davant la situació al nostre país i el greuge comparatiu en relació a altres realitats.

Pel que fa a les diferents tipologies de polítiques de paternitat, la recerca europea més recent en aquest àmbit extreu unes conclusions al voltant de la participació dels pares en la cura dels fills i filles (Kuronen, 2010). Un dels elements que s'assenyalen fa referència a l'expansió de les facilitats adreçades a la cura dels infants, incloses els permisos parentals que estan possibilitant la concreció d'una paternitat activa. En aquest sentit també s'apunta que l'augment de la implicació dels homes en la cura es deu sobretot a la major participació de la dona en el mercat laboral, realitat que condiciona el temps que els homes estan dedicant a aquesta mena de tasques. En aquesta revisió cal assenyalar les aportacions de Margaret O'Brien (2009) que planteja quatre tipus

diferents de permisos de paternitat considerant algunes de les seves característiques (durada del permís i grau de substitució del sou del treballador):

- a. Permís de paternitat llarg amb una taxa elevada de substitució del salari (Finlàndia, Alemanya, Islàndia, Noruega, Portugal, Quebec, Eslovènia, Espanya i Suècia).
- b. Permís de paternitat curt amb una taxa elevada de substitució del salari (Bèlgica, Canadà, Dinamarca, França, Grècia, Hongria i Holanda).
- c. Permís de paternitat curt o *minimalista* amb una taxa baixa de substitució (Austràlia, Àustria, República txeca, Estònia, Irlanda, Itàlia, Polònia i Regne Unit)
- d. Inexistència de sensibilitat davant els permisos de paternitat (Estats Units).

L'autora assenyala que la utilització per part dels pares de la llicència de paternitat augmenta quan els ingressos de substitució són elevats i es combina amb una llarga durada del permís (O'Brien, 2009).

Aquesta categorització ens permet entrar de ple en el primer model de polítiques de suport a la paternitat. En aquest sentit cal assenyalar que existeix una àmplia literatura que descriu quin ha estat el focus d'atenció d'aquestes polítiques, les quals majoritàriament s'han concretat a Europa (Leira 1998; Bradshaw, Hoelscher, & Richardson, 2007). En aquest cas, a diferència dels Estats Units, aquest centre ha estat més l'equitat de gènere que no pas el benestar infantil. L'experiència escandinava ens ofereix informació rellevant de com s'ha concretat aquest primer model i quines són les claus del seu èxit en la consolidació de l'equitat de gènere. Leira (1998) argumenta que aquesta mena de mesures es comencen a introduir en aquesta zona en els anys 70 com una clara aposta de l'acció governamental d'aquells països dins del marc de les polítiques socials. Són els partits social-demòcrates els que plantegen la necessitat d'iniciar accions adreçades a pal·liar la situació de desigualtat de la dona i facilitar la seva independència econòmica i per tant la seva inserció al mercat de treball. Així doncs, es formulen una sèrie de polítiques en les quals es posa en primer pla la paternitat. Una d'aquestes polítiques són les "daddy quotas" que s'inicien a Noruega i Suècia a començaments i mitjans dels anys 90. Aquesta mesura implica una "quota" exclusivament adreçada als pares en l'oferta de permisos parentals per cura de fills i

filles. Així, doncs, aquesta iniciativa suposa un impuls a la concepció social de la paternitat que per primera vegada s'institucionalitza.

Aprofundint en el cas noruec, veiem polítiques que van més enllà dels permisos parentals o de paternitat. Per exemple, cal assenyalar que el Ministeri dels Infants i d'Igualtat d'aquest país ha endegat un centre de recursos per a homes que s'anomena [REFORM](#)¹⁰. Aquest organisme va ser creat l'any 2002 amb la finalitat de treballar per la igualtat de gènere considerant la millora de la situació dels homes com una prioritat. En aquest sentit, una de les actuacions que es duen a terme des d'aquest servei és la destinació de recursos perquè els homes desenvolupin tasques que tradicionalment no han estat considerades masculines, com per exemple la cura dels fills i les filles.

En la línia dels països nòrdics cal també assenyalar els passos assolits per Alemanya. Amb la voluntat de fomentar la implicació dels homes en la cura dels i les menors el permís de paternitat es va reformular l'any 2007 i en l'actualitat permet disposar d'un permís intransferible de dos mesos (Abril, 2009). Així Alemanya ha incentivat que els homes fessin ús d'aquesta mesura a través de l'aplicació de la "daddy quota" amb ingressos de reemplaçament durant el període de baixa. Les darreres dades a Alemanya indiquen un augment considerable de l'ús dels permisos de paternitat en sis anys, d'un 3% a un 13% (Fagan, 2010). Un altre dels països que volem esmentar és Portugal, el qual gràcies a determinades polítiques que ha endegat recentment se situa en la primera categoria de la tipologia elaborada per O'Brien (2009). En aquest país els diferents agents socials van anar concretant, durant els anys 90, un debat públic al voltant de la igualtat de gènere. Aquest debat va possibilitar que es creés un clima que permetés desenvolupar una sèrie de polítiques vinculades a la paternitat. En l'actualitat, i des de l'any 2009, a Portugal el permís de paternitat ascendeix a un mes després del naixement del fill o la filla (Wall & Escobedo, 2009).

Finalment cal assenyalar també el cas d'Holanda, situat en el segon tipus de la categorització d'O'Brien (2009). Aquest país preocupat per la pèrdua de talent femení a causa de les desigualtats de gènere provocades per la manca de conciliació familiar ha endegat el "Plan of the man". Aquest pla va dirigit a conscienciar a la població sobre la necessitat d'implicar a l'home en la cura. Així doncs s'han endegat polítiques concretes que fan referència a l'allargament de la llicència parental, però a la vegada que incideixen en la cultura de la conciliació dins del món laboral. Un exemple d'això és la

¹⁰ <http://www.reform.no> (Recuperat el 24 d'Abril del 2012)

posada en marxa del premi *Prize for the modern man*, que dota de valor aquells homes que han sobresortit en la conciliació de la vida familiar amb la laboral (Fagan, 2010).

Entre els països que se situen dins del model *minimalista* (O'Brien 2009), volem assenyalar el cas d'Àustria. En aquest país, a diferència d'altres que presenten situacions semblants, existeixen unes prestacions dirigides als pares per tenir cura dels seus fills i filles. Tot i així les dades actuals assenyalen els escassos incentius que perceben els pares austríacs per adoptar aquestes mesures i el limitat ressò que està tenint en la conciliació familiar de les dones i l'equitat de gènere. Tot i així, les recents modificacions del 2008 potser podrien presagiar un petit canvi de tendència, ja que la prestació per cura de fills que correspon als 15-18 primers mesos ascendeix als 800 euros (Rille-Pfeiffer, 2007).

Endinsant-nos ja en la situació a l'Estat Espanyol i, consegüentment, a Catalunya observem alguns passos assolits i altres retrocessos en l'àmbit de les polítiques de suport a la paternitat. L'any 2007 el govern socialista impulsà un permís de paternitat de 15 dies en el marc de la Llei per a la Igualtat de Gènere (*Ley Orgànica 3/2007, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres*). Aquest permís representa un impuls central a la paternitat perquè per primera vegada la Seguretat Social cobreix la despesa de la llicència del pare per tenir cura del seu fill o filla després del seu naixement. Amb anterioritat només es concedien dos dies que corrien a càrrec de l'empresa o la institució en la que estigués treballant el pare (Escobedo, Flaquer & Navarro, 2012). Tot i així, la situació de recessió econòmica i el creixent dèficit públic han fet aturar el projecte governamental d'instaurar el permís de paternitat d'un mes. Aquesta situació representa una frenada en relació a les polítiques de gènere i de conciliació familiar del nostre país. De fet, les dades recents sobre permisos de paternitat ja ens indiquen un descens considerable en aquest àmbit provocat sens dubte per la baixada de l'ocupació masculina (Secretaria de Família, 2012).

En aquest context marcat per la incertesa i la conflictivitat, els moviments socials han iniciat una sèrie de reivindicacions en relació als permisos parentals. En aquest sentit cal assenyalar els esforços endegats per la [Plataforma PPiINA](#) (Plataforma per Permisos Iguals i Intransferibles de Naixement i Adopció), que està reclamant actuacions en la línia dels plantejaments dels països capdavanters¹¹. Una de les reclamacions és la posada en marxa de permisos intransferibles per ambdós progenitors

¹¹ <http://www.igualeseintransferibles.org/> (Recuperat el 23 d'Abril del 2012)

en el cas de naixement, adopció o acollida d'un menor. De fet recentment han elaborat una proposició de llei sobre la reforma dels permisos parentals, en la qual reclamen permisos parentals idèntics i obligatoris per als homes i les dones. Aquests permisos als que han anomenat: “permiso parental inicial” i “permiso parental para la crianza” constarien de dues i setze setmanes respectivament (PPiNA, 2012).

3.6 Noves polítiques familiars

Les polítiques familiars tradicionals s'han centrat en millorar les condicions de vida de les famílies principalment través de mesures tals com transferències financeres, permisos de maternitat i paternitat i la creació d'escoles bressol. En l'anàlisi presentada a la secció de nous eixos de benestar dels infants es posa de manifest que alguns dels factors que són determinants pel benestar no són objecte directe d'aquestes polítiques. En primer lloc, no tenen en compte factors com la qualitat de la relació de parella dels pares, la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills ni tampoc aspectes associats al divorci i l'estructura familiar, tals com la disminució de la qualitat de la relació entre el pare i el fill, que no poden ser solucionats simplement amb transferències financeres o amb mesures de conciliació de la vida familiar i laboral.

En segon lloc, en els països escandinaus són aquells que han desenvolupat més polítiques familiars tradicionals i gràcies a aquest esforç tenen la taxa de pobresa de famílies monoparentals més baixa de tota la OCDE (OECD Family Database). Ara bé, una avaluació indirecta d'aquestes polítiques ens permet observar que no són suficients per tal de reduir el conflicte parental i els efectes del divorci o del conflicte familiar en els fills. Per un costat, diferents investigacions mostren que tot i el desenvolupament de l'Estat del Benestar suec, un important percentatge de famílies que no es separen durant el període d'infantesa dels fills experimenten elevats nivells de conflicte (Gähler & Garriga, 2012; Gähler 2000). Per l'altre costat, altres estudis observen que els efectes del divorci i de l'estructura familiar en els fills no són menors en els països escandinaus que en la resta de països occidentals (Breivik & Olweus, 2006; Björklund, Ginther & Sundström, 2007; Hampden-Thompson, 2009; Chapple & Richardson 2009; Garriga, 2010). De fet, Chapple & Richardson (2009) en un estudi meta-analític publicat per la OCDE, posen de manifest que tot i les enormes diferències en termes de polítiques

familiars, els efectes del divorci i l'estructura familiar són similars als països escandinaus que als Estats Units. En aquest sentit, els autors apunten que:

“Una expectativa raonable era que la gran quantitat de redistribució cap a les famílies monoparentals als països nòrdics, juntament amb la gran oferta de serveis per a la família, podria reduir o eliminar els factors causals o de selecció que podrien conduir a pitjors resultats per a aquests nens. Els resultats aquí presentats suggereixen que hi ha altres factors en joc, i que l'estat de benestar nòrdic no està esmorteint els resultats dels nens de famílies monoparentals en comparació amb els Estats Units”¹².

Per tant, les evidències anteriors mostren que les polítiques familiars tradicionals són necessàries però no són suficients ni per als nens que viuen amb els dos pares biològics ni per aquells que experimenten el divorci dels pares o viuen en una família monoparental o reconstituïda. Per aquest motiu, en diferents països tals com Noruega, Suècia, el Regne Unit i els Estats Units s'estan portant a terme noves polítiques que tenen en compte la dimensió emocional i relacional de la família. Encara que en molts casos, aquestes polítiques estan en una fase merament experimental, considerem que és necessari tenir-les presents ja que representen un gir copernicà respecte el concepte tradicional de polítiques familiars.

➤ *Sure start centres*

El 1998 un estudi del govern del Regne Unit “Cross-Departmental Services of Young Children” va concloure que els desavantatges entre els nens petits estaven anant en augment i que la intervenció en edats primerenques podria alleujar aquestes diferències (Melhuish, Belsky & Barnes, 2010). A més, es va concloure que els serveis dirigits a les famílies estaven molt segmentats i hi havia poca coordinació entre ells, fet que feia molt difícil per a una família amb necessitats accedir als serveis. També es va constatar que les famílies que tenien més dificultats, com per exemple les

¹² Traducció pròpia: *A reasonable expectation would have been that the large amount of redistribution towards single parents in Nordic countries, together with the extensive provision of family services, would reduce or eliminate causal or selection factors that could lead to worse results for these children. The results presented here suggest that there are other factors at play, and that the Nordic welfare state is not cushioning outcomes for children in single-parent families compared to the United States* (Chapple & Richardson, 2009: 139)

monoparentals, feien un menor ús dels serveis. Totes aquestes constatacions van portar al govern del Regne Unit a la creació dels *Sure Start Centres* a finals de la dècada del noranta. Es va canviar totalment el disseny i la forma de prestació dels serveis, ja que aquests centres integren tot un conjunt de serveis dirigits especialment als nens de menys de 5 anys i a les seves famílies. Les principals característiques dels *Sure Start Centres* són les següents:

- Aproximació territorial “Area-based approach”. Els centres estan localitzats en diferents barris. Es va començar a crear centres en les zones més desfavorides i posteriorment es van anar dotant de centres a les altres zones.
- Un altre objectiu és arribar a la majoria de les famílies, i especialment a les famílies més desfavorides, com les famílies monoparentals. S'utilitzen diversos mètodes per arribar a aquestes famílies, com per exemple les visites a domicili.
- Integralitat. Un dels principis d'aquesta política, és que els primers anys de vida del nen són crucials per al seu creixement. Per aquest motiu, els centres proporcionen diversos serveis relacionats amb aquesta etapa específica del desenvolupament de la família. Ofereixen serveis tals com: 1) serveis relacionats amb la salut de la família com per exemple suport a la lactància; 2) la majoria de centres tenen escoles bressol de gran qualitat; 3) s'ofereixen serveis especialitzats per a famílies tals com logopèdia, ajuda específica amb l'administració de les finances de la llar, etc.; 4) es proporciona ajuda i assessorament als pares per tal de trobar feina o oportunitats formatives; 5) es dóna assessorament en temes relacionats amb la parentalitat a través de diferents serveis com per exemple tallers de parentalitat.
- Aquests centres utilitzen un enfocament multi-agència, ja que treballen en col·laboració amb altres organismes públics i organitzacions socials. D'aquesta manera, aconsegueixen augmentar el nombre de serveis oferts en els centres i també facilitar l'accés de les famílies a altres serveis que no s'hi presten. Per últim, cal dir que els *Sure Start Centres* poden ser també dirigits per entitats del tercer sector (*Sure Start Centres Statutory Guidance*, 2010).

Cal destacar que el treball d'aquests centres s'han anat avaluant i això ha permès tant constatar la seva idoneïtat com identificar els aspectes que s'havien de millorar. Les primeres avaluacions no van ser favorables, i per aquest motiu s'hi van introduir diversos canvis. Per exemple, es va posar més èmfasi i esforç en arribar als col·lectius que tenen més dificultats per accedir als serveis (Melhuish, Belsky & Barnes, 2010). Així, Melhuish et al. (2008) utilitzat una mostra longitudinal comparen als nens que viuen en zones on hi ha un *Sure Start Centre* amb nens que viuen en zones de característiques similars que no disposen d'aquest centre. Aquests autors observen que viure en una zona amb *Sure Start Centre* té efectes beneficiosos en 7 de les 14 dimensions analitzades. Els nens que viuen a prop d'aquest centre tenen un major desenvolupament social, ja que exhibeixen un comportament social més positiu i tenen més independència i autoregulació. En part, aquestes diferències són degudes al fet que els seus pares tenen estils parentals més positius i proporcionen als nens un ambient de la llar menys caòtic i més estimulant a nivell cognitiu. A més, cal dir que les famílies utilitzen més els serveis en les zones on hi ha *Sure Start Centres* que en les zones on no n'hi ha. Aquestes efectes positius s'han observat en nens i famílies amb diferents perfils sociodemogràfics com per exemple les famílies monoparentals.

➤ *Polítiques de promoció de la qualitat de la relació de parella*

En els últims quinze anys, governs de diferents països amb règims de benestar i valors culturals molt diferents, com ara els Estats Units, Noruega, el Regne Unit i Dinamarca, han adoptat polítiques destinades a fomentar la qualitat de la relació de parella (Garriga, 2010). A tots els països occidentals, des de fa dècades existeix la teràpia de parella o programes de formació en relació a la qualitat de la relació de parella proporcionats per psicòlegs privats o organitzacions socials. Allò que actualment ha canviat és que els governs han començat a finançar aquests serveis. Aquesta és una nova tendència internacional que no ha estat encara estudiada sistemàticament, i que representa una transformació substancial de les polítiques familiars. La idea bàsica d'aquestes noves polítiques és que la millora de la qualitat de la relació de parella té efectes positius en el benestar dels infants ja que permet promoure relacions familiars saludables tot evitant els conflictes parentals i el divorci.

Cal tenir presents dues de les característiques principals d'aquestes polítiques. En primer lloc, la majoria d'elles no s'han centrat exclusivament en proporcionar

teràpia, sinó educació relacionada amb la qualitat de la relació de parella. Molts investigadors i professionals sostenen que la teràpia de parella és probable que tingui pocs efectes ja que les parelles en el moment que busquen ajuda ja tenen molts problemes (Christesen, 1999). Per contra, diferents estudis i revisions de la literatura suggereixen que l'educació relacionada amb la qualitat de la relació de parella pot ser moderadament eficaç, ja que s'ha demostrat que pot millorar els nivells de satisfacció i comunicació de la parella i reduir el nombre de divorcis (veure Carroll & Doherty, 2003; Hawkins et al, 2008; Hawkins & Ooms, 2012). En aquest sentit, Stanley et al. (2006), utilitzant una mostra representativa de diferents ciutats americanes observen, que la participació en cursos de formació sobre la qualitat de la relació de parella abans del matrimoni està associada a tenir posteriorment uns nivells de satisfacció majors i de conflicte més baixos i també a una menor probabilitat de divorci durant el matrimoni. A més, els mateixos autors també troben que les parelles amb diferents nivells educatius i d'ingressos i amb diferents orígens ètnics es poden beneficiar de la participació en aquests cursos.

En segon lloc, un altre aspecte a tenir present d'aquestes polítiques és que no es centren exclusivament en millorar la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills, sinó que el model causal que segueixen és el exposat en el Quadre 2.3: promovent la qualitat de la relació de parella es millora el benestar dels fills tant directament com indirectament a través de la millora de la qualitat de l'educació que els pares els proporcionen. A més, hi participen tant parelles casades com parelles cohabitants.

Exemple d'intervenció

A mode d'exemple és interessant assenyalar la recerca de Cowan et al. (2009) que va estudiar durant dos anys un conjunt de parelles amb baixos ingressos residents a Califòrnia. Aquest estudi va ser dissenyat per examinar els efectes psico-educatius d'activitats de grup que estaven destinades a promoure la implicació del pare en l'educació dels fills i a enfortir les relacions de parella. Els participants de l'estudi van ser assignats aleatòriament a diferents grups: el primer grup va ser format per pares i mares; el segon grup tant sols per pares i el tercer grup va ser el grup de control. El programa (32 hores de tallers distribuïdes al llarg de 16 setmanes durant 2 hores) que varen seguir els dos primers grups va ser bàsicament el mateix. En canvi, el grup de control va

participar tant sols en una única sessió on es va explicar la importància de la implicació paterna en la cura dels fills.

En comparació amb el grup control, tant el grup format per pares com el grup format per pares i mares van obtenir resultats modestos però positius en relació a la implicació del pare en l'educació dels fills, la qualitat de la relació de parella i també els problemes de comportament dels fills. Ara bé, els resultats del grup format per parelles van ser més consistents i a llarg termini que els del grup format tant sols per pares, ja que per exemple l'augment de la satisfacció en la relació de parella es va mantenir estable durant tot el període d'estudi i també només en aquest grup es va apreciar una reducció considerable del nivell d'estrès associat a la criança dels fills.

En tercer lloc, a Noruega i als Estats Units és on s'han desenvolupat més aquestes polítiques. Des de fa dècades, ambdós països tenen unes de les taxes de ruptura familiar més elevades del món, però els dos tenen règims de benestar molt diferents ja que els Estats Units és el prototip del règim liberal i Noruega és un clar exemple del règim socialdemòcrata. Per tant, podem dir que aquestes polítiques innovadores s'han portat a terme en diferents països independentment del seu tipus de règim de benestar. Així doncs, exposarem breument i a mode d'exemple les polítiques portades a terme en els dos països esmentats.

a) Noruega

Per primera vegada el Ministeri de la Infància i la Família va concedir subvencions a programes d'educació de la relació de parella el 1994 (Ministeri de la Infància i la Família i del Ministeri de Relacions Exteriors, 2003). Tal com destaca Hansen Helskog (2009), diferents informes governamentals sostenen que les relacions de parella són un assumpte de salut pública i que la disminució del nombre de divorcis pot tenir efectes positius en la societat, tant a nivell humà com a nivell econòmic.

Una de les principals diferències entre els programes noruecs i els americans és la participació de l'Estat en la seva implementació, ja que aquesta és més gran a Noruega que als Estats Units (Thuen & Lærum, 2005). Hi ha diversos tipus de programes finançats que promouen la qualitat de la relació, que van des dels programes que s'executen a escala local sobre la base dels valors cristians i dirigits per no

professionals fins a programes que estan estandarditzats, dirigits per professionals i que estan basats en coneixements científics (Thuen & Lærum, 2005). Entre els programes d'aquest últim grup distingim el PREP, que tot i estar inicialment concebut per a parelles joves abans de casar-se (Markman, Stanley & Blumberg, 2001), a Noruega s'ofereix a les parelles de totes les edats que ja estan casades o cohabitant (Thuen & Lærum, 2005). Entre el 1999 i 2007, 9.000 parelles van assistir a tallers PREP a Noruega (Hansen Helskog, 2009). Un altre programa és el "Godtsamliv" que l'ofereix directament i gratuïtament l'Estat i que va dirigit a parelles que acaben de tenir el primer fill. Durant el 2007, 2.100 parelles varen participar en aquest programa. Finalment, "The Rainbow Project" és un altre programa que està destinat a famílies d'origen no occidental, ja que aquest col·lectiu té percentatges de divorcis i separacions molt elevats i rarament accedeixen a serveis terapèutics (Hansen Helskog, 2009). Ara bé, cal dir que a part dels nivells de satisfacció dels usuaris del programa PREP (Thuen & Lærum, 2005), que són molt elevats, no sabem si s'han realitzat avaluacions més rigoroses d'aquests programes.

b) Estats Units

La característica principal de les polítiques americanes de promoció de la qualitat de la relació de parella és que han obtingut el suport de tres administracions diferents: la de Clinton, la de Bush i la d'Obama. Algunes de les activitats finançades per aquesta política són les campanyes de publicitat, els programes de formació en la qualitat de la relació de parella per a diferents tipus de parelles -casades, cohabitants, esperant el primer fill, i altres activitats com programes de "mentors" que posen en relació parelles que tenen una relació satisfactòria amb altres parelles més joves o que passen per pitjors circumstàncies. En la pàgina web d'aquesta política s'explicita que no es pretén obligar a ningú a casar-se o a romandre en una relació no saludable, a limitar l'accés al divorci o a fomentar la idea que aquesta política permet resoldre tots els problemes que tenen els nens i les famílies. A més, a fi de promoure tan sols les relacions saludables, tots els programes finançats han de consultar a experts en violència domèstica i han de garantir que la participació sigui voluntària.

Aquesta política federal proporciona finançament al voltant de 200 programes, sense tenir en compte els que són pagats pels Estats (Hawkins et al., 2009). A més, un altre element d'aquesta política és que directament ha promogut la creació de tres

programes sobre la qualitat de la relació de parella on s'han aplicat els criteris d'avaluació més rigorosos. Aquests estan dissenyats per a parelles amb pocs ingressos ja que als Estats Units, així com en la majoria de països occidentals, són les que tenen més probabilitats d'experimentar la ruptura de la seva relació (Härkönen & Dronkers, 2006). A més, tot i que hi ha evidència científica que mostra que els programes sobre la qualitat de la relació de parella són eficaços amb parelles amb un nivell socioeducatiu elevat, hi ha molt pocs estudis que evidencien que aquests poden també ser útils per parelles amb un nivell socioeducatiu baix (Dion, 2005). Per aquestes raons, l'objectiu d'aquestes avaluacions és comprovar si aquests programes són també eficaços per aquestes parelles i per als seus fills. Els tres programes realitzats i avaluats són: “*Supporting Healthy Marriage*,” que es centra en parelles casades amb baixos ingressos; “*Building Strong Families*,” que es focalitza en parelles cohabitants amb baixos ingressos que acaben de tenir el primer fill; i el “*Community Healthy Marriage and Relationship Education Evaluation*”. Aquí ens limitem tan sols a exposar les principals característiques del programa “*Supporting Healthy Marriage*”.

La majoria dels programes només es focalitzen en promoure estrictament la qualitat de la relació de parella (Knox & Fein, 2008). No obstant això, sobretot en parelles amb baixos ingressos, la recerca ha demostrat que hi ha altres factors socioeconòmics que tenen efectes importants en la qualitat de la relació (Amato, Johnson, Booth & Rogers, 2003; Burstein, 2007). Per aquest motiu, el programa “*Supporting Healthy Marriage*” es centra en tres nivells: les característiques personals dels membres de la parella, com el benestar psicològic i el consum de substàncies; els valors, expectatives i habilitats de la parella i les influències del context en què viuen.

El primer component del programa és la realització d'entre 24 a 30 hores de tallers sobre la qualitat de la relació durant dos o quatre mesos. El segon component és involucrar els participants en diferents activitats addicionals durant un any complet que reforcin els continguts treballats en els tallers (Knox & Fein, 2008). El tercer component és ajudar a les parelles a tenir accés a una àmplia gamma de serveis, com ara serveis de salut física o mental, tractament d'abús de substàncies i serveis d'ocupació, de formació, d'ajuda a l'accés a l'habitatge (Knox & Fein, 2008).

Per avaluar aquest programa s'ha utilitzat un disseny experimental amb grup de control i avaluacions abans i després de la intervenció. S'avaluen diferents dimensions: la qualitat del matrimoni, estabilitat del matrimoni, el benestar psicològic i situació laboral de cada cònjuge, qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills,

coparentalitat i benestar dels fills (Knox & Fein, 2008). Les avaluacions a curt termini posen de manifest que aquest programa pot produir efectes positius en les famílies amb un baix nivell d'ingressos (Hsueh et al., 2012). Ara bé, tal i com destaquen els seus avaluadors, cal veure si aquests efectes són realment positius i a llarg termini en el benestar dels fills i de les seves famílies (Hsueh et al., 2012).

Així doncs, tal i com afirmen Chapple i Richardson (2009) en el seu estudi publicat per la OCDE, considerem que degut al caràcter innovador d'aquests programes (*“Supporting Healthy Marriage”, “Building Strong Families” i Community Healthy Marriage and Relationship Education Evaluation*) i la rigorositat de les seves avaluacions, és important seguir-ne atentament els resultats, atès que proporcionaran informació molt rellevant per a tots els països de la OCDE sobre com millorar el benestar dels infants a través de les polítiques públiques.

4. LA INSTITUCIONALITZACIÓ DE LES POLÍTIQUES FAMILIARS A CATALUNYA

4.1. Antecedents

En aquest apartat sobre els antecedents de la institucionalització de les polítiques familiars a Catalunya resseguirem les fites més importants d'aquest procés. En particular, ens detindrem en un seguit d'etapes que marquen la progressió del desenvolupament de les polítiques familiars fins a assolir sistema actual:

- Pla Integral de Suport a les Famílies (1993)
- Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic (2002)
- L'etapa dels governs tripartits (2003-2020)
- Balanç de l'aplicació de la Llei 18/2003, de 4 de juliol, de Suport a les Famílies

4.1.1 Pla Integral de Suport a les Famílies (1993)

El Pla Integral de Suport a les Famílies, els continguts de les bases del qual s'estan elaborant, és de fet el segon Pla Integral elaborat per la Generalitat de Catalunya. El **Pla integral de suport a les famílies**, impulsat pel Sr. Joan Rigol i Roig i aprovat el 1993, marcà una ruptura amb l'orientació política seguida des de l'inici de la transició democràtica, sobretot des del govern central del PSOE, que menystenia les polítiques familiars en considerar-les escassament progressistes i antagòniques a les polítiques d'igualtat de gènere. És en aquest sentit que el Pla de 1993 fou pioner al nostre país i esdevingué aviat alhora una fita simbòlica i un referent important d'aquest canvi de tendència (Flaquer & Brullet, 1999; Flaquer, 2004).

El Pla de 1993 va constituir un instrument de coordinació de les diferents actuacions a efectuar pel Govern català en l'àmbit de suport a les famílies arreu de Catalunya. Es tractava d'un Pla que implicava a tot el Govern: cada departament havia de dissenyar i donar a conèixer les prioritats del seu àmbit en el terreny familiar, sempre d'acord amb una política integral respecte a les famílies. Totes les actuacions fetes des del Pla volien respondre a una política integral que intentava incidir en aquells aspectes que, d'una manera especial, anaven dirigits cap al desenvolupament més immediat de les famílies. La pretensió del Pla fou esdevenir, en el seu futur immediat, un instrument destacat de referència per al conjunt del Govern al servei de les famílies i dels ciutadans que vivien a Catalunya (Colominas, 2002).

Un dels efectes indirectes del Pla, en conjunció amb altres elements com ara la celebració de l'Any Internacional de la Família el 1994, fou la revalorització de les polítiques familiars i la represa dels debats polítics i acadèmics entorn de les mesures de suport i atenció a les famílies. Durant els anys següents el govern central també emprengué iniciatives que representaren un tombant: (1) elaboració i publicació de l'*Informe sobre la situación de la familia en España*, comissionat a un conjunt d'experts pel Ministerio de Asuntos Sociales arran de la *Declaració de l'Any Internacional de la Família* per part de l'ONU, que per primera vegada plantejava la problemàtica de conjunt de la família espanyola i analitzava els seus canvis en curs amb l'afany de facilitar el disseny de les seves grans línies previsibles d'evolució en el futur (Alberdi, 1995); (2) El 30 d'abril de 1997 el Congrés dels Diputats del Parlament espanyol ordenà la publicació de l'*Informe de la Subcomisión para analizar la situación actual de la familia en España y proponer las reformas y medidas que se consideren necesarias*,

amb l'objectiu d'estudiar la situació actual de la família a Espanya i conèixer i proposar les actuacions al govern en pro d'una "política integral de apoyo a la familia", expressió que reflecteix la influència del Pla català.

Uns anys més tard el Pla Integral de 1993 fou avaluat a fons en un estudi encarregat per la Fundació Jaume Bofill sobre *Política familiar a Catalunya: Una primera aproximació* (Flaquer & Brullet, 1999). L'informe se centrà especialment en les polítiques familiars desplegades a Catalunya en tres grans apartats: els plans de suport a la formació de noves famílies, el suport econòmic prestat per l'Estat a les famílies i les mesures de conciliació entre la vida laboral i familiar. L'avaluació revelà que els efectes del Pla havien estat més simbòlics que instrumentals en aprovar-se prematurament en un clima poc propici. Els autors de l'avaluació constataren una manca de pla director que orientés les diferents mesures cap a objectius clars, l'existència de tensions entre assistencialisme i universalisme així com un excés de familiarisme envers la defensa de drets socials garantits.

4.1.2 Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic

Una de les primeres iniciatives preses per la Secretaria de Família poc després de la seva creació el febrer del 2000, càrrec que ocupà el Sr. Joan Vallvé i Ribera, fou l'encàrrec a un conjunt d'experts de l'elaboració d'un informe per conèixer i analitzar la realitat social de les famílies catalanes amb la finalitat d'escatir les problemàtiques, els reptes i les oportunitats a què s'enfrontaven. La documentació aplegada en aquest informe serviria per a preparar una futura Llei de Suport a les Famílies, que finalment fou aprovada el 2003. L'objectiu de l'informe fou establir una radiografia de la situació actual de la família a Catalunya, que permetés fer-ne un diagnòstic acurat així com proposar propostes de polítiques públiques de suport i atenció a les famílies. Amb la mirada posada en el futur, l'informe suposà un intent de fer un balanç ponderat dels nostres coneixements sobre les famílies de Catalunya i sobre els sistemes públics d'ajuda i de cura a les famílies així com de tot allò que fóra desitjable tenir, ateses les característiques de Catalunya en termes del seu desenvolupament econòmic i social en relació amb les societats del nostre entorn i segons la demanda potencial de les persones amb responsabilitats familiars.

Tenint en compte que una de les finalitats primordials d'aquest primer informe sobre la situació de la família fou proporcionar elements de reflexió i eines de treball per a l'elaboració de mesures d'atenció a les famílies catalanes, a l'hora de determinar els criteris de selecció de les temàtiques analitzades s'atorgà un especial relleu a les polítiques públiques, a diferència d'altres informes de caràcter més descriptiu i/o normatiu, en els quals es destacaven sobretot les dimensions sociodemogràfiques, sociològiques i jurídiques de la realitat familiar. Aquesta opció sobre l'estructura i característiques de l'informe representà sens dubte una novetat en el panorama peninsular, en què la recerca sobre les polítiques familiars es trobava tot just en els seus inicis. Així, la orientació de l'informe contrastava clarament amb el que s'havia publicat uns anys enrera referit a l'àmbit estatal (Alberdi, ed. 1995), en què aquestes qüestions hi eren clarament absents. D'altra banda, es tractava de reflexionar per primera vegada sobre el procés d'institucionalització de les polítiques familiars a Catalunya (Colominas, 2002).

En segon lloc, una de les altres innovacions de l'informe fou l'adopció d'un concepte de família com a unitat reproductiva amb fills menors a càrrec, que constituí allora un criteri de demarcació de les polítiques familiars i de l'àmbit fonamental de l'informe.

L'informe restà estructurat en quatre parts ben diferenciades: (1) Pautes generals de l'estructura familiar (amb aportacions sobre nupcialitat i fecunditat, relacions generacionals i lluita contra la pobresa i exclusió social); (2) Famílies amb problemàtiques o necessitats especials (famílies nombroses, monoparentals, gent gran i violència envers les dones); (3) La regulació política de la família (dret de família, mediació familiar, acolliment familiar i institucionalització de les polítiques familiars a Catalunya); (4) Programes i prestacions de política familiar (suport econòmic, serveis de suport a les famílies, llicències parentals i educació infantil), a més d'unes conclusions sobre els reptes i oportunitats sobre la política familiar a Catalunya.

Un altre informe que es publicà posteriorment foren les *Propostes d'intervenció per a la conciliació d'horaris familiars, escolars i laborals* (Cardús i Ros, ed. 2003) amb la idea "d'avançar en propostes concretes que ajudin a guanyar qualitat de vida i a compaginar les obligacions laborals i la responsabilitat familiar a partir de la sensibilització i el compromís cívic dels ciutadans, de les empreses i de les institucions".

A tenor d'aquest estudi la intervenció de la Administració pública en el tema de la conciliació d'horaris s'hauria d'orientar, de manera estratègica, cap a set tipus d'actuacions:

- La mediació per a la negociació i el pacte en la recerca de solucions.
- L'oferta de serveis públics a càrrec directe de l'Administració.
- La coordinació entre Departaments i amb les diverses Administracions.
- Els incentius al sector privat, amb subvencions directes, desgravacions fiscals, etc.
- Les campanyes informatives.
- La promoció d'un programa de recerques específiques.
- L'encàrrec directe de treballs.
- L'acció legislativa.

4.1.3. L'etapa dels governs tripartits

En aquesta etapa de set anys, entre novembre de 2003 i novembre del 2010, podem assenyalar com a prioritats polítiques en què es va posar accent:

1. El reconeixement i suport a la diversitat de formes familiars (com a orientació general, amb especial èmfasi en les famílies monoparentals i a la homoparentalitat)
2. La protecció de les famílies monoparentals, tant amb mesures específiques (títol de famílies monoparentals, equiparació amb les nombroses per ajuts específics, fons per a impagaments de pensions d'aliments, protecció de les situacions de violència masclista), com a partir del treball interdepartamental (amb ensenyament, habitatge o sanitat)
3. El desplegament de la universalització dels ajuts per fills menors de 3 anys (iniciada el 2003 al final de l'anterior mandat), amb l'agilització de tràmits per la via del portal electrònic de la Generalitat en la direcció de reduir-ne costos de gestió per a l'administració i per a les famílies
4. La posada en marxa d'un pla estratègic dels usos del temps, plantejat de forma interdepartamental i en cooperació amb l'administració local.

El Pla estratègic sobre els usos i la gestió dels temps a la vida quotidiana (2008-2018) aprovat l'1 de juliol de 2008, planteja com a objectiu fomentar l'equilibri entre la vida laboral, familiar i personal com un element clau per al benestar de les persones. Consta de 166 mesures emmarcades en 35 objectius estratègics i quatre eixos (Departament de Benestar, 2009):

1. Una organització territorial i social que afavoreixi una millor gestió dels temps de la vida quotidiana.
2. Un nou equilibri en el valor i la distribució dels temps dedicats al treball de mercat i al treball familiar i domèstic.
3. Més suport per a viure amb qualitat els cicles vitals i les situacions familiars que requereixen més temps.
4. Temps amb valor social afegit. Temps per a aprendre i educar, temps per a participar en la vida col·lectiva.

Es dota d'una oficina tècnica el 2009 i d'un Consell Ciutadà del Pla Estratègic, en què participen entitats, administracions, sindicats i les patronals catalanes. Tanmateix, les memòries consultades del Departament aporten poca informació en termes de resultats concrets des del punt de vista dels impactes en la població. Si bé és cert que s'han posat en marxa dinàmiques de treball que de forma sostinguda haurien de portar a la consecució de resultats, no disposem de dades que permetin valorar quin ha estat el seu impacte real.

El Decret 151/2009, de 29 de setembre, fa un desplegament parcial de la Llei 18/2003, de 4 de juliol, de suport a les famílies, amb relació a:

- Famílies nombroses: amplia el concepte a les unions estables de parella i amb independència de la seva orientació sexual, i regula el procediment de reconeixement i expedició del títol de família nombrosa.
- Famílies monoparentals: defineix la condició de família monoparental així com estableix el procediment de reconeixement i expedició del títol de família monoparental.
- Prestacions econòmiques i ajuts per a les famílies: desenvolupa el procediment d'atorgament, tramitació, resolució i recursos, simplificant-ne el procediment.

La creació del nou títol de família monoparental suposa un reconeixement legal de la diversitat familiar i dins d'aquest una major protecció a les famílies monoparentals.

El Programa de prestacions i ajuts econòmics per a famílies amb infants a càrrec dóna compliment a allò establert a la Llei 18/2003, de suport a les famílies, i des de l'any 2006 està conformat per quatre modalitats. L'any 2010 s'arriben a tramitar un total de 311.962 prestacions i ajuts, de les quals: 242.847 són prestacions econòmiques per infant a càrrec, 10.793 per famílies monoparentals, 57.822 per famílies nombroses, i 1.675 per part, adopció, tutela o acolliment múltiple, més 372 pel mateix concepte sotmès a nivell d'ingressos i 127 per adopció internacional també sotmesa a nivell d'ingressos de la unitat familiar (Departament de Benestar Social, 2010).

El 2010, en els programes de formació per a mares i pares amb infants de 0-3 anys (Crèixer amb tu) i 3-16 anys (Aprendre amb tu), arriben a participar-hi 398 AMPES de 124 municipis. Els pares (homes) representen una quarta part dels usuaris i les mares tres quartes parts en aquest any, amb vora 18.000 participants.

El desplegament normatiu en l'àmbit estricte de la política familiar durant el període, expressa un component important de continuïtat i de consens en la societat catalana en relació a la Llei 18/2003, de 4 de juliol, de Suport a les Famílies, i a la Llei 2006 de conciliació de la vida laboral i familiar, tanmateix restringida al personal del sector públic català, com a desenvolupament de l'anterior Llei de 2002.

Des d'una perspectiva més interdepartamental convé retenir com a regulacions importants des del punt de vista de les polítiques familiars:

- En l'àmbit del Departament d'Ensenyament: la Llei 5/2004, de 9 de juliol, de creació de llars d'infants, DECRET 282/2006, de 4 de juliol, pel qual es regulen el primer cicle de l'educació infantil i els requisits dels centres, i la Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'Educació. Ens sembla també interessant ressaltar l'Ordre EDU/123/2010, d'1 de març, per la qual s'aproven les bases generals de les línies de subvencions i projectes del Departament d'Educació i les bases específiques dels programes que les integren. Tot i que actualment els ajuts estiguin suspesos per causa de la crisi en les finances públiques, és important retenir d'aquesta ordre, l'esforç per racionalitzar i simplificar el conjunt d'ajuts dispersos pel foment dels serveis complementaris i activitats extraescolars, i millorar el

context de cooperació públic-privada, en particular amb les AMPAs i amb els municipis pel foment d'aquests serveis.

- El Decret 94/2009, de 9 de juny, pel qual es regulen les ludoteques.
- La Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista
- La Llei 15/2009, de 22 de juliol, de mediació en l'àmbit del dret privat, que engloba la mediació familiar i crea el Centre de Mediació de Dret Privat de Catalunya, amb la finalitat de fomentar i difondre la mediació i facilitar-hi l'accés a tots els ciutadans, i gestionar el Registre general de persones mediadores en l'àmbit familiar.
- La Llei 25/2010 de 29 de juliol sobre l'aprovació del Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya relatiu a la persona i a la família, que canvia radicalment la concepció del divorci en fomentar l'exercici conjunt de les responsabilitats parentals i requerir l'elaboració de plans de parentalitat.
- Decret 123/2010, de 7 de setembre, del Fons de garantia de pensions i prestacions. La posada en marxa a finals del 2010 del Fons de garantia de pensions i prestacions, suposa a priori una millora respecte del Fons de Garantia de l'Estat, ja que si més no permet prestacions amb una quantia superior. Tanmateix fins que no es disposi d'indicadors per a poder valorar el seu funcionalment, convé mantenir la pregunta de fins a quin punt resultarà efectiu en relació a l'objectiu de protecció de les famílies amb infants que han viscut un procés de divorci.

4.1.4. Balanç de l'aplicació de la Llei 18/2003, de 4 de juliol, de Suport a les Famílies

D'ençà de l'aplicació de la Llei 18/2003 de 4 de Juliol, de Suport a les Famílies, han passat gaire bé nou anys. Uns anys marcats per importants canvis polítics i per una conjuntura social i econòmica inèdita per Catalunya. Considerant aquests aspectes, en aquesta apartat tractarem de fer un breu balanç dels plantejaments de la llei i la seva correlació amb la situació actual. Primerament exposarem de forma sintètica quines eren les principals finalitats de la Llei, a continuació abordarem les mesures que es proposaven i quines novetats aportaven en l'atenció familiar i de la infància i per últim

analitzarem quina ha estat l'evolució que les mesures han tingut en els seus anys d'implementació.

El títol de la Llei introdueix la pluralitat de models familiars en enunciar les *famílies*, i no exclusivament la *família*, com a col·lectiu al que s'adreça. A més, la llei fa referència a diferents tipus de famílies com les monoparentals o les nombroses. En aquest sentit, aquesta llei suposa una passa endavant perquè reconeix la realitat de la diversitat familiar del nostre país. A la vegada, cal assenyalar que per primera vegada també s'estructura un marc legislatiu únic que aplega les mesures de suport a la família, fet que representa un avenç respecte de l'anterior *Pla Integral de Suport a la Família* aprovat l'any 1993 (Flaquer, 2004).

En el preàmbul de la Llei se'ns presenten algunes de les finalitats centrals de la seva aprovació. Per una banda, hom destaca la importància de donar suport a la institució familiar com un element que afavoreixi la cohesió social. En aquest sentit, s'esmenten un seguit d'elements que poden afavorir a aquesta cohesió: la solidaritat intergeneracional, la promoció de la dona i la protecció dels infants i els adolescents, l'ocupació i el dret al treball, l'educació, la cultura, entre d'altres (DOGC, 2003). D'altra banda, s'enuncia la voluntat expressa de potenciar un sistema de polítiques de protecció econòmica de les famílies que garanteixin el seu benestar i que paral·lelament també possibilitin la conciliació de la vida familiar amb la laboral. A continuació, en el títol 1, es defineixen els objectius primordials relacionats amb la concreció d'unes bases per a les polítiques de suport i protecció de les famílies i hom insisteix en alguns dels drets expressats anteriorment així com en elements més concrets com el suport a la gent gran, a les persones amb discapacitat i a les famílies amb persones en situació de dependència. A la vegada també es fa esment de la importància de promoure la natalitat, la solidaritat familiar i la lluita contra les situacions de desigualtat i exclusió en el marc de la família.

A continuació, en els següents títols – la Llei en disposa d'un total de sis – es fa referència a les diferents mesures que es posen en marxa a l'empara d'aquest marc legislatiu. En el títol segon s'esmenten les prestacions econòmiques, el tercer es centra en les mesures de suport en matèria fiscal, en el quart s'expressen les accions que fan referència a la conciliació de la vida laboral amb la familiar, en el cinquè s'introdueixen les prestacions de serveis i altres mesures de suport a les famílies i finalment, en el sisè, es conclou amb la definició de les mesures administratives d'aplicació de la Llei.

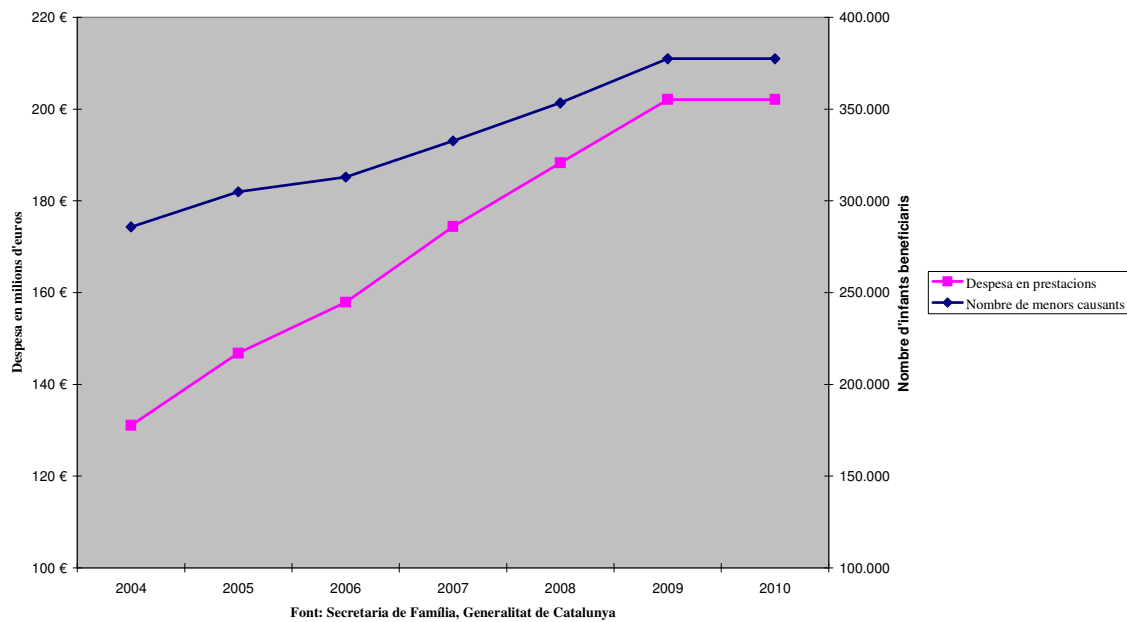
La Llei presenta una sèrie d'aportacions que varen significar una innovació en el camp de les polítiques familiars. Una de les més destacables és l'aprovació de la prestació econòmica de caràcter universal per infant a càrrec. Aquesta assignació s'atorga en benefici dels menors de tres anys d'edat amb independència dels ingressos familiars i es configura com a un dret subjectiu no subjecte a disponibilitats pressupostàries. En el cas de les famílies nombroses la percepció de la prestació universal s'amplia fins als sis anys del menor i en cas de les monoparentals també es preveia un tracte especial. Posteriorment els infants de famílies monoparentals i nombroses veieren universalitzades i incrementades les seves prestacions fins als sis anys alhora que els seus drets foren equiparats (Ordre BEF/55/2004, de 9 de Març, publicada al DOGC Núm. 4090-12/03/2004).

Una altra de les mesures que s'anuncien en la Llei és la futura constitució d'un fons de garantia per cobrir l'impagament de pensions alimentàries i la creació d'un ens encarregat de gestionar-lo, que trobem a l'Article 44, com a instrument de lluita contra l'exclusió social. La Llei també esmenta el foment d'accions positives per a implicar els homes en les responsabilitats i el treball familiars i introdueix un permís de paternitat per al personal de les administracions públiques catalanes, de quatre setmanes com a mínim, com a dret individual del pare, sense que aquest període es resti de les setze setmanes de descans a què té dret la mare.

En la disposició addicional cinquena la Llei preveu la possibilitat de l'extensió de les prestacions econòmiques universals a altres col·lectius familiars i a altres franges d'edat, d'acord amb les disponibilitats pressupostàries. El desenvolupament d'aquesta disposició hauria permès equiparar el sistema català amb el d'altres països del nostre entorn, però malauradament aquesta possibilitat mai no es convertí en realitat.

El programa de prestacions universals per infants a càrrec constitueix un dels plans de polítiques familiars a què la Generalitat ha destinat més recursos. En el període 2004-2011 el volum total de despesa ascendeix a 1.314 milions d'euros.

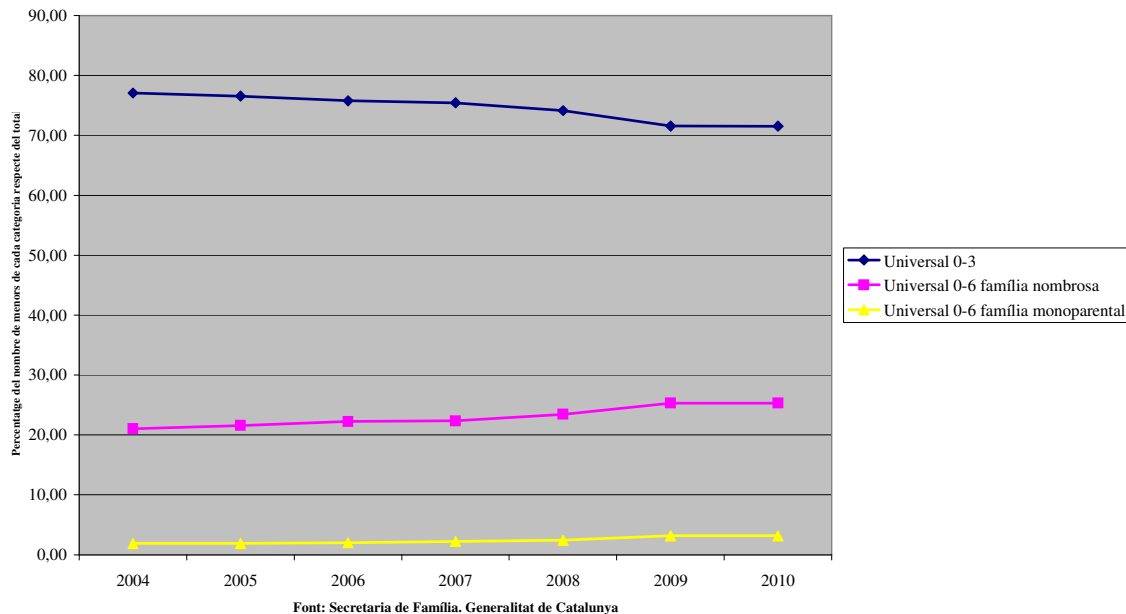
Gràfic 4.1
Evolució de la despesa i del nombre de menors causants del programa de prestacions universals per infants a càrrec Catalunya, 2004-2010

Tal i com es pot apreciar en el Gràfic 4.1, tant el volum de despesa anual com el nombre de menors causants enregistren una considerable progressió des de 2004 fins que s'estabilitzen el 2010. Tot i el creixement del conjunt dels menors causants d'aquestes prestacions al llarg del període considerat, la seva distribució relativa en funció el tipus de família en què viuen mostra un cert descens dels menors causants 0-3 en benefici del creixement dels menors 0-6 en famílies nombroses (que passen d'un 21,1% del total el 2004 fins al 25,3% el 2010) i monoparentals (que passen d'un 1,9% fins al 3,2% el 2010) (vegeu Gràfic 4.2).

Les prestacions universals per infants a càrrec es van deixar sense efecte l'any 2011 i, amb l'aprovació dels pressuposts del 2012, es manté aquesta situació de suspensió. Aquesta mesura fou una aposta clara de la Llei que representava un important correctiu de l'absència de desenvolupament de les prestacions per infants a càrrec en el marc de l'Estat i permetia a la vegada oferir un suport per al benestar material de les famílies amb majors costos o dificultats com les famílies monoparentals i nombroses, que són les que presenten taxes de pobresa més altes (vegeu punt 2.6.1).

Gràfic 4.2
Evolució de la proporció dels menors causants del programa de prestacions universals segons tipus de família. Catalunya, 2004-2010

No sabem gran cosa sobre els resultats de la implementació del Fons de Garantia que, de forma incomprensible, no es posà en marxa fins l'1 de maig del 2011, gairebé vuit anys després de l'aprovació de la Llei. Encara que la quantia de les seves assignacions és més generosa que la del fons espanyol (que, per cert, també trigà dos anys i mig a crear-se després de l'aprovació de la Llei del Divorci del 2005) (Flaquer, 2012a), reproduïx gairebé tots els seus defectes, que auguren també un ús escàs de la mesura i que contrasta vivament, per exemple, amb les experiències de països com Anglaterra o Suècia (vegeu punt 3.1).

Les dades escadusseres de què disposem són més aviat decebedores i no permeten fer una avaluació dels resultats obtinguts durant els vuit mesos del 2011 en què ha funcionat el programa. Només sabem que durant aquest període es presentaren únicament 219 sol·licituds (213 per part de dones i 6 per part d'homes) i se n'aprovaren 73 (67 per a pensions d'aliments i 6 per pensions compensatòries). Aquest resulta un bon exemple de la importància de l'accés a bons indicadors per tal de poder valorar adequadament si la mesura s'ha de mantenir, reformar o descartar.

4.2. El sistema actual de prestacions i serveis de suport i atenció a les famílies

El Departament de Benestar i Família elabora cada any una guia de prestacions i serveis a la família (Departament de Benestar i Família, 2012). En aquesta guia apareixen les diferents mesures que s'articulen des de la Generalitat de Catalunya per tal de garantir el benestar de les famílies al nostre país. Aquestes mesures es concreten en tres formes diferents: prestacions, desgravacions i beneficis fiscals i ajuts. En el primer cas podem trobar dos tipus de prestacions a) les que ofereixen temps i b) les que garanteixen un suport econòmic. Pel que fa a les desgravacions i els beneficis fiscals, aquests fan referència sobretot a deduccions fiscals per IRPF o reduccions de tipus impositius aplicables a impostos sobre transmissions patrimonials. Per últim, els ajuts es vinculen a diferents aspectes lligats a la vida familiar com el tipus de família (nombrosa o monoparental), adquisició d'habitatge, matrícules universitàries, transport escolar, menjador escolar, mediació familiar, entre d'altres.

Algunes de les mesures provenen de la cessió de competències de l'Estat, mentre que d'altres corresponen a l'àmbit de capacitat normativa de la Generalitat. A continuació, passem a enumerar-les:

Prestacions:

- a) Prestació econòmica de caràcter universal per part, adopció, tutela o acolliment múltiple durant l'any.
- b) Ajut econòmic, sotmès al nivell d'ingressos de la unitat familiar, per a famílies en què s'hagi produït un naixement, una adopció, una tutela o un acolliment.
- c) Fons de garantia de pensions i prestacions.

Desgravacions i beneficis fiscals:

- d) Deducció fiscal en el tram autonòmic de l'IRPF per naixement o adopció del primer fill/a i posteriors
- e) Deducció fiscal en el tram autonòmic de l'IRPF per lloguer de l'habitatge habitual
- f) Reducció del tipus impositiu aplicable a l'impost sobre transmissions patrimonials en l'adquisició d'habitatge per a famílies nombroses

- g) Reducció del tipus impositiu aplicable en l'impost sobre transmissions patrimonials per a l'adquisició de l'habitatge habitual per a persones discapacitades
- h) Reducció del tipus impositiu aplicable en l'impost sobre transmissions patrimonials per a l'adquisició de l'habitatge habitual d'un/a jove menor de 32 anys.

Ajuts

- i) Títol de família nombrosa
- j) Títol de família monoparental
- k) Transport per a famílies nombroses i per a famílies monoparentals
- l) Ajuts individuals de menjador
- m) Transport escolar
- n) Atenció precoç
- o) Formació per a les Famílies
- p) Servei de mediació familiar
- q) Servei tècnic de punt de trobada

Tot seguit, presentarem algunes dades facilitades per la Secretaria de Família sobre la utilització d'aquestes mesures en el context català. En la Taula 4.1 sobre les prestacions econòmiques de caràcter universal per part, adopció, tutela o acolliment múltiple, hi podem observar el creixement del nombre d'infants que es beneficien d'aquesta mena de prestacions (gairebé un 12% en el darrer quinquenni), que probablement reflecteix en part l'evolució de la natalitat, però també pot obeir a l'augment d'aquesta mena de parts o fins i tot de l'increment de les sol·licituds (vegeu darrera columna).

**Taula 4.1 Prestacions universals atorgades per part, adopció, acolliment múltiple.
Catalunya. 2005-2010.**

	Infants	Import	% prestacions a infants respecte el total de naixements de l'any
2005	2.994	976.557,00	3,70
2006	2.905	945.200,00	3,50
2007	3.184	1.034.200,00	3,76
2008	3.384	1.122.459,00	3,77
2009	3.615	1.198.755,00	4,22
2010	3.397	1.126.539,00	4,01

Font: Secretaria de Família. Generalitat de Catalunya

En el darrer decenni la Generalitat va introduir unes mesures addicionals de conciliació de vida laboral i familiar, aplicables als treballadors del sector públic català a través de dues lleis (2002 i 2006), que foren aprovades ambdues pel Parlament de Catalunya amb un alt nivell de consens. Gràcies a aquestes mesures els empleats de la Generalitat i per extensió del sector públic català podien gaudir addicionalment d'un permís de paternitat de quatre setmanes sense pèrdua de retribució, d'un terç de reducció de la jornada laboral amb gaudi de sou per un any des del final dels permisos de maternitat o paternitat (a compartir entre el pare i la mare en el cas que tots dos treballin en el sector públic) o d'una reducció d'un terç del temps de treball amb el 80% del salari o de mitja jornada amb un 60% del salari fins que el fill complís sis anys.

Aquesta experiència ha generat dos resultats interessants. D'una banda, la reducció del temps de treball amb gaudi de sou ha estat molt popular entre els pares i mares treballadors del sector públic, i deixa entreveure que en el nostre context podria fomentar l'equilibri de gènere i que en condicions de qualitat fóra una bona opció generalitzable a altres col·lectius. Entre 2003 i 2006, l'ús masculí d'aquesta mesura es va incrementar i va generar un ús relativament igualitari en alguns col·lectius professionals força masculinitzats. D'altra banda, la utilització de la reducció del temps de treball per tenir cura de nens d'un a sis anys amb una retribució del 80% del salari fou baixa al principi, però entre 2003 i 2006 presentà un fort augment, especialment entre les mares. En aquest segon cas, la mesura ha produït una diferència de gènere més àmplia, la qual cosa reforça la tesi que les prestacions de conciliació que comporten

reduccions salarials significatives tendeixen a feminitzar-se (Escobedo i Navarro, 2007b; Escobedo, 2009).

Taula 4.2. Evolució dels motius pels quals se sol·liciten el serveis de mediació familiar. Catalunya. 2009-2011

Motiu	2009	2010	2011
custòdia dels fills	16,3	17,4	17,6
Exercici de la potestat del pare i de la mare	15,5	15,9	15,5
Règim de comunicació i estada amb els fills	18,6	19,7	20,1
Ús de l'habitatge familiar	14,6	14,3	15,0
Matèries econòmiques (pensió d'aliments)	16,6	19,4	19,8
Matèries econòmiques (pensió compensatòria)	18,3	13,3	11,9
Visites avis nets	0,2	0,0	0,0
TOTAL	100,0	100,0	100,0

Font: Secretaria de Família. Generalitat de Catalunya

Les darreres dades que presentem es refereixen a l'ús dels serveis de mediació familiar. En la Taula 4.2 hi podem apreciar l'evolució de la distribució dels motius pels quals les persones involucrades en casos de separació i divorci recorren a la mediació. Entre 2009 i 2011 hom pot observar lleugers augments de les mediacions per motius de custòdia dels fills, del seu règim de comunicació i estada i de l'ús de l'habitatge familiar. L'increment més important es produeix en les mediacions sobre matèries relatives a la pensió d'aliments en contrast amb un fort descens dels casos sobre pensions compensatòries. Les mediacions per motius de l'exercici de la potestat paterna i materna es mantenen estables durant el període i les relatives a les visites dels avis a néts tenen una presència irrellevant dins el conjunt.

4.3 Serveis d'atenció i educació a la primera infància

El concepte d'Atenció i Educació a la Primera Infància (AEPI, Early Childhood Education and Care – ECEC) fa referència al conjunt de polítiques d'atenció familiar i serveis d'atenció i educació infantil preescolars. Com a mecanismes de política social inclou des de les llicències parentals fins a les llars d'infants i l'educació preescolar. També resulta fructífer incloure-hi els serveis d'atenció extraescolar. En el context de les noves polítiques d'infància i família, l'accés a uns serveis d'atenció i educació a la primera infància de qualitat, articulats amb els drets de conciliació de la vida laboral i familiar dels progenitors, es conceptualitzen cada cop més com a drets subjectius dels infants (de forma congruent amb la Declaració del Drets dels Infants), que alguns països han regulat pròpiament com a tals. En el cas català estaria regulat sols a partir dels 3 anys en el context de la Llei d'Educació de Catalunya (LEC, 2009).

En aquest apartat desenvolupem reflexions bàsicament entorn a:

1. L'etapa 0-3, és a dir pel que fa als serveis d'atenció als infants menors de tres anys i les seves famílies (AEPI).
2. L'etapa 3-12, pel que fa al desenvolupament de serveis complementaris a l'escola i extraescolars, que contribueixen a millorar l'articulació de la institució escolar amb les famílies i les noves necessitats de conciliació de la vida laboral i familiar (AEI).

Segons dades del Departament d'Ensenyament a Catalunya hi ha 1430 centres exclusius d'educació infantil registrats (849 públics i 581 privats). Segons dades del MEC, la taxa de cobertura en educació infantil és a Catalunya pels menors de 3 anys del 33,3% el curs 2009-10, a nivell estatal és del 26,5% oscil·lant entre 51,6% al País Basc i el 3,3% a Extremadura. Tanmateix, si agafem l'indicador de l'INE extret de l'Enquesta de Condicions de Vida, el 46,7 % dels menors de 3 anys espanyols assistiren una mitjana de 28 hores setmanals a algun centre d'atenció infantil (2010). Eurostat estima l'indicador d'atenció formalitzada a menors de 3 anys el 2010 en el 38% a Espanya i el 28% a la UE-27 (el 33% a la UE-15) (Dpt Ensenyament, 2011; MEC, 2012; Eurostat EU-SILC, 2012).

El model català d'atenció i educació a la primera infància es basa en:

- El rol impulsor de la Generalitat a partir d'un paper proactiu en la regulació i promulgació de normes, l'impuls d'un finançament públic que incentiva l'acció local i en la tasca d'inspecció i garantia de la qualitat
- El paper important de l'administració local en l'àmbit de les llars d'infants. Fins ara aquest rol s'ha centrat més en la provisió que en la regulació d'una oferta local global dels recursos d'atenció pel que fa als menors de 3 anys, aspecte que els països amb sistemes i cobertures universals han incorporat.
- Una opció educativa i inclusiva en la que els serveis s'adrecen a tota la població, i no a grups focalitzats, i en la qual els nens amb dificultats especials es distribueixen i s'integren amb la resta, tendint a evitar biaixos que puguin conduir a la segmentació social de grups o centres.
- El paper important de les associacions de mares i pares en la provisió de serveis complementaris i activitats extraescolars, tant en el finançament com en la iniciativa i la gestió, probablement més en l'escola pública que en l'escola concertada on les direccions dels centres assumeixen en major grau aquest tipus d'iniciatives. Més enllà de proveir serveis, les AMPES tenen un fort potencial pel que fa a la generació de capital i inclusió social.
- La plena participació i articulació de l'escola concertada en la xarxa pública d'educació a partir dels 3 anys
- La regulació i desenvolupament d'uns perfils professionals qualificats en el sector, que han generat en conjunt uns serveis amb un bon potencial. Cal tanmateix advertir que una part d'aquests professionals amb bones qualificacions, sobretot en llars d'infants privades, pateixen problemes de salaris baixos. D'altra banda, hom detecta un dèficit de la participació masculina necessària per generar referents positius tants als nens com a les seves famílies.

Els punts forts d'aquest model es tradueixen en el progressiu creixement de la cobertura del sistema en la darrera dècada, assolint Catalunya unes taxes de cobertura per sobre de la mitjana en aquest àmbit a la UE (CE, 2011) amb una percepció social globalment positiva de la població envers l'educació infantil i les llars d'infants regulades, finançades i supervisades públicament.

En relació amb els punts febles del sistema, vegeu les propostes sobre els serveis d'atenció i educació a la primera infància que fem en el punt 5.5.

4.4 L'encaix entre família i escola: horaris i oferta de serveis complementaris o extraescolars (*out-of-school care*)

El tema dels horaris i del calendari escolar, així com el conjunt de serveis complementaris a l'escola o d'atenció extraescolar resulten clau per a la conciliació de la vida laboral i familiar, ja que condicionen i potser àdhuc determinen, possibles horaris i calendaris laborals dels pares en un període d'uns 10 anys, almenys fins que els fills menors tenen 12 anys (criteri amb el que treballa Eurostat amb l'estadística europea d'EU-SILC sobre atenció infantil).

L'anàlisi d'aquest àmbit d'encaix entre escola-família i treball pot ajudar a comprendre millor com les famílies amb infants estan vivint i adaptant-se i quina funció estan acomplint les AMPES en aquest procés d'encaix i adaptació a condicions socioeconòmiques tant variables. Plantegem com a hipòtesi de treball que la tradició d'associacionisme de mares i pares en l'àmbit escolar, extraescolar i del lleure infantil i juvenil representa una expressió catalana d'associacionisme familiar.

4.4.1 Serveis extraescolars

Aquest àmbit es desenvolupa amb força a partir de la dècada dels anys vuitanta amb l'expansió dels serveis de menjadors i monitoratge, així com de l'oferta d'activitats extraescolars i en períodes de vacances escolars, incentivat per la demanda per part d'un creixent nombre de famílies de tipus igualitari o de doble sustentador. Els espais i horaris que deixa l'activitat lectiva són massa grans, com perquè les xarxes familiars i en particular els avis, puguin cobrir totes aquestes franges i necessitats, fins i tot en els

casos en què estan disponibles. En el cas espanyol, la rigidesa de les condicions laborals per a mares i pares (on cal recordar que l'ocupació a temps parcial s'associa amb treball precari i no comporta necessàriament horaris més amigables pels infants) contribueix a la manca de flexibilitat de les condicions de les famílies de doble sustentador, que necessiten suports externs en serveis o de les xarxes familiars, bàsicament els avis.

Hi ha un important debat sobre horaris i organització de la jornada lectiva, en el que conflueixen interessos d'ordre ben divers, una part de tipus corporatiu (Fernández Enguita; 2000; Feito Alonso, 2007 i 2012). Sens dubte aquest debat s'ha d'inspirar bàsicament en criteris d'eficàcia i eficiència en rendiment escolar i benestar global infantil. Amb tot, el benestar dels infants no es troba aïllat del de les seves famílies i, per tant, cal tenir en compte la capacitat de les famílies en funció de les seves necessitats de cara a articular l'espai escolar i l'espai familiar, i aquí resulten bàsics els serveis de cura i guarda complementaris a l'escola (menjador, acollida matinal) i extraescolars (activitats un cop finalitzat l'horari lectiu, i en períodes de vacances escolars que no es corresponen amb les vacances dels pares). La conceptualització sobre el grau de necessitat, tipus i nivell de compromís públic sobre aquests serveis és molt variable segons el tipus de servei i segons l'àmbit territorial de referència. La variabilitat entre països, i entre territoris dins dels mateixos països, és molt important. I aquest és un àmbit en el que l'acció local resulta també ben diferenciadora.

Ens sembla que els indicadors sobre la taxa de cobertura dels serveis complementaris a l'escola (sobretot menjador i acollida) i de l'activitat extraescolar (sovint organitzada en el context de sistemes mixtos de benestar amb la participació local de municipis, ampes i altres entitats d'educació en el lleure o d'empreses de lleure) són interessants per observar i analitzar els encaixos entre família, escola i treball, i com es plasmen a nivell local els sistemes de benestar i la participació d'entitats.

El projecte europeu de recerca FLOWS ha incorporat aquest tema en l'anàlisi dels sistemes d'atenció que expliquen els sistemes de benestar locals i l'ocupació de les mares (Jensen et al., 2010; Kuronen, 2012; Escobedo, Flaquer & Antón, 2012). Encara que els resultats són encara provisionals, es pot avançar que la cobertura d'aquest tipus de serveis oscil·la molt en aquest estudi sobre 10 ciutats europees mitjanes i l'articulació entre polítiques estatals i locals és determinant. Hi ha menys recerca i menys indicadors disponibles sobre aquest àmbit, tot i que es troba en vies de desenvolupament (Expert Network on Childcare, 1996; European Foundation, 2007). Podem emprar l'indicador produït per Eurostat a partir d'EU-SILC sobre infants en edat

escolar que són atesos més de 30 hores setmanals com a aproximació a la cobertura d'aquests sistemes d'encaix. En el cas català suggerim l'interès i la necessitat de millorar l'estudi i la qualitat dels indicadors sobre els serveis d'encaix entre escola i família. Hem observat una incongruència en la dada de cobertura dels menjadors escolars en l'escola pública catalana respecte a les dades espanyoles (12,5% dels alumnes fins a ESO el curs 2009-10 respecte al 37% pel conjunt d'Espanya no ens sembla possible), sobretot en relació amb l'aproximació que ens aporta Eurostat (entorn al 55% de nens fins a 12 anys passen 30 o més hores a l'escola).

En el cas espanyol utilitzant com a indicador la cobertura dels serveis de menjador, s'observa una important variabilitat entre CCAA entre 75% a Madrid i 14% a Extremadura, sent la mitjana de 42% (MEC, 2012). En el cas de Catalunya val a dir que la dada del 28% ens sembla estranya, i que donada la tradició de finançament públic als serveis complementaris prestats per municipis i AMPES, seria factible i rellevant observar o estimar l'evolució de l'oferta i cobertura d'aquests serveis. Si això no es pogués fer de forma satisfactòria a partir de les dades registrals disponibles, hom suggereix la possibilitat de recollida de dades en una mostra de municipis, per analitzar l'evolució d'aquesta activitat i l'impacte que tenen en les famílies, tot focalitzant l'atenció en l'evolució d'aquests serveis i necessitats en els contextos que van des d'abans de la crisi fins a l'actualitat.

4.4.2 Les associacions de mares i pares d'alumnes (AMPA)

Les AMPA es troben distribuïdes per tot el territori, amb un potencial de cobertura quasi universal, tenint en compte que, si bé l'afiliació a les AMPA és voluntària, l'educació és obligatòria entre els 6 i 16 anys i gairebé la totalitat dels nens majors de 3 anys estan escolaritzats. Les bones AMPA actuen en si mateixes com a espai d'aprenentatge per a les famílies. L'ur potencial, però alhora també l'ur fragilitat, justifiquen l'interès de les accions positives de foment i protecció tant des de les polítiques educatives com familiars.

El moviment associatiu de pares i mares tingué els seus orígens a finals de la dècada dels seixanta entorn dels objectius de mobilització política a favor de la millora d'una escola més participativa, catalana i democràtica per a tothom i fou particularment

actiu durant la transició democràtica. En els anys vuitanta i la primera dels noranta les Associacions de Mares i Pares d'Alumnes passaren a tenir un paper important en desenvolupament de la gestió de serveis com els de menjadors i d'activitats extraescolars, i activaren la seva col·laboració amb les escoles a partir del desplegament de la LOPEG, que insisteix en la importància de la participació de les famílies, especialment a través de les seves associacions, en el funcionament dels centres educatius i en els consells escolars.

A Catalunya hi ha 4.777 centres d'ensenyament no universitari segons l'estadística educativa pel curs 2010-11 del Departament d'Ensenyament, dels quals 3.331 són públics i 1.446 privats (Departament d'Ensenyament, 2011).

Com a federacions d'associacions de mares i pares a Catalunya destaquem:

- La Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de Catalunya (FAPAC), creada el 1975, que compta segons dades pròpies amb 1.948 AMPA (114 d'Escoles Bressol, 1.568 d'Educació Infantil i Primària, 247 de Secundària i 19 d'altres tipus de centres), aplegant la majoria de les associacions de pares i mares d'escoles públiques de Catalunya.
- La Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes d'Ensenyament Secundari de Catalunya (FAPAES) propugna la defensa ferma de l'escola pública catalana amb la finalitat d'aconseguir una millor qualitat de l'Ensenyament Públic.
- La Confederació Cristiana d'Associacions de Pares i Mares d'Alumnes de Catalunya (CCAPAC) és una entitat constituïda per federacions d'AMPA d'escoles cristianes que defensa l'afirmació dels principis de l'Escola Cristiana i el suport a la seva presència a Catalunya.

S'ha identificat molta informació generada per les mateixes federacions d'AMPA, però hi ha relativament poca recerca sobre el tema amb algunes valuoses excepcions, que ens serveixen per aportar dades i coneixements (Garreta, 2008; Tort i Collet, 2012). Segons una recerca sobre el moviment de pares, a finals de la dècada passada les famílies inscrites en les AMPA en el conjunt de l'Estat espanyol representarien entorn del 57% del total: una tercera part de les famílies participen en les activitats que organitzen les associacions i una mitjana del 18% assisteixen a les reunions, mentre que només un 4% de les famílies intervenen en l'organització (Garreta, 2008). En les seves pròpies paraules: "La participació no és homogènia. Es tendeix a participar més quan els fills són més petits, durant els cursos més baixos de l'educació

infantil i primària, quan hi ha un contacte constant entre els components de la classe, per anar distanciant-se'n posteriorment a mesura que els nens creixen i el contacte amb la resta del grup i amb el centre és menys quotidià. Però també és cert que quan s'han establert canals de comunicació entre els pares, certs hàbits i una estructura participativa, aquesta tendeix a conservar-se i és relativament més fàcil que participin també en l'ensenyament secundari, encara que sempre en menor proporció.”

L'estudi de Jordi Garreta sobre la Confederación Española de Asociaciones de Padres y Madres de Alumnos (CEAPA) conclou amb l'interès de reforçar el moviment de mares i pares amb la incorporació d'un major nombre de famílies, afavorint la democràcia interna i l'expressió dels interessos de les famílies, promovent la construcció de xarxes de relació més fortes, amb l'objectiu de treballar per aconseguir una educació de qualitat sense oblidar la necessària gestió de serveis: “Un dels puntals del moviment i, alhora una de les seves debilitats, és la seva contínua renovació. Constantment entren famílies i en surten d'altres, un flux de noves idees i percepcions i el contacte amb una realitat canviant que exigeix respostes i acords. Però la renovació continuada comporta el perill que l'experiència acumulada no es transmeti, que no es formi als entrants en aspectes clau perquè la renovació sigui positiva.”

El dia a dia de la gestió d'activitats i serveis extraescolars, pot ser viscut com una càrrega però també dóna sentit i continuïtat a la tasca d'aquestes associacions i a la responsabilització de mares i pares, més enllà de l'alta rotació de les persones que s'impliquen en les juntes i equips de gestió. La bona entesa i suport mutu entre AMPA i equips docents es pot entreveure com una clau d'èxit de la millora escolar (Collet i Tort, 2012; Fundació Jaume Bofill, 2012).

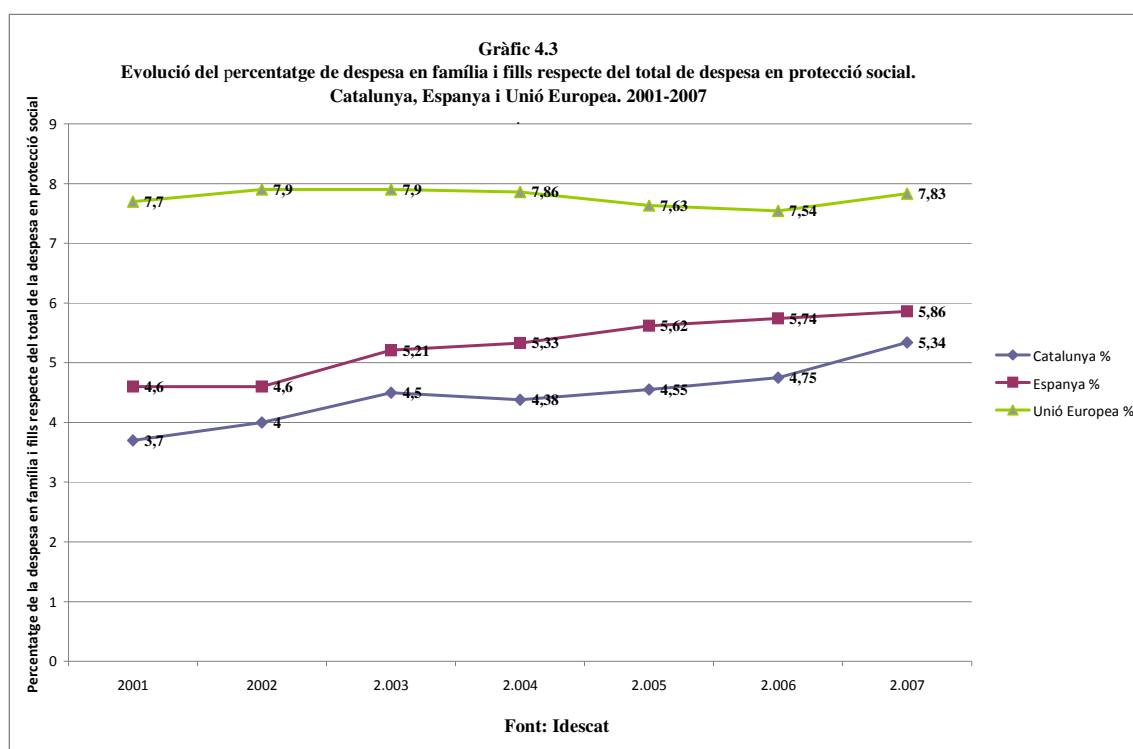
4.5. La despesa social en família i fills

La despesa social en família i fills i filles és un dels indicadors clau per avaluar el pes de les polítiques públiques adreçades al seu benestar. Una de les millors maneres per poder valorar el compromís dels governs amb les polítiques públiques i de fer visible el seu esforç de cara als ciutadans és a través dels recursos que destinen a determinats àmbits de la despesa social. Encara que és obvi que el volum de la despesa no reflecteix necessàriament l'impacte ni l'eficàcia de les mesures, tanmateix resulta

molt difícil poder endegar polítiques socials de qualitat amb una despesa excessivament baixa.

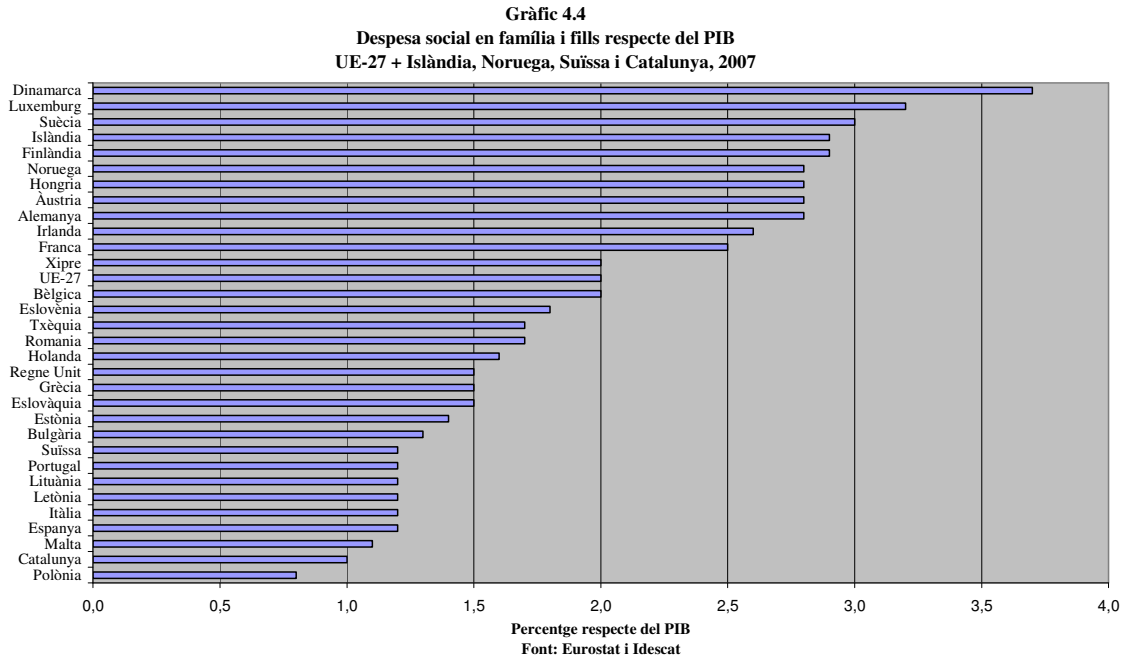
Les darreres dades de què es disposen a Catalunya sobre els recursos destinats a les prestacions de protecció social daten de l'any 2007. L'import total adreçat a família i fills en aquest any representava un 5,34% del total de la despesa en prestacions de protecció social, que suposava 261€ per càpita. Tant el percentatge de despesa com la despesa per càpita en família i fills de Catalunya són inferiors a la mitjana de l'Estat espanyol, que se situen en 5,86% i 289€ per càpita, respectivament. La comparació amb la despesa mitjana per càpita a la Unió Europea ens revela la distància que encara ens separa dels nostres socis: 505€ (EU27) i 606€ (EU15) i de l'esforç que hauríem de fer si volem equiparar-nos-hi. Si tenim en compte que un país de referència com Dinamarca gastà 1.527€ per càpita el 2007 (1.692€ el 2009), els recursos que destinà a família i fills representen unes sis vegades més que els que hi dedicà Catalunya.

Com podem observar en el Gràfic 4.3, l'evolució de la despesa social en família i fills en els darrers anys (2001-2007) manifesta una clara tendència a l'alça, tenint en compte que en aquests set anys a Catalunya els recursos destinats a aquesta partida augmentaren en 1,6 punts de percentatge. Tot i així, com ja hem vist, la distància respecte de la mitjana de despesa dels països de la Unió Europea continua essent molt gran: dos punts i mig de percentatge. Aquest diferencial representa un recordatori de l'esforç que resta pendent si volem millorar el benestar de les famílies amb fills a càrrec. És molt probable que aquesta distància s'engrandeixi quan disposem de dades sobre els anys de la crisi.

Les diferències que hem presentat entre Catalunya i altres països europeus es veuen confirmades quan calculem l'indicador de la despesa a partir de percentatge del PIB que representa. L'anàlisi comparativa europea permet visualitzar els contrastos entre diversos països i la posició relativa de Catalunya i Espanya respecte de la mitjana de la UE27 (Gràfic 4.4). Catalunya es troba allunyada una vegada més de les tendències majoritàries a Europa fins al punt que amb un 1% de despesa respecte del PIB gasta només la meitat de la mitjana de la UE27 (2%) i gairebé un quart del que despèn un país com Dinamarca. Dels països que apareixen a la gràfica Catalunya és el penúltim després de Polònia i se situa a dues dècimes per sota d'Espanya. Aquestes dades, com en el cas anterior, evidencien un marge de diferència important entre Catalunya i Espanya, que s'agreuja quan es compara amb la mitjana europea. És evident que països amb un règim de benestar socialdemòcrata, caracteritzat per una elevada despesa en polítiques socials, com ara Dinamarca, Suècia, Finlàndia i Noruega aposten per aquesta mena d'inversió i es situen al capdavant de tots els països de la Unió Europea, sobresortint el cas danès amb un 3,7%. Tot i així hi ha altres països com ara Irlanda (2,6%), Eslovènia (1,8%) o la República Txeca (1,7%), equiparables a Catalunya pel que fa al seu grau de modernització i progrés social, que mostren unes dades molt superiors a les catalanes. Si Catalunya pretén continuar sent competitiva i garantint els drets socials dels seus ciutadans hauria de fer un esforç per equiparar la despesa en família i fills a la dels

països del seu entorn i, per aquesta raó, resultaria convenient que, en cas de millorar el seu finançament, el govern de la Generalitat es comprometés en aquest sentit.

Tot i no disposar de dades per a Catalunya voldríem fer un breu comentari sobre l'evolució recent de la despesa en família i fills en altres parts d'Europa. L'anàlisi de les dades dels darrers anys revela una important progressió de la despesa espanyola en família i fills: 1,36% (2008) i 1,51% (2009), alhora que durant el mateix període la mitjana europea (UE27) també evidencia un cert augment: 2,02% (2008) i 2,26% (2009). Aquesta tendència ascendent també l'observem en la despesa per càpita.

5. PROPOSTES PER A L'ELABORACIÓ DEL PLA

5.1. Concepte i àmbit de les polítiques familiars

Abans de passar a exposar les mesures en què es basen les nostres propostes, convé dedicar uns breus moments a comentar els seus principis inspiradors bàsics. Al nostre entendre, les polítiques familiars haurien d'estar (1) centrades sobretot en el benestar material i relacional dels infants i de les famílies, (2) ser primordialment sensibles a les seves necessitats i interessos més que no pas a altres consideracions així com (3) ser respectuoses amb els drets dels infants i atentes al seu desenvolupament com a ciutadans. Aquests principis impliquen que les polítiques familiars haurien d'estar sobretot centrades en les necessitats de les famílies i dels infants més que no pas, per exemple, en les del sistema econòmic (Lewis, 2006).

Segons la nostra concepció, la raó de ser primordial de les famílies és la procreació i la socialització dels fills i són doncs les famílies amb fills a càrrec aquelles que haurien de ser l'objecte fonamental de les polítiques familiars. Són també les famílies amb fills a càrrec les que experimenten més dificultats materials i tenen taxes de risc a la pobresa molt superiors a la resta de llars en generar més despeses i fer front a més necessitats. Per aquesta raó, el benestar dels infants, la satisfacció de les seves necessitats i el respecte dels seus drets haurien de ser criteris essencials de cara a la valoració de la qualitat de les polítiques familiars. Per últim, en la nostra opinió, les polítiques familiars, en la mesura del possible, haurien d'anar adreçades al gruix de la població infantil i de les famílies i, per tant, tenir un caràcter universal i inclusiu. L'anàlisi comparada de les polítiques socials ens indica que, en general, s'obtenen millors resultats amb mesures destinades al conjunt de la població que no pas amb les selectives basades en la comprovació de recursos, atès que la universalitat permet fer polítiques realment preventives més que no pas merament pal·liatives. És en aquest sentit que les polítiques familiars es poden considerar més com a inversió que com a despesa (Esping-Andersen, 2002).

En consonància amb el que acabem de manifestar, un segon aspecte de la nostra concepció de les polítiques familiars és que l'horitzó futur del desenvolupament i orientació dels seus objectius haurien de ser les preferències manifestades pels ciutadans

sobre els seus models ideals de família i els sobre valors compartits que constitueixen les bases del seu benestar. Com ja hem dit anteriorment, al nostre país el model familiar i ciutadà de referència és de forma aclaparadorament majoritària el de doble sustentador/doble cuidador, que comprèn una gran diversitat de situacions i transicions familiars, els principis d'igualtat de gènere i de conciliació de la vida laboral i familiar al llarg del cicle vital (Vegeu Gràfic 2.7). Aquesta representa una raó de molt pes per tal de desenvolupar polítiques basades en l'equilibri de gènere, més enllà de si aquesta orientació resulta ser o no políticament correcta des d'un punt de vista institucional.

Sense deixar de desenvolupar les velles polítiques familiars, condició inexcusable per tal d'equiparar gradualment els nostres nivells als europeus, en aquest informe defensem la necessitat d'incorporar noves mesures al nostre repertori com ara el foment de la parentalitat positiva, l'atenció als aspectes relacionals més que no pas exclusivament materials, el suport a associacions de mares i pares a través de l'escola i la implicació paterna en la cura dels fills, entre altres.

Les polítiques familiars poden tenir dos tipus d'efectes: instrumentals i simbòlics. Pel que fa als primers cal tenir present que tant l'encert com l'eficàcia de les polítiques familiars han de ser constantment avaluats i les seves mesures, si cal, revisades. La millor manera de defugir el populisme familiar, tant de dretes com d'esquerres, és la consolidació d'una cultura d'avaluació de les polítiques públiques. Tota política pública hauria d'estar basada en l'evidència científica. Per tal de fer bones polítiques, cal un bon coneixement de la realitat, fer un diagnòstic acurat de la situació i basar les mesures en l'evidència científica i en l'efectivitat comprovada. La identificació dels reptes que plantegen els canvis socials, una proposta de mesures derivada del diagnòstic de la situació i una avaluació sistemàtica, continuada i longitudinal dels resultats constitueixen passos essencials per tal d'elaborar un bon pla. D'altra banda, convé que cada mesura vagi acompanyada d'uns objectius quantificables i revisables periòdicament. Per últim, un sistema d'indicadors que permeti el monitoratge de la situació així com del compliment dels objectius i la seva revisió, si cal, facilita el seguiment de la posada en marxa i implementació de les polítiques i la seva eventual actualització.

No hi ha dubte que, independentment dels seus resultats efectius, les polítiques familiars serveixen des d'un punt de vista simbòlic per tal de visualitzar i reconèixer l'esforç que fan els pares i les mares en la cria dels seus fills. En aquest sentit, cal observar que els països que més recursos destinen a polítiques familiars són també

aquells on ha arrelat una sensibilitat més palesa en relació amb els temes d'infància i adolescència, on més progressos s'han fet en el reconeixement dels drets dels menors i on més avenços s'han realitzat en termes de la igualtat d'oportunitats i de la cohesió social (Flaquer, 2010b).

5.2 Bases de les polítiques familiars

Les polítiques familiars constitueixen un dels camps de la política social amb disparitats més grans entre els països europeus. De fet, si tractem de calibrar l'impacte de les polítiques familiars a partir d'indicadors sobre la despesa social en família i fills, descobrim que hi ha alguns països de la Unió Europea que gairebé gasten quatre vegades més que d'altres en aquest capítol. Això succeeix perquè la fortalesa (o la debilitat) de les polítiques familiars depèn en gran mesura de la capacitat de la família com a institució per tal de proporcionar benestar als seus membres i aquesta rellevància resulta sovint associada amb els valors culturals que professen els ciutadans de diferents països. D'altra banda, el desenvolupament i els resultats de les polítiques familiars en termes d'equitat de gènere i de benestar infantil no depenen tant del sistema de benestar en si, sinó especialment del règim productiu que l'hi dona suport en el sentit que la creació i la protecció dels llocs de treball, les disparitats en el mercat laboral, la legislació sobre salaris mínims i l'accés a l'habitatge, per només esmentar alguns dels seus aspectes essencials, resulten ser factors més crítics que no pas qualsevol mesura específica de política familiar. És en aquest sentit que la relació entre els règims de producció i de benestar, d'una banda, i els models culturals de família, de l'altra, constitueixen elements clau per poder explicar i valorar el grau de desenvolupament i els èxits (o fracassos) de les polítiques familiars.

Aquestes consideracions vénen a tomb perquè cal tenir present que (1) no totes les mateixes mesures de política familiar tenen la mateixa efectivitat segons els països i que (2) n'hi ha algunes que serveixen de ben poc sense abordar reformes en d'altres àmbits que constitueixen requisits previs per a llur eficàcia i bons resultats. Amb un sol exemple n'hi haurà prou per tal d'aclarir el que volem comunicar. Tal com ja hem vist a l'apartat 2.1 sobre la formació de les famílies, la intensitat de la fecunditat depèn en part de l'emancipació de les dones de les seves llars d'origen i, al seu torn, aquesta està

relacionada amb la inserció laboral dels joves i amb el seu accés a l'habitatge. Donades aquestes relacions, resulta molt difícil millorar els nivells de fecunditat a partir del pagament de prestacions econòmiques sense atacar i resoldre favorablement el problema de l'emancipació dels joves.

És ben sabut que l'augment de la participació de les dones al mercat de treball és un dels factors crítics que més estimula la demanda de mesures de conciliació entre la vida laboral i familiar i, d'altra banda, també es troba correlacionat amb el creixement de la ruptura familiar, un altre dels motors de les polítiques familiars. A la seva vegada, l'expansió de l'activitat econòmica femenina és resultat d'un complex seguit de processos com ara la transició postindustrial, l'estructura de les ocupacions, el grau de salarització i, en general, l'estructura productiva i el model de desenvolupament socioeconòmic d'un país. Finalment, l'efectivitat de les polítiques familiars ve condicionada per la mesura en què s'insereixen dins el marc d'un sistema de benestar plenament desenvolupat que pugui amplificar la seva acció. En aquest sentit, resulta rellevant conèixer l'evolució de la pressió fiscal, la distribució dels ingressos de protecció social en funció del seu origen, l'evolució de la despesa social i la seva distribució segons grups de funcions.

Per concloure aquest apartat, val a dir que una bona política familiar és aquella que, donades les circumstàncies socioeconòmiques d'un país i el seu grau d'evolució, aconsegueix millors resultats en afavorir la formació de famílies i en oferir garanties per al seu benestar. En aquest sentit, podríem afirmar que la millor política familiar consisteix en la creació de llocs de treball. Una part molt important del benestar de les famílies es basa en uns fonaments sòlids de l'economia i en un sistema productiu dinàmic. Les reformes del mercat de treball per tal de fer front als seus desequilibris, la millora de la productivitat, la lluita contra el fracàs escolar, el foment de l'emprenedoria, la reducció de la pobresa, l'eliminació del treball no declarat, el combat contra l'evasió fiscal, la tolerància zero contra la corrupció, l'enfortiment de la qualitat de la democràcia o la integració dels immigrants no tan sols són elements que contribueixen a una millora col·lectiva de la cohesió social i de la igualtat d'oportunitats, sinó també a la del benestar individual dels infants i de les seves famílies.

5.3 Problemes crítics que el Pla hauria d'abordar prioritàriament

Per tal d'elaborar les propostes, recomanacions i mesures que figuren al final d'aquest capítol hem partit del diagnòstic fet a l'apartat 2.7, que es despenia de l'anàlisi dels reptes plantejats per la recent evolució de les tendències sociodemogràfiques. Per aquesta raó, remetem al lector als comentaris que fem en aquest apartat sobre els punts forts i febles del sistema de família a Catalunya i en particular al Quadre 2.7 on es resumeixen aquests reptes. Però els problemes crítics que hauria d'abordar prioritàriament el Pla no depenen únicament dels reptes que planteja l'evolució de les tendències sociodemogràfiques, sinó del balanç de la situació de les polítiques familiars a Espanya i a Catalunya, dels seus aspectes positius, però també de les seves mancances i insuficiències i sobretot de com es troben coordinats els diversos sistemes que, tant des d'un punt de vista territorial i competencial com sectorial, exerceixen la seva acció sobre el conjunt de famílies de Catalunya.

Abans d'entrar en les propostes concretes, en aquest apartat i en el següent fem algunes consideracions sobre els punts crítics que hauria d'abordar al Pla així com sobre els objectius estratègics que hauria de cobrir. Algunes d'aquests prioritats són urgents i apressant a curt termini; d'altres tenen un caràcter estratègic com a fites a assolit a llarg termini.

A curt termini, les prioritats que caldria abordar podrien ser les següents:

- L'empobriment de les famílies amb infants en l'actual context de recessió econòmica, retallades de sous i de prestacions monetàries i en espècies. Caldrà veure en quina mesura les famílies podran compensar les retallades actuals, afectades ja per reduccions en els seus ingressos salarials, en prestacions, a la vegada que increments de taxes i preus.
- L'elevat frau fiscal i la corrupció que trenca la cohesió social i desanima a la gran majoria de la població honesta i productiva, en particular famílies amb infants.
- El gran dèficit en matèria de prestacions per famílies amb infants del sistema estatal de Seguretat Social.
- Preservar i millorar principis rectors i model de qualitat amb criteris d'eficàcia i eficiència en l'actual fase de retallades dels recursos públics en polítiques socials.

- Aprofundir el treball que ja s'està fent a favor de la integració de la segona generació dels immigrants a la societat catalana. Per descomptat, aquesta tasca desborda àmpliament la finalitat i l'abast de les polítiques familiars, i s'ha d'encarar sobretot a través de l'efecte de les polítiques i dels serveis socials en un sentit ampli, de l'acció del sistema educatiu (lluita contra el fracàs escolar), de la creació de llocs de treball, sobretot per a joves, polítiques actives de mercat de treball i, en general, de mesures a favor de la igualtat d'oportunitats i de la cohesió social. Tanmateix, les polítiques familiars, sobretot si són universals, poden representar un paquet important dins les prestacions i serveis socials i fer visible simbòlicament un important compromís de la societat catalana amb els nou nascuts de les noves generacions.

5.4 Objectius estratègics

En una societat del coneixement com la nostra, la inversió en família i infància és una inversió productiva i rendible i sens dubte condueix a un escenari on a la llarga tothom hi surt guanyant. Invertir en infància és invertir en país, en futur i en unes millors perspectives per a l'esdevenidor de la nostra col·lectivitat (Flaquer, 2009b).

Dit això, com ja hem advertit més amunt (vegeu 5.2 Bases de les polítiques familiars), l'acció de les polítiques familiars servirà de ben poc i el seus resultats tindran una eficàcia molt relativa si no es produeix un canvi radical de model productiu i de desenvolupament socioeconòmic i una reestructuració del sistema de benestar que prioritzin l'economia productiva, d'una banda, i el benestar de les famílies, de l'altra. Els factors veritablement determinants de la creació i del benestar de les nostres famílies, no seran les polítiques familiars en un sentit estricte, ans la generació de riquesa que permeti el finançament del nostre Estat del benestar, el dinamisme del mercat de treball, la millora de l'ocupació juvenil i la facilitat d'accés a l'habitatge. Ara bé, el desenvolupament de les polítiques familiars pot tenir un efecte simbòlic en el sentit que pot sensibilitzar l'opinió pública sobre la necessitat d'aquest canvi de prioritats.

Catalunya hauria de tenir una exigència més gran en polítiques familiars, perquè a causa de les característiques de la seva estructura social i econòmica és un país que té més necessitats que la mitjana espanyola. A més reptes, més necessitat de recursos. La

magnitud dels reptes a què ens enfrontem prefigura l'obligació de dedicar més recursos a les famílies per tal de mantenir els mateixos nivells de benestar. La comparativa amb països del nostre entorn europeu ens ha servit per (a) escandallar l'envergadura i la profunditat dels desafiaments a què hem de fer front i (b) indagar quines són les solucions que altres països han plantejat davant de reptes semblants.

En tenir Catalunya un mercat de treball més dinàmic, hi ha més ocupació femenina –per tant, més problemes de conciliació entre la vida laboral i familiar– i també més divorcialitat i, per tant, comparativament hauria de dedicar més recursos públics a les polítiques familiars que no pas el conjunt d'Espanya. En realitat, succeeix tot el contrari. A causa de l'asfíxia produïda pel dèficit del nostre finançament, sovint les nostres polítiques familiars són menys avançades i hi dediquem menys recursos que altres comunitats autònomes (Flaquer, 2009b).

En el context de la crisi econòmica actual, les polítiques de conciliació treball-família esdevenen encara més estratègiques, perquè les dones en lloc de retirar-se del mercat de treball s'hi estan incorporant. Les dones adultes estan intensificant la seva necessitat i predisposició vers el mercat de treball: la taxa d'activitat femenina ha pujat a Catalunya 7 punts de percentatge en 5 anys (entre 2007 i 2012) situant-se a vora del 85% en el grup d'edat de 25-54 anys, l'ocupació femenina (68%) ha retrocedit tan sols 5 punts de percentatge alhora que s'ha triplicat l'atur. Les taxes d'ocupació i d'activitat de les dones en les edats centrals a Catalunya segueixen estant 4-6 punts de percentatge per damunt de les mitjanes espanyoles, indicant així un diferencial de major necessitat i pertinença de les polítiques i serveis adreçats a facilitar la conciliació de la vida laboral i familiar.

Des de finals dels anys vuitanta institucions internacionals com l'OCDE i la Comissió Europea introdueixen amb força el tema de l'atenció i educació a la primera infància en les agendes polítiques, de recerca i d'avaluació (Comissió Europea 1992, 2002 i 2011; OCDE varis anys). Segons l'OCDE l'atenció i educació a la primera infància (AEPI) s'ha convertit en una prioritat política en molts països: “Un creixent cos d'investigació reconeix que l'AEPI ofereix una àmplia gamma de beneficis, incloent beneficis socials i econòmics, millor benestar dels infants i dels seus resultats de l'aprenentatge, la reducció de la pobresa i de les desigualtats, l'augment de la mobilitat social intergeneracional, una major participació femenina en el mercat laboral i major igualtat de gènere; augment de les taxes de fecunditat, i un millor desenvolupament social i econòmic per a la societat en general” (OCDE, 2012).

Estudis de l'OCDE relacionen aquests efectes positius directament amb la qualitat dels programes d'atenció a la primera infància, i en aquesta direcció tant l'OCDE com la CE estan promovent xarxes i projectes de recerca i desenvolupament entorn del foment de la qualitat en l'atenció i educació infantil, dels aspectes que defineixen la qualitat, les polítiques que la poden promoure i millorar i com aquestes polítiques poden ser efectivament posades en marxa en termes de governança.

Els experts insisteixen en la necessitat de considerar inversió la despesa en atenció infantil així com en l'efecte positiu d'una despesa suficient en aquesta etapa, per generar estalvis en altres àmbits d'intervenció:

'En los servicios de educación y cuidados de la primera infancia, en particular si son de alta calidad, los costes unitarios por niño pueden ser tan elevados como los costes de la educación escolar, pero los estudios demuestran que la calidad de dichos servicios puede mejorar su rentabilidad. En otras palabras, una mayor inversión en la primera infancia puede generar ahorros en fases posteriores (...) la inversión en educación en la primera infancia es la más rentable, en particular para los niños de entornos desfavorecidos, mientras que, en los niveles educativos superiores, las inversiones tienden a beneficiar de forma desproporcionada a los niños procedentes de entornos económicos aventajados.' (Lamb,1998; Comissió Europea, 2011).

La proposta per part de la Comissió Europea d'obrir un procés de desenvolupament conjunt de les polítiques d'atenció i educació a la primera infància dels Estats basat en el mètode obert de coordinació (mètode iniciat amb l'Estratègia Europea per l'Ocupació) situa tot un seguit d'objectius comuns. Destaca la combinació d'objectius alhora d'increment de l'oferta, de la qualitat i de la inclusió social d'aquests serveis d'acord amb el que planteja la Comunicació 'Educación y cuidados de la primera infancia: ofrecer a todos los niños la mejor preparación para el mundo de mañana' (Febrer del 2011). Aquesta estratègia destaca la importància de l'educació i atenció infantil per prevenir el fracàs i abandonament escolars prematurs posteriors, plantejant uns sistemes de combinin l'accés universal amb l'acció positiva per a la inclusió dels infants de contextos familiars més desfavorits, en centres i grups integrats d'infants amb orígens socials diversos per tal d'assentar les bases de la cohesió social.

De fet es formula com a objectiu: *"Obtener pruebas de las ventajas que tiene un servicio universal con respecto a los servicios adaptados, así como de su impacto"* (CE, 2011:12). En aquesta direcció, la Comissió Europea s'ha posat mans a l'obra i la

convocatori per 2013 del programa europeu de recerca i desenvolupament ha inclòs com a prioritat la recerca en atenció i educació a la primera infància i el finançament d'una acció cooperativa orientada a l'harmonització de resultats procedents de panells longitudinals nacionals basats en cohorts infantils ja existents com a fonts d'indicadors útils per a l'avaluació en termes d'impactes i efectes sobre la població (ref. Programa de treball en Ciències Socials i Humanitats per 2013, 7è programa marc europeu de recerca) (vegeu més avall apartat 6.1).

Altres objectius innovadors des de la nostra perspectiva són la preocupació per la qualificació i retenció del personal per tal de millorar l'equilibri entre homes i dones que treballen en aquests serveis, així com des del punt de vista de les famílies dissenyar sistemes que facilitin la transició dels infants entre la família i els serveis d'atenció i educació infantil així com entre els diferents nivells del sistema educatiu.

La referència a aquest context internacional ajuda a superar la dificultat inicial de plantejar reflexions i propostes fructíferes, en un context com el present, en què al nostre país s'està reduint dràsticament de forma no volguda el finançament d'aquests serveis i polítiques. Aquestes retallades¹³ poden posar en qüestió l'actual model d'atenció infantil després d'un dècada en que s'havia expandit notòriament amb una important i creixent aportació de finançament públic, tant des de la Generalitat com des dels municipis i des del propi Estat, en la línia de la inversió per la creació de nous centres i serveis educatius. L'Estat i els actors polítics no varen en canvi aprofitar el cicle de creixement econòmic per millorar els recursos de la Seguretat Social en matèria d'infància i famílies, essent l'absència de prestacions universals i d'una llicència parental retribuïda¹⁴ un dels principals dèficits comparatius de les nostres polítiques d'atenció a les famílies amb fills petits, que en altres països han tingut efectes amortidors i compensadors en cicles recessius (des de la seva creació a Hongria a finals dels anys seixanta fins al cas de Finlàndia a mitjans dels anys noranta). Cal tenir molt en compte aquestes dades per a impulsar-ho quan la conjuntura millori.

Respecte al debat de si els progenitors en atur necessiten o no portar als fills a les llars d'infants, val la pena ressaltar les situacions molt fluïdes que es donen en

¹³ La dada més emblemàtica i mediàtica és a la reducció de l'aportació anual de la Generalitat per plaça municipal de llar d'infants que ha passat en tres anys de 1.800 euros el curs 2010/11 a 875 euros per al curs 2012/13.

¹⁴ Les dades mostren que l'excedència espanyola per cura de fills menors de tres anys no és eficaç: d'una banda no és retribuïda, d'altra banda comporta una finalització del contracte i una protecció social insuficient. Tot plegat resulta en unes taxes baixíssimes d'ús de l'ordre del 2% de la població usuària potencial.

l'entrada i en la sortida de l'ocupació. En aquest sentit, hom suggereix homologar a la situació d'ocupació les situacions d'atur en què hi ha una recerca activa de feina amb participació en recursos de formació ocupacional, ja que és important que les famílies afectades per baixos ingressos no quedin privades d'aquest suport en l'atenció infantil.

Val a dir que l'atenció infantil és també una oportunitat d'articulació comunitària, de foment de la participació de mares i pares i una font d'ocupació per dones i per homes. Potser allò que resulta prioritari és preservar ara l'essència d'un model que s'inspira en el principi de bastir un sistema d'atenció infantil universal i de qualitat, congruent amb el sistema familiar, laboral i productiu del nostre país. Dit d'una altra manera, potser es pot reduir el finançament públic o redistribuir les aportacions de les diferents parts (entorn del model dels tres terços o d'un model en què el sector de les famílies n'assumeix una part més important com es planteja pel curs vinent), però mantenint sempre uns principis rector, formulats en part per les mateixes institucions europees i que sembla que poden arribar a reunir cada cop més consens en un context d'espai social europeu (Comissió Europea, 2011).

A la vista de les consideracions precedents, plantegem com a objectius estratègics els següents:

- Revisar la protecció a infància i família en el sistema estatal de Seguretat Social, instaurant:
 - Prestacions universals per fills a càrrec, com a mecanisme de redistribució horitzontal i de lluita contra la pobresa infantil. Tot i les experiències altament positives del sistema català de les prestacions universals per infants, la constatació és que en temps de crisi i de retallades, o sia quan resulta més necessari, és amb prou feines sostenible i això ens suggereix que caldria fer pressió a favor del canvi d'orientació d'una institució tan fortament centralitzada com la Seguretat Social espanyola des d'on es podria afavorir realment un reequilibri de la protecció social en un sentit més favorable a les famílies amb infants.
 - Un sistema de llicències parentals, auster però universal, i inspirat en els principis d'igualtat de gènere, traslladant el model experimentat en el sistema públic català, que és el que ha donat més incentius a la participació igualitària i ha estat molt utilitzat, al sistema de Seguretat Social per a tota la població de l'Estat i a càrrec de cotitzacions socials, en correspondència al fet que

l'increment d'ocupació s'ha produït en particular entre les dones en franges d'edats reproductives. Tota mesura basada en l'historial de cotització social actua alhora com a incentiu a l'ocupació prèvia i lluita contra el frau fiscal. En la mesura que les bases siguin adequades, un sistema auster pot millorar o regular les seves prestacions en funció de la conjuntura econòmica, però sobre unes bases justes i adequades.

- Crear una xarxa universal d'atenció als infants i les seves famílies, arrelada en el territori, a partir de la valorització dels recursos existents (amb especial atenció al 0-3): articulació de recursos públics de l'administració local i de la Generalitat en els àmbits de salut, educació i serveis socials (com a xarxa bàsica territorial) amb els de la iniciativa social que compleixi els criteris suficients de qualitat. Des d'una perspectiva de política familiar, cal revisar quina és l'articulació (i els seus dèficits) entre els recursos existents en els àmbits de salut (CAP, acompanyament prepart i postpart en el primer any de vida), serveis socials (UBASP, iniciatives més diversificades d'atenció infantil i a les seves famílies, inventari d'iniciatives ja existents d'espais familiars) i educació (llars d'infants, CEIP i IES). I sumar-hi els recursos d'iniciativa social i privada amb interès social (AMPA, iniciatives privades entorn de grups de mares i pares prepart i postpart, entitats d'educació en el lleure que promouen casals infantils o espais familiars, entitats que donen suport a determinats tipus de famílies amb situacions específiques com les de monoparentalitat, problemàtiques específiques de salut o discapacitats que aconsellen suports complementaris específics, sovint assolits mitjançant la iniciativa i el suport mutu).

5.5 Propostes, recomanacions i mesures

Aplegarem les nostres propostes i recomanacions en els apartats següents:

- Mesures sobre la millora de la fecunditat
- Suport econòmic a les famílies i protecció a la infància
- Els serveis d'atenció i educació a la primera infància
- Foment i protecció de les AMPA
- Horaris i gestió del temps
- Polítiques per a la millora del benestar dels infants

- Coordinació amb altres àmbits de les polítiques socials i de l'activitat legislativa

5.5.1 Mesures sobre la millora de la fecunditat

Com ja hem plantejat a l'apartat 2.1, a Catalunya hi ha diverses menes de dèficits en fecunditat relacionats entre elles: (1) un diferencial entre el nombre de fills per dona nascuts a Catalunya i a altres països europeus; (2) un contrast entre la fecunditat desitjada per les dones catalanes i els fills efectivament nascuts. Pel que fa al primer diferencial la nostra posició no és extrema, encara que si prescindíssim de la prima de la immigració, el valor de l'indicador conjuntural de fecunditat català cauria a les posicions més baixes d'Europa per sota de països com Alemanya i Itàlia. De tota manera, fariem bé de fixar les nostres aspiracions en referència a països com a França, Anglaterra o les nacions escandinaves, amb índexs de fecunditat que gairebé voregen el nivell de reemplaçament de les generacions.

La segona mena de dèficit es troba a la base del primer i expressa la penalització que afecta a una part de les dones joves catalanes, sobretot d'aquelles que han fet importants inversions en matèria educativa i que a causa de les seves dificultats d'accés al mercat laboral es veuen condicionades a retardar la seva maternitat.

L'objectiu fóra deturar i arribar a invertir la tendència a l'augment de l'edat a la primera maternitat. Tot allò que aconsegeixi reduir el temps per a la formació de la famílies i per la vinguda del primer fill es pot traduir en una alça de la fecunditat. Com més aviat es tenen els fills, més se'n poden tenir. Una de les raons per les quals les dones estrangeres tenen una fecunditat més alta és perquè, en termes mitjans, la seva edat a la maternitat se situa uns tres anys abans que la de les autòctones. Per això, convindria facilitar el procés d'emancipació dels joves mitjançant polítiques d'accés al mercat de treball i d'oferta d'habitatge social, potser complementades per una renda d'emancipació.

Una altra mesura que podria tenir efectes indirectes sobre la fecunditat és la lluita contra la pobresa infantil, en particular la dels infants que viuen en famílies nombroses. Espanya és un dels països d'Europa que té una proporció més baixa de fills nascuts en tercer o ulterior ordres, cosa que reflecteix alhora el retard en el calendari reproductiu i la penalització que pateixen les famílies nombroses per l'escassetat de prestacions. La reducció de la pobresa infantil podria, doncs, no tan sols millorar el

benestar de les famílies, sinó possiblement incrementar el naixement dels fills de tercer i ulterior rangs.

5.5.2 Suport econòmic a les famílies i protecció a la infància

Les prestacions universals per a fills a càrrec es poden defensar des de dues perspectives: (1) lluita contra la pobresa infantil; (2) drets socials de la infància. Ja hem dit que existeix una certa correlació entre despesa social en família i fills i bons resultats en fecunditat (Gràfic 2.2) així com en la lluita contra la pobresa infantil extrema. Les polítiques de suport econòmic a les famílies es fan generalment a través de la Seguretat Social (prestacions per fills a càrrec) o de la fiscalitat (desgravacions fiscals de l'IRPF). El problema és que Catalunya no té capacitat normativa en aquestes institucions i, en el cas de la Seguretat Social, una escassa influència en la seva gestió.

Com hem defensat en altres contextos d'aquest informe, l'ideal és que aquestes polítiques es financessin prioritàriament a través de la Seguretat Social, que és la caixa on hi ha més recursos, una part important dels quals són aportats pels empresaris i treballadors catalans (vegeu, per exemple, l'experiència francesa a l'apartat 3.1.4). Si volem equiparar-nos amb els països del nostre entorn la Seguretat Social no tan sols hauria d'universalitzar les prestacions per fills a càrrec, sinó finançar una llicència parental retribuïda.

Mentre això no sigui possible, a mesura que la situació econòmica millori, convindria fer una avaluació de les prestacions universals per infant a càrrec i, en funció dels seus resultats, anar-les restablint de manera selectiva. En cas que Catalunya assoleixi una agència tributària pròpia, amb la clau de la caixa i amb una àmplia capacitat normativa, el govern de la Generalitat s'hauria de comprometre a intentar convergir progressivament amb la mitjana europea pel que fa a la despesa social en família i fills. Una de les possibilitats que es podria plantejar fóra ampliar la percepció d'una prestació universal bàsica fins que l'infant compleixi els 18 anys. Això no treu que, en el cas de determinats tipus de famílies (monoparentals o nombroses), es pugui fer una majoració en la quantia de l'assignació. D'altra banda, es podria combinar el sistema de prestacions amb les desgravacions de l'IRPF, sempre i quan tota la població infantil quedés coberta, no hi haguessin duplicacions o buits en la cobertura i els

requisits dels menors pel que fa al seu accés al benefici així com la seva quantia fossin els mateixos.

Un altre dels reptes que encara resulten pendents és la mantenció infantil per part dels pares no residents. Ja hem comentat més amunt que disposem de molt poca informació sobre el funcionament i els resultats dels fons de garantia espanyol i català. Constitueix una prioritat conèixer a fons quin ha estat l'ús d'aquests fons, quins resultats s'han assolit, quants recursos s'hi han esmerçat i quina part d'aquests recursos s'han pogut recuperar. A falta d'obtenir més informació, la nostra impressió és que els dos fons no responen ni a les expectatives que va desvetllar l'anunci de la seva creació ni a les necessitats reals de les famílies que els podrien utilitzar.

En l'apartat 3.1 ja hem comentat les experiències britànica i sueca. En aquest sentit, la primera dada que caldria conèixer i publicar fóra quina és la taxa d'incompliment en el pagament de les pensions d'aliemnts (vegeu 6.3 Sistema d'indicadors). Al nostre entendre, el funcionament d'aquests fons s'haurien de sostreure a l'activitat judicial, la qual cosa comportaria també una descàrrega important dels tribunals de família, i s'haurien de gestionar a través d'un organisme administratiu que tingués capacitat executiva per obligar a pagar aquells pares no residents que incompleixin les seves obligacions.

5.5.3 Els serveis d'atenció i educació a la primera infància

Cal respondre a la necessitat d'articulació d'un sistema públic d'atenció a les famílies amb menors de tres anys, que ofereixi un continu i una coherència entre el sistema de llicències parentals i la xarxa de serveis d'atenció i educació infantil.

- És notòria la mancança d'una llicència parental retribuïda (de tal manera que sigui usada per pares i mares) que faci de pont entre la finalització de les llicències de maternitat i de paternitat i l'inici de la llar d'infants en condicions de qualitat (Escobedo, 2009; Moss, 2012). Cal revisar l'actual regulació de la llicència parental a Espanya com a excedència per cura de fills: l'excedència té un ús entorn al 2% de la població usuària potencial i per tant no funciona i és un recurs injust per la majoria d'infants i famílies pels quals és inaccessible, inassequible o inadequada. Suggerim examinar també l'experiència portuguesa,

que en un context econòmic d'austeritat similar al nostre i amb mesures de llicència parental de reducció de jornada, tot inspirant-se en models nòrdics de simplificació administrativa, ha suposat el manteniment d'avenços en aquest àmbit, estratègic per afavorir la sortida de la crisi econòmica reforçant criteris de productivitat i sostenibilitat, en el treball i en la població amb infants. En aquest sentit, caldria regular de bell nou el permís parental (posterior a la prestació i llicència per maternitat i prestació i llicència per paternitat) recollint l'experiència de la Llei Catalana de Conciliació que ha estat extensament utilitzada per pares i mares treballadors del sector públic amb els menors biaixos de gènere de tot l'Estat, en ser instrumentada en forma de llicències parentals a temps parcial però compactables, a base de generalitzar aquesta experiència a tota la població mitjançant la contribució de la Seguretat Social en termes de finançament i tramitació.

- Fomentar l'ús de les reduccions horàries, voluntàries i reversibles compatibles entre progenitors, per a guarda dels fills. La conciliació de la vida familiar i la laboral cal que sigui incentivada des de la regulació del mercat de treball. Per aquest motiu cal potenciar accions polítiques en aquest àmbit destinades a promoure l'adopció de reduccions horàries per part de pares i mares. Per tal de garantir que aquestes reduccions siguin adoptades per la ciutadania és important que siguin voluntàries i es puguin transferir fàcilment entre els pares i les mares.
- Assolir una oferta integrada 0-3 i connectada a la xarxa educativa. L'articulació entre la xarxa pública i privada de llars d'infants (a partir de la xarxa pública, però incorporant l'oferta no lucrativa, i considerant en aquesta petites llars d'infants o iniciatives d'atenció infantil el caràcter lucratiu de les quals es podria contextualitzar).
- En aquest context d'articulació de les xarxes i oferta local, aconseguir una regulació i inspecció efectives de les iniciatives més diverses d'atenció infantil complementària i en formats més diversos. De fet, crítiques i denúncies recollides pel Síndic de Greuges s'han centrat en serveis i activitats que han quedat fora de la regulació i inspecció pública (Síndic de Greuges, 2007).
- Respondre a la diversificació de necessitats de famílies i infants. En particular, abordar des de la perspectiva local, de manera concertada i a partir de l'anàlisi dels sistemes productius locals, una resposta per la banda dels serveis, a les condicions més diverses i formats/horaris atípics en el mercat laboral, per tal de

donar suport i acompanyar a la població treballadora amb menors ingressos i condicions més desfavorables.

- Vetllar per les condicions laborals i salarials en el sector, per mantenir el bon perfil professional que ha fet possible l'actual model de qualitat de les llars d'infants, i permetre que es puguin generar mesures d'acció positiva per incrementar la participació masculina entre els professionals de primera línia, tan necessària per generar referents positius en relació als homes com a cuidadors tan importants pels nens com per les seves famílies.
- En relació amb el marc de referència europeu, el sistema català d'atenció i educació infantil és un sistema segmentat on l'oferta pública correspon força bé a aquest marc de referència i on cal fer un esforç de millora de la regulació i supervisió de l'oferta privada més diversa en quant a formats, qualitats i costos per les famílies.

5.5.4 Foment i protecció de les AMPA

Creiem que les AMPA representen al nostre país una expressió catalana de l'associacionisme familiar en el context de la tradició de participació de mares i pares en l'àmbit escolar, extraescolar i del lleure infantil i juvenil. El seu potencial és extraordinari, donada la seva base de referència sobre el conjunt de la població de famílies amb infants i de forma vertebrada al territori.

- si bé les AMPA arriben a moltes famílies, tot i que amb diferents nivells d'intensitat, encara podrien arribar a moltes més i amb millor qualitat. El moment més interessant per generar hàbits de participació i aprenentatge comunitari és quan els fills són més petits, les mares i pares són més receptius, i tenen més possibilitats de mantenir aquests hàbits d'implicació al llarg de tota l'escolaritat.
- si bé l'àmbit d'actuació de les AMPA és contribuir a la millora i desenvolupament de l'educació dels fills, aquest objectiu dóna espai per ser un canal de participació de les famílies i per arribar a les famílies amb fills per altres qüestions d'interès infantil, familiar i comunitari.

- fóra convenient disposar de dades actualitzades per al conjunt de Catalunya sobre les associacions de mares i pares i sobre els seus volums d'activitat i serveis que gestionen. A partir d'aquestes dades es podrien elaborar alguns indicadors, que permetrien visibilitzar les seves importants contribucions, ja que estem parlant d'uns considerables volums d'activitat, serveis i participació.

5.5.5 Horaris i gestió del temps

- Fomentar a través de la negociació, la incentivació o la coordinació entre departaments una oferta pública i privada d'horaris que siguin més amigables per a les famílies i els infants (Cardús i Ros, ed. 2003).
- Una de les raons de l'escassa implicació paterna en les famílies es relaciona amb l'existència d'uns horaris, que no necessàriament es troben en consonància amb la productivitat, que impedeixen la presència activa dels pares dins la llar.

5.5.6 Polítiques per a la millora del benestar dels infants

Les polítiques familiars convencionals no són suficients, cal innovar i desenvolupar “Centres per al benestar de les famílies”

Les polítiques convencionals basades en transferències monetàries i mesures de conciliació són necessàries però no suficients per tal de millorar els factors relacionals que afecten al benestar dels infants. Tenint en compte les experiències innovadores que s'han realitzat en altres països, com els *Sure Start Centres* al Regne Unit i les polítiques de millora de la qualitat de la relació de parella a Noruega i als Estats Units, considerem que les polítiques familiars a Catalunya haurien de tenir també presents les dimensions relacionals. Per aquest motiu, considerem que s'haurien de crear “Centres per al benestar de les famílies” tenint present la filosofia del *Sure Start Centres*, però introduint la dimensió de la qualitat de la relació de parella. Les principals característiques d'aquests centres haurien de ser:

Dimensió Territorial. Seguint la lògica dels Sure Start Centres, considerem que s'haurien de crear centres d'ajuda a la família en els barris. Considerem que si la política té una dimensió territorial, aquesta és més visible, ja que té un espai físic, i d'aquesta manera és més fàcil arribar a totes les famílies.

Universalitat: Tal com fan els Sure Start Centres, els “Centres per al benestar de les famílies” haurien de proporcionar un servei d'escoles bressol de gran qualitat per dues raons principals. En primer lloc, està àmpliament demostrat que els primers anys de vida del nen són extremadament importants per al seu desenvolupament. En segon lloc, la recerca mostra que després del naixement del primer fill es produeix una disminució de la qualitat de la relació de parella (Doss et al., 2009). Per aquest motiu, considerem que els pares necessiten especial suport en el seu rol de pares i de parella quan els seus fills són petits. A més, els serveis d'aquests centres haurien d'estar dirigits a totes les famílies, i no tants sols a les que tenen situacions més problemàtiques ja que la tasca de prevenció i de recolzament a la família és més eficaç quan s'actua abans de l'existència de problemes importants (Christesen, 1999). A diferència de les polítiques americanes, creiem que si oferim en el mateix centre ambdós tipus de serveis -escoles bressol i programes sobre la qualitat de la relació de parella i la parentalitat- serà més fàcil arribar a tot tipus de famílies i proporcionar ajuda a llarg termini. Per un costat, si aquests tipus de programes es porten a terme en un centre sense escola bressol on els pares no hi tenen cap mena de relació i no forma part de la seva quotidianitat, és molt més fàcil que aquests considerin que aquests programes són pensats per pares “amb problemes” i per tant no hi participin. A més, després de participar en un programa, és molt més fàcil que els pares prenguin part de manera continuada en altres programes i/o serveis en relació a la qualitat de la relació de parella i la parentalitat, si aquests es proporcionen en un centre amb escola bressol que sense, ja que en el primer cas els pares mantindran quotidianament el contacte després del programa mentre que en el segon no serà així.

Integralitat: El centre hauria d'oferir programes per a la promoció de la qualitat de la relació de parella i la parentalitat però també altres serveis a més de les escoles bressol. Com hem mencionat, hi ha molts factors que afecten a la qualitat de la relació de parella i a la parentalitat (Amato, Johnson, Booth & Rogers, 2003; Burstein, 2007). Per exemple, no té sentit oferir un d'aquests programes si un dels pares és a l'atur i no se'l ajuda a trobar feina, ja que l'atur té efectes negatius en la qualitat de la relació de parella

(Hansen, 2005; Lewin, 2005). Per tant, creiem que els professionals haurien de treballar amb la família de forma integral tenint en compte totes les seves necessitats i les de tots els seus membres. Així doncs, seguint la lògica dels Sure Start Centres i de les polítiques americanes, els centres podrien integrar tots els serveis dirigits a les famílies i d'aquesta manera evitar la segmentació actual. Considerem que aquests serveis serien més eficaços si estan tots concentrats en un únic punt i en cas de no estar-ho els professionals haurien de tenir per objectiu vincular a les famílies a altres serveis que no es troben en el centre.

No assistencialisme. Totes les famílies disposen ja de recursos, l'objectiu de tots els serveis del centre hauria de ser promoure els recursos que aquestes ja tenen. A més, s'hauria de potenciar els vincles entre famílies. Com diferents recerques indiquen, la participació en associacions i el fet que els membres de la parella tinguin relacions socials i que aquestes siguin compartides està associat a una major qualitat de la relació de parella (Amato et al, 2007). Per aquest motiu, fomentar l'associacionisme familiar, la relació entre famílies i que aquestes siguin les que proporcionin els serveis pot tenir efectes positius en el seu benestar. Un exemple seria els programes de "mentors" desenvolupats als Estats Units, que posen en comunicació parelles amb una relació satisfactòria amb altres parelles més joves o que passen per pitjors circumstàncies.

Caràcter experimental i avaluació. En primer lloc, en tractar-se d'una política nova i per tal de aprofitar al màxim els recursos, aquesta s'hauria d'avaluar permanentment tant durant el procés d'implementació com a través dels seus resultats. A més, primer s'hauria de realitzar una prova pilot per veure si realment és beneficiosa abans d'implantar-se en tot el territori. En segon lloc, es recomanable que el centre prioritzés aquells programes sobre la qualitat de la relació de parella i sobre la parentalitat que han estat avaluats en altres contextos. En aquest sentit, s'hauria de fer un esforç per tal de fer un seguiment i estudiar aquelles polítiques i programes innovadors que apliquen avaluacions com, per exemple, les polítiques americanes que hem citat anteriorment.

<p>Introduir la perspectiva de les relacions familiars en totes les polítiques de l'Estat del benestar especialment les relacionades amb la salut i l'ensenyament</p>
--

A més de la creació d'aquests centres, totes les polítiques de l'Estat del benestar especialment les relacionades amb la salut i l'ensenyament haurien de tenir present la perspectiva de les relacions familiars, tant la relació entre els pares com la relació entre pares i fills. En aquest sentit, val la pena mencionar a mode d'exemple l'article "Marriage and Relationship Factors in Health: Implications for Improving Healthcare and Reducing Costs" de Staton & Ooms (2012).

Quadre 5.1

Propostes i recomanacions sobre la millora del benestar dels infants

- Diferents investigacions mostren que les polítiques familiars tradicionals no són suficients per tal de reduir el conflicte familiar i els efectes del divorci en els fills.
- Per aquest motiu, encara que en molts casos de forma experimental, en diferents països tals com Noruega, Suècia, el Regne Unit i els Estats Units s'estan portant a terme noves polítiques que tenen en compte la dimensió emocional i relacional de la família.
- Al Regne Unit els "Sure Start Centres" es proposen millorar el benestar dels infants i la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills seguint una lògica d'integració de serveis tals com escoles bressol de qualitat i serveis adreçats a les famílies, tallers de parentalitat...
- Les avaluacions recents mostren que els "Sure Start Centres" han tingut efectes positius en el benestar dels infants i la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills tant en famílies monoparentals com biparentals.
- Sobretot als Estats Units i a Noruega s'han desenvolupat polítiques centrades en promoure la qualitat de la relació de parella. La idea bàsica és que la millora de la qualitat de la relació de parella té efectes positius en el benestar dels infants tant directament promovent relacions familiars saludables que eviten els conflictes parentals i el divorci com indirectament a través de la millora de la qualitat de l'educació que els pares proporcionen als fills.
- Les polítiques americanes han estat avaluades de forma molt rigorosa i les primeres avaluacions són positives. Per tant seria aconsellable seguir de prop aquestes avaluacions, ja que els seus resultats proporcionaran informació molt rellevant a tots els països de l'OCDE sobre com millorar el benestar dels infants a través de les polítiques públiques.
- Propostes per a Catalunya:
Cal millorar la diagnosi abans de fer les polítiques i per tant és necessari millorar o crear noves enquestes sobre la infància i la família.

Les polítiques familiars tradicionals no són suficients, cal innovar i desenvolupar "Centres per al benestar de les famílies" que haurien de tenir les següents característiques: dimensió territorial, integralitat, universalitat, no assistencialisme i avaluació.

Introduir la perspectiva de les relacions familiars en totes les polítiques de l'Estat del benestar especialment les relacionades amb la salut i l'ensenyament.

En casos de separació i divorci, caldria vetllar per a l'exercici conjunt de les responsabilitats parentals tot afavorint la mediació familiar en la negociació sobre els plans de parentalitat

Per tal de garantir la equitat de gènere en els processos de ruptura familiar cal crear mecanismes que facilitin l'adopció de la mediació com a un dels instruments de negociació més adient pel benestar de l'infant. Un d'aquests mecanismes és que els serveis de mediació públics siguin prestats gratuïtament als "Centres per al benestar de les famílies" i que, en cas de ser privats, siguin generosament subvencionats. Dins d'aquest procés resulta important afavorir una mediació familiar centrada en l'abordatge del pla de parentalitat de manera que es pugui assegurar un repartiment igualitari en termes de gènere de les responsabilitats de cura dels menors.

A més, convindria crear una base de dades al Centre de Mediació de Dret Privat de Catalunya on es registressin tots els casos de mediació (públics i privats) en l'àmbit familiar, amb dades sobre les característiques de les persones implicades, que permetés elaborar indicadors per fer un seguiment regular del recurs a la mediació en casos de ruptura familiar, avaluar-ne els resultats i orientar les possibles futures reformes.

Fomentar la participació masculina en ocupacions i treballs relacionats amb la cura, l'atenció social i l'educació infantil

La implicació masculina en tasques tradicionalment femenines encara és una assignatura pendent. El temps que destinen els homes a aquestes responsabilitats està a una gran distància del de les dones. Per aquest motiu cal reforçar les polítiques socials en el món laboral que fomentin la participació masculina en ocupacions vinculades a la cura, l'atenció social i l'educació infantil. De fet, des d'alguns moviments socials d'important ressò, s'estan reclamant permisos de parentalitat iguals i intransferibles tant per homes com per dones (PpiiNA, 2012). Considerem que cal elaborar polítiques que es dirigeixin a aquest plantejament.

5.5.7 Coordinació amb altres àmbits de les polítiques socials i de l'activitat legislativa

Les polítiques familiars tenen un desenvolupament transversal i territorial

Les polítiques familiars es poden entendre en sentit estricte com el conjunt de prestacions i serveis adreçats a donar suport a la cria dels fills, o en un sentit més ampli, com l'afectació que el conjunt de polítiques socials tenen sobre les famílies amb infants i sobre els plans i estratègies familiars dels individus.

Per posar un exemple: diferents eurobarometres han posat de manifest que segons l'opinió dels europeus, els factors determinants a l'hora de tenir fills són en primer terme la seguretat econòmica o l'estabilitat de la parella, essent les prestacions familiars o les llicències parentals factors que ajuden i contribueixen a la seguretat econòmica (i possiblement també a un major benestar conjugal), però no percebuts en primer terme. El conjunt de factors que conformen la percepció subjectiva de "seguretat econòmica" són sens dubte la resultant d'un conjunt de polítiques ben diverses (laborals, fiscals, d'habitatge...).

Des de la perspectiva dels titulars responsables en polítiques familiars es tracta no tan sols de gestionar el desenvolupament d'aquestes polítiques en un sentit estricte, sinó també de vetllar perquè les polítiques socials en el seu conjunt, des d'una perspectiva global i transversal, siguin sensibles al màxim envers les famílies amb infants. En aquest sentit, la política familiar s'ha dotat d'un plantejament estratègic que faciliti l'articulació entre els diferents departaments de la Generalitat, com amb els diferents nivells de l'administració pública a Catalunya, com també amb els actors socials, cercant en particular la cooperació estable o la concertació amb el tercer sector, el foment dels mecanismes de participació dels subjectes o beneficiaris de les polítiques o la sensibilitat i cooperació amb empreses i el sector privat en el seu conjunt.

Des de fa ja anys s'està estenent i millorant la implementació d'aquest tipus de plantejaments en les polítiques socials: les polítiques d'igualtat de gènere i la perspectiva transversal de gènere en són un bon referent. Del que es tracta és d'apuntar a continuació algunes idees entorn de les quals es pugui articular aquesta tasca.

Els objectius, directrius, fites i indicadors d'haurien de consensuar amb les entitats participants en el Pla

Una primera idea fóra tractar d'inspirar-se en el mètode obert de coordinació, un instrument que des de fa temps s'està fent servir amb força èxit a la Unió Europea per tal de intercanviar les millors pràctiques i d'estimular els països tocant a emular els capdavanters en matèria de polítiques socials (Vegeu punt 6.1). La proposta és que l'Idescat, amb la col·laboració del sistema de recerca universitària, sigui l'organisme responsable de produir i actualitzar el sistema d'indicadors necessaris, de la mateixa manera que ho fa Eurostat a la Unió Europea. Aquest mètode es podria emprar per fer avançar la posició d'aquells municipis o comarques que es trobessin endarrerits respecte de les fites proposades. Proposem que en el present context de crisi econòmica, en què l'escassetat de recursos obliga a pensar molt acuradament com i en què cal esmerçar-los, es dediqui una atenció preferent a bastir un sistema coherent, eficaç i eficient, amb criteris universalistes, que a mesura que la situació millori pugui anar incorporant progressivament més recursos en una direcció adequada i sostenible.

Destacarem tan sols aquells temes importants que ens semblen clau a treballar en cooperació amb altres departaments o institucions:

1) Ensenyament: L'educació és el servei més universalitzat i intensiu adreçat a les famílies amb infants, l'associacionisme de pares i mares d'alumnes és la modalitat d'associacionisme familiar més estesa al nostre país i ambdós elements configuren una vertebració comunitària molt valuosa en el territori. En la confluència entre les polítiques familiars i educatives es planteja el repte d'assolir un sistema integrat i coherent d'atenció 0-3 pels infants i les seves famílies sumant recursos laborals, socials i educatius; com també el repte d'una bona articulació entre escola i família com a clau de l'èxit escolar; el debat sobre horaris escolars és clau per la conciliació de la vida laboral i familiar i és important que en el present context de crisi no es prenguin decisions precipitades per fer estalvis menors, en direccions que comportin costos socials molt més alts i que més endavant resultin difícils de reconduir. En qualsevol escenari els serveis complementaris i extraescolars són de creixent importància i resulta essencial ajudar a la seva visibilització mitjançant una millora dels indicadors sobre aquesta realitat. La cooperació amb el món local és crucial en aquest àmbit.

2) La Sanitat és l'altra xarxa universalitzada que arriba a tots els infants i les seves famílies i, en aquest sentit, el seu paper i potencial és també clau per plantejar aspectes estratègics de salut pública que cal d'abordar tant en la primera infància com al llarg del desenvolupament infantil i adolescent (problemes d'hàbits alimentaris, detecció de maltractaments, drogodependències, etc.). Particularment en l'etapa 0-3 és a partir del sistema sanitari que s'arriba a totes les famílies i es poden pensar recursos socials normalitzats de suport a l'aprenentatge per fer de pares i per resoldre constructivament els conflictes familiars que sorgeixen en aquesta etapa (a partir de grups de preparació al part, de suport a l'alletament matern...). L'articulació entre centres d'atenció primària (CAP), Unitats Bàsiques d'Atenció Social Primària (UBASP) i llars d'infants pot ser també una bona base per una atenció integrada 0-3.

3) Departament de Justícia. Al llarg de l'informe hem defensat la idea que calia una bona coordinació entre els organismes responsables de les polítiques familiars i de l'administració de justícia, especialment pel que fa al dret de família. El creixement del divorci i la presa de consciència dels seus possibles efectes de cara a la polarització social ens emplacen a fer seguiment curós dels resultats de la nova regulació del divorci a Catalunya, que fomenta l'exercici conjunt de les responsabilitats familiars i requereix l'elaboració de plans de parentalitat (Llei 25/2010 de 29 de juliol sobre l'aprovació del Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya), de l'impuls a la mediació familiar gràcies a la creació del Centre de Mediació de Dret Privat de Catalunya (Llei 15/2009, de 22 de juliol, de mediació en l'àmbit del dret privat) i de la posada en marxa de Fons de Garantia (Decret 123/2010, de 7 de setembre, del Fons de garantia de pensions i prestacions). D'altra banda, remetem al lector a la proposta feta més amunt sobre la conveniència de la creació d'una agència administrativa que vetllés pel compliment dels acords econòmics de mantement infantil, en línia amb les experiències d'altres països capdavanters.

4) Departament de Treball: Per articular les polítiques de conciliació de la vida laboral i familiar, tant per la banda de la regulació laboral com de la regulació familiar i dels serveis, valdria la pena plantejar, en l'actual situació en què atur masculí i femení s'han equiparat, la introducció d'una acció positiva per incorporar homes en ocupacions de cura (tant per a infants, com per a adults o gent gran) així com una aposta a favor d'un model compartit i igualitari de conciliació entre homes i dones (seguint el referent de la Llei Catalana de conciliació des del punt de vista de la igualtat de gènere).

5) Seguretat Social: Per tal de plantejar la reorientació de les polítiques de protecció social vers les famílies amb infants, bàsicament en matèria de les llicències parentals i de prestacions per fills a càrrec, cal tenir en compte que és important abordar en ambdós casos la simplificació de tràmits, l'interès de criteris universalistes pel que fa a les prestacions per fills (les prestacions amb condicions de llindar de rendes són insuficients a Catalunya, encara que la renda final disponible de les famílies pugui no ser tan diferent) i que el permís parental instrumentat com a excedència per cura de fills no funciona i s'ha de modificar, ja que l'absència d'aquesta regulació posa en tensió tot el sistema d'atenció a la primera infància (0-3) i perjudica els territoris amb majors taxes d'ocupació i activitat. Una llicència parental que promogui l'ús igualitari entre mares i pares és un mecanisme de flexiseguretat que promou la igualtat entre gèneres i la protecció econòmica en l'etapa crucial de formació familiar. Les llicències retribuïdes per cura de fills o familiars han estat conceptualitzades com a instruments de flexiseguretat que poden promoure la igualtat entre dones i homes al llarg del cicle vital, que ajuden a gestionar transicions i crisis de salut, amb els menors costos de ruptura de les trajectòries laborals de progenitors o cuidadors.

Quadre 5.2

Growing Up in Australia

“Growing in Australia” com a il·lustració d'una possible cooperació entre el Departament de Benestar Social i Família, l'Idescat i TV3 i com a mostra de treball interdepartamental

“Growing Up in Australia” és un estudi longitudinal sobre la infància a Austràlia, realitzat en cooperació entre el Department of Families, Housing, Community Services and Indigenous Affairs (FaHCSIA), el Australian Institute of Family Studies (AIFS) i l'Australian Bureau of Statistics (ABS). L'estudi vol analitzar l'impacte del context social i cultural singular que hi ha a Austràlia sobre els nens nascuts a la darreria dels anys noranta i a la primeria de la dècada passada. L'estudi té una base multidisciplinària molt àmplia, i analitza els aspectes rellevants de la política sobre el desenvolupament i el benestar dels infants i adolescents. Fa referència a un seguit de preguntes de recerca sobre parentalitat, relacions familiars, educació dels infants, cura externa dels infants i salut. A través d'un seguiment dels infants al llarg del temps, l'estudi serà capaç de determinar els factors individuals, familiars i relacionats amb el context social que estan vinculats amb la consistència i el canvi en les trajectòries de desenvolupament. L'estudi aprofundirà sobre el desenvolupament infantil i adolescent, informarà els debats sobre polítiques socials i servirà per a identificar oportunitats per la intervenció precoç i per la concreció d'estratègies de prevenció en l'àmbit de les polítiques sobre infància i famílies.

“Growing Up in Austràlia” es basa en una mostra representativa d’infants d’àrees rurals i urbanes de tots els estats i territoris d’Austràlia. Les dades s’han recollit de dues cohorts cada dos anys. La primera cohort va ser de 5000 nens i nenes amb 0-1 anys en el curs 2003-2004, i la segona cohort va ser de 5000 nens i nenes amb edats de 4-5 anys també en el curs 2003-2004. Els informants eren els infants (quan tenien l’edat apropiada) i els pares (residents i no residents), cuidadors i educadors. A més la investigació es vincularà amb bases de dades administratives, i d’aquesta manera inclourà informació valuosa per recolzar la recollida de dades en el treball de camp. La vinculació amb les dades administratives es va efectuar després d’obtenir el consentiment dels pares.

Per exemple:

- Es podrà accedir a la base de dades “Medicare Australia” per obtenir informació sobre l’historial mèdic dels infants.
- El “National Childcare Accreditation Council” facilitarà informació sobre l’assistència dels menors a les llars d’infants.
- El “ABS Census of Population and Housing data” proporcionarà perfils sociodemogràfics sobre els veïnats i les comunitats on viuen els infants.
- El “National Assessment Program Literacy and Numeracy Scores” facilitarà dades rellevants sobre el progrés dels menors en matemàtiques i lectura.

L’estudi ja està en marxa i continuarà per a fer un seguiment dels infants de la mostra fins a l’adulthood, de manera que això possibilitarà la investigació de trajectòries de desenvolupament i el seu impacte a llarg termini en relació amb les experiències i condicions dels infants.

“The Life Series” és un programa de televisió de la cadena ABC que vol descobrir els secrets del desenvolupament infantil fent un seguiment d’un grup escollit d’infants des del seu primer any de vida. El programa estudia com els nens i nenes creixen i es desenvolupen en circumstàncies ordinàries i extraordinàries com ara la influència de les relacions familiars, els ingressos i el treball dels pares, la salut i l’educació. Així, considera la interrelació entre herència i ambient, duu a terme experiments i parla amb experts sobre com les darreres recerques pel que fa al desenvolupament infantil poden ser exemplificades a través de la vida d’aquestes famílies. Fins a la data els sis documentals que s’han realitzat i la pàgina web de “The Life Series” entreteixeixen les històries de les nostre onze famílies amb els últims descobriments científics al voltant dels aspectes més debatuts del desenvolupament infantil: personalitat, estrès, obesitat infantil, comportament, resiliència i predisposició escolar.

6) I finalment el Consell Audiovisual de Catalunya i TV3: Per la importància de l’audiència infantil i les hores que passen davant la televisió i la necessitat de vetllar per la seva protecció davant continguts violents o que poden perjudicar la salut dels infants (per exemple, en relació amb l’alimentació i els trastorns alimentaris), plantejar alguna

iniciativa a TV3, en la línia de programes de gran qualitat que s'han emès en altres països (sobre mestres, seguiment longitudinal d'una cohort generacional...) que aspirés a oferir als teleespectadors referents constructius i diversos en l'àmbit familiar i del treball amb famílies (AMPA, associacions de famílies de suport mutu entorn de malalties dels infants, mediadors familiars, llars d'infants...). De manera més ambiciosa, suggerim explorar la possibilitat de llançar una iniciativa inspirada en el projecte "Growing up in Australia", que connecta la realització d'un projecte d'estudi longitudinal a un panel d'infants i els seus progenitors... amb una sèrie d'episodis de televisió que en divulguin els resultats i l'interès d'aquesta recerca per al conjunt de la població catalana i, per tant, obtenint un alt rendiment en termes de disseminació de la informació i d'aprenentatge per a les famílies i, de retruc, d'adhesió i suport al projecte (Vegeu Quadre 5.2 sobre "Growing Up in Australia").

6. POSSIBLES CRITERIS D'AVUACIÓ DEL PLA

6.1 Seguiment del pla i avaluació regular i sistemàtica

Ja hem insistit en l'apartat 5.1 sobre "Concepte i àmbit de les polítiques familiars" en la importància que té per a nosaltres el principi irrenunciable que tota política pública hauria d'estar basada en l'evidència científica. Aquesta afirmació, que en principi és molt fàcil de compartir, no hauria de tenir un contingut retòric i per tant caldria prendre-la molt seriosament. Encara que, a primera vista, sembli que els sistemes de diagnòstic i d'avaluació resulten molt cars, al capdavall succeeix tot el contrari. Les polítiques públiques fruit d'un diagnòstic acurat de la situació no tan sols acaben sent més efectives, sinó també més barates perquè eviten la dilapidació en va de recursos, atès que permeten la prevenció (i/o el guariment) dels mals que pretenen combatre.

Un dels efectes més beneficiosos de l'existència d'un sistema d'indicadors, que siguin actualitzats i publicats regularment, és el simple coneixement de la realitat social. Sovint l'escàs desenvolupament de les polítiques familiars és fruit del desconeixement de la situació i de les necessitats de les famílies. El compromís dels governs amb l'actualització i la publicació regulars de dades sobre la situació de les famílies constitueix la millor garantia de cara a una possible resposta de les administracions amb la finalitat de millorar el benestar de les membres de les llars. Moltes d'aquestes dades ja existeixen; només cal recopilar-les i donar-les a conèixer regularment. D'altres són relativament fàcils d'obtenir si existeix un certa voluntat política per part dels governs i de les administracions.

En aquest sentit, la primera recomanació a la Secretaria de la Família és la constitució d'una base de dades en què figurin totes les informacions relatives a l'ús de les prestacions i serveis a les famílies sobre els que té capacitat normativa o, si més no, gestionats per la Generalitat. Aquesta base de dades hauria de permetre obtenir indicadors sobre l'ús de les prestacions i serveis, sobre la seva cobertura en relació amb la població potencialment beneficiària de les mesures i sobre la seva evolució al llarg del temps. En principi, fóra ideal poder disposar de dades sobre l'ús de les mesures segons característiques dels beneficiaris i/o dels sol·licitants (sexe, edat, estat civil,

nacionalitat, educació, nivell d'ingressos, etc), cosa que ens permetria identificar millor els perfils de diversos col·lectius o categories sociodemogràfiques d'usuaris. Això hauria de resultar possible amb un cost molt baix, ja que moltes d'aquestes informacions es troben disponibles en els formularis de sol·licitud. Només caldria vincular el sistema informàtic de sol·licitud amb la base de dades. Aquest sistema permetria l'actualització constant de les dades, el seguiment de la seva evolució i per tant la seva avaluació permanent i sistemàtica.

En segon lloc, mitjançant convenis amb l'Institut d'Estadística de Catalunya, amb el Centre d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya o d'altres organismes com ara departaments de l'administració catalana (ensenyament, justícia, etc.) o bé instituts i fundacions com el Consorci Institut d'Infància i Món Urbà, l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona o la Fundació Jaume Bofill, la Secretaria de Família podria obtenir dades d'una forma regular fruit de l'explotació de les enquestes d'aquestes institucions o fins i tot sol·licitar la inclusió de preguntes en enquestes avalades pel Pla Estadístic de Catalunya.

Finalment, la millor manera de millorar la diagnosi que permeti dissenyar bones polítiques, és projectar o encarregar noves enquestes sobre la infància i la família. Si degut a la situació econòmica actual no és possible finançar una nova enquesta, s'hauria de fer un esforç per millorar les existents -tant les que només es fan a casa nostra com les internacionals- a fi que siguin útils per estudiar la realitat familiar.

A Catalunya i a Espanya encara existeixen poques enquestes que permetin estudiar en profunditat la realitat de les famílies i dels infants. Per aquest motiu és necessari impulsar la realització d'una enquesta sobre la infància i la família, seguint l'exemple del Panel de Famílies i Infància del CIIMU, que es basa en una mostra d'adolescents catalans i els seus pares. El més idoni, però, fóra que fos una enquesta longitudinal de cohort començant pel naixement dels nens, ja que així es pot fet un seguiment més acurat del seu desenvolupament i de les dinàmiques familiars.

Aquesta és la millor inversió de futur que es pot fer de cara al disseny de bones polítiques familiars. Tots els fons destinats a la creació o millora d'enquestes són recursos que a llarga estalviem en la fase d'elaboració i implementació de les polítiques, ja que només si disposem d'un bon diagnòstic podem dissenyar mesures focalitzades que siguin eficaces i eficients.

En molts països europeus ja s'estan realitzant enquestes d'aquest tipus. Un exemple de bona enquesta és la [Millennium Cohort Study](#)¹⁵ del Regne Unit, que segueix una cohort de 19.000 nens britànics, nascuts l'any 2000, i entrevista tant als nens com als seus pares i professors de forma periòdica. Aquesta és la segona enquesta longitudinal important impulsada al Regne Unit. La primera fou el British Cohort Study (BCS70), que durant diversos decennis ha permès fer un seguiment de les vides de 17.000 persones nascudes a Anglaterra, Escòcia i País de Gal·les durant una setmana de 1970. Una altra enquesta digna d'esment és l'enquesta australiana [Longitudinal Study of Australian Children](#)¹⁶ (Austràlia, 2004-; 10.000 nens).

En el moment d'escriure aquestes línies s'acaben de publicar les convocatòries del Pla de Treball 2012 en Ciències Socials i Humanitats del 7è Programa Marc ([WORK PROGRAMME 2013 - COOPERATION - THEME 8 - SOCIO-ECONOMIC SCIENCES AND HUMANITIES](#))¹⁷, i hem descobert amb satisfacció que la Comissió Europea considera prioritari llançar un projecte pluridisciplinar que permeti explorar la estat de les enquestes longitudinals a Europa sobre infància i joventut, que en proposi criteris d'harmonització i que faci una enquesta pilot amb la idea d'explorar la viabilitat de la realització d'una enquesta longitudinal europea sobre aquest tema. Aquesta proposta s'emmarca dins un pla per estudiar com s'apliquen els indicadors en el diagnòstic i avaluació de les polítiques públiques amb la finalitat de millorar la seva qualitat i el seu rendiment.

En els darrers anys, s'han produït avenços molt considerables a nivell internacional pel que fa a l'elaboració d'indicadors sobre família i infància. En aquest sentit, cal esmentar interessants iniciatives com ara la constitució de l'OECD Family database o la creació de la [International Society for Child Indicators](#)¹⁸, que convoca regularment congressos internacionals i publica una revista sobre [Child Indicators Research](#)¹⁹. Es pot trobar documentació sobre aquesta qüestió a les contribucions fetes al [Statistics Panel del projecte WELLCHI Network](#)²⁰, presentat al congrés de cloenda celebrat a Barcelona el febrer del 2007.

¹⁵<http://www.cls.ioe.ac.uk/page.aspx?&sitesectionid=851&sitesectiontitle=Welcome+to+the+Millennium+Cohort+Study>. Accés 17-07-2012.

¹⁶<http://www.aifs.gov.au/growingup/>. Accés 17-07-2012.

¹⁷http://ec.europa.eu/research/participants/portalplus/static/docs/calls/fp7/common/32764-annex_11_to_the_decision_ssh_for_cap_en.pdf. Accés 17-07-2012.

¹⁸<http://www.childindicators.org/>. Accés 17-07-2012.

¹⁹<http://www.springer.com/social+sciences/well-being/journal/12187>. Accés 17-07-2012.

²⁰http://www.ciimu.org/webs/wellchi/conference_3.htm. Accés 17-07-2012.

Idealment tots els indicadors haurien d'anar acompanyats de dades sobre la mitjana espanyola o europea i, per descomptat, haurien de permetre de fer un seguiment de l'evolució del fenomen. Això permet l'aplicació del *benchmarking* (mesura de qualitat), que facilita la formulació de fites i objectius a partir de la comparació amb aquelles organitzacions o unitats territorials que evidencien les millors pràctiques en l'obtenció de resultats.

Encara que el mètode obert de coordinació és un instrument relativament nou de governança a la Unió Europea, és a bastament utilitzat des de finals dels anys noranta en una amplitud de polítiques europees a partir de la primera experiència de l'estratègia europea per l'ocupació a partir del 1997. Aquest mètode podria ser ideal per tal de fer un seguiment d'aquest Pla integral de suport a la família i impulsar l'acció concertada entre departaments, diferents administracions, entitats locals i entitats no governamentals. El mètode obert es recolza en els mecanismes anomenats de "soft law", com les directrius i indicadors, l'avaluació comparativa i l'intercanvi de millors pràctiques. El mètode funciona en etapes: primer s'acorden objectius, de tal manera que puguin ser quantificables i monitoritzats. En segon lloc, les directrius s'incorporen en les polítiques específiques i de cada entitat participant. En tercer lloc, s'acorden fites o punts de referència (*benchmarks*) i indicadors específics per mesurar les millors pràctiques i, en quart lloc, els resultats són monitoritzats i avaluats, retroalimentant la formulació d'objectius i de fites. L'elecció dels indicadors és clau en aquest tipus de metodologia, i cal tenir en compte per una selecció adequada llur disponibilitat, qualitat i pertinença, així com un equilibri entre criteris econòmics i socials. Esperem contribuir amb aquest informe a proveir un ampli ventall de propostes i criteris per a la selecció d'indicadors.

Per acabar aquest apartat, suggerim a tall d'exemple unes quantes propostes de col·laboració amb altres organismes o institucions que permetrien l'elaboració d'indicadors en relació a temes d'atenció infantil, conciliació família-treball, AMPA i cooperació territorial o interdepartamental:

- Possibilitat d'acord amb la Seguretat Social per fer una proposta d'explotació estadística específica per a Catalunya (usuaris segons diferents tipus de prestacions familiars i prestacions per llicències parentals amb desglossament territorial, o exploració ad hoc de les prestacions per malaltia amb ocasió del naixement d'un fill en el cas de les mares com a estudi específic).

- Explorar el potencial de l'ECV a Catalunya harmonitzada amb la EU-SILC per a Catalunya, en relació a l'avaluació de les polítiques familiars, en particular pels indicadors sobre atenció infantil en funció de la situació laboral dels progenitors i tipus d'àmbit territorial. Proposta de mòdul específic de l'Enquesta Catalana de Condicions de Vida sobre conciliació de vida laboral i familiar, per saber més sobre el fora escola.
- Explorar el potencial d'una explotació o mòdul específic de l'EPA a Catalunya sobre conciliació de vida laboral i familiar, intentant també produir una estimació del volum de treball informal amb famílies amb infants, contrastant-ho amb dades de la Seguretat Social.
- Interès dels desglossaments territorials, per ajudar a orientar i avaluar l'impacte conjunt de les polítiques familiars de la Generalitat i els municipis, en el territori.
- Interès de pactar un sistema d'indicadors amb altres departaments per ajudar al seguiment interdepartamental de les polítiques familiars.

6.2 Criteris d'avaluació

Al llarg d'aquest estudi ja han anat apareixent els criteris que haurien de permetre d'avaluar les polítiques públiques sobre famílies i infància. En aquest apartat només caldrà fer una breu síntesi del que ha estat dit fins ara. Al nostre entendre, aquests criteris haurien de ser bàsicament tres:

1) Benestar de la infància

Si una de les finalitats primordials de les polítiques familiars és l'assoliment del benestar dels infants, una de les millors formes per avaluar-les és mitjançant indicadors que mesurin aquest benestar.

2) Equitat (o equilibri) de gènere

En les societats modernes avançades, en què la família patriarcal s'ha vist deslegitimada des de fa dècades, l'equitat de gènere s'ha convertit en un imperatiu que, en la gran majoria de casos, no tan sols contribueix a la satisfacció i a la qualitat de vida de les famílies, sinó que també resulta ser un dels factors subjacents al benestar dels infants.

3) Correspondència entre els desigs i preferències dels ciutadans i les pràctiques familiars

Una de les causes del malestar latent de les famílies és la discordança entre els seus desigs i la seva capacitat per dur-los a terme. Estrènyer progressivament el diferencial entre els desigs dels ciutadans amb responsabilitats familiars i les seves pràctiques reals hauria de ser un dels objectius de les polítiques familiars i per consegüent un dels seus possibles criteris d'avaluació del seu èxit. Tant en el cas de les pràctiques reproductives (discordança entre el nombre dels fills desitjats i els realment tinguts), una de les causes de la baixa fecunditat, com en el cas de la distància existent entre les preferències dels ciutadans sobre els seus models de família i els seus comportaments reals pel que fa al repartiment entre treball remunerat i no remunerat, aquest criteri d'avaluació ens ajuda a entendre la mesura en què els actors familiars es troben en condicions d'assolir la realització de les seves aspiracions.

6.3 Sistema d'indicadors

El sistema d'indicadors que presentem a continuació no té cap pretensió d'exhaustivitat i es basa en la simple recopilació d'alguns dels indicadors que hem fet servir en aquest informe. En la societat de la informació en què vivim, el nostre problema no és obtenir documentació, sinó seleccionar aquelles informacions que siguin de qualitat en la mesura que s'ajustin a la comprensió de les problemàtiques que ens interessin escatir.

Els indicadors que interessin a les polítiques familiars poden ser expressats en termes de:

- A. Necessitats de la població
- B. Avaluació de les accions (*inputs i outputs*)
- C. Impactes sobre la població

De cara a sistematitzar els indicadors que presentem a continuació hem decidit partir d'una excel·lent base de dades on el lector interessat podrà trobar més informació sobre la qüestió: [OECD Family database](#).²¹ Els indicadors que apareixen a continuació figuren classificats dins les quatre categories fonamentals d'aquesta base de dades, que nosaltres hem adaptat als nostres propòsits.

6.3.1 Estructura de les famílies

Nom de l'indicador: Indicador conjuntural de fecunditat

Descripció de l'indicador: Nombre de fills per dona

Font de l'indicador: Idescat

Nom de l'indicador: Fecunditat extramatrimonial

Descripció de l'indicador: Proporció de fills nascuts de mare de casada respecte del total

Font de l'indicador: Idescat

Nom de l'indicador: Diferencial entre els fills desitjats i efectivament tinguts

Descripció de l'indicador: Deferència entre la mitjana dels fills desitjats i efectivament tinguts per les dones de 45-54 anys.

Font de l'indicador: ECVHP 2006, Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona

Nom de l'indicador: Evolució del percentatge de fills nascuts de pare o mare estrangers. Catalunya, 1998-2010

Descripció de l'indicador: Nombre de naixements de pares o mares estrangers en relació al total de naixements.

Font de l'indicador: Idescat i INE

Nom de l'indicador: Nupcialitat exclusivament civil

Descripció de l'indicador: Proporció dels matrimonis civils de l'any sobre el total

Font de l'indicador: Idescat

Nom de l'indicador: Taxa bruta de nupcialitat

Descripció de l'indicador: Matrimonis de l'any per 1.000 habitants

Font de l'indicador: Idescat

Nom de l'indicador: Proporció de dones de 18 a 34 anys que viuen amb els seus pares

Descripció de l'indicador: Percentatge de dones de la franja d'edat corresponent que viuen amb els seus pares

Font de l'indicador: Enquesta de condicions de vida EU-SILC

²¹ http://www.oecd.org/document/4/0,3746,en_2649_34819_37836996_1_1_1_1,00.html. Accés. 27-07-2012.

Nom de l'indicador: Taxa d'emancipació dels joves de 15 a 29 anys per sexe
Descripció de l'indicador: Percentatge de joves de la franja d'edat corresponent que ja no viu a la seva llar d'origen respecte al total de la població juvenil d'aquesta franja.
Font de l'indicador: Observatori Català de la Joventut

Nom de l'indicador: Proporció de divorcis respecte dels matrimonis de l'any
Descripció de l'indicador: Percentatge del nombre de divorcis respecte del nombre de matrimonis de l'any
Font de l'indicador: Idescat, INE

Nom de l'indicador: Taxa bruta de divorcialitat
Descripció de l'indicador: Nombre de divorcis per 1.000 habitants
Font de l'indicador: Idescat, INE

Nom de l'indicador: Ús de la mediació familiar
Descripció de l'indicador: Percentatge de casos de mediació, públics i privats, en relació amb processos de ruptura familiar respecte del nombre de separacions, divorcis i ruptures de parelles de fet de l'any
Font de l'indicador: Conselleria de Justícia

Nom de l'indicador: Nombre de menors afectats per una ruptura
Descripció de l'indicador: Nombre de menors que al llarg d'un any han estat afectats per una ruptura (divorci, separació, nul·litat o ruptura de parelles de fet)
Font de l'indicador: L'Idescat el podria elaborar fent una estimació

Nom de l'indicador: Ús de la custòdia compartida
Descripció de l'indicador: Percentatge de divorcis en què la custòdia es exercida conjuntament pels dos excònjuges respecte del total de divorcis de l'any amb algun fill menor
Font de l'indicador: INE, Consell General de Poder Judicial

Nom de l'indicador: Diligències prèvies per denúncies d'impagament de pensions d'aliments
Descripció de l'indicador: Percentatge de denúncies respecte del nombre de progenitors obligats a pagar les pensions
Font de l'indicador: Memòries de la Fiscalia General de l'Estat

Nom de l'indicador: Taxa d'impagament de les pensions d'aliments per part dels progenitors que hi estan obligats
Descripció de l'indicador: Percentatge de progenitors no residents que incompleixen la seva obligació de pagar les pensions d'aliments respecte del total que hi estan obligats
Font de l'indicador: ECVHP 2011, Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona

Nom de l'indicador: Distribució de les llars segons tipus
Descripció de l'indicador: Percentatge del nombre de llars de determinats tipus respecte del total (fent especial atenció a les unipersonals, monoparentals i complexes)
Font de l'indicador: Idescat, Enquesta Demogràfica 2007

6.3.2 Posició de les famílies en el mercat de treball i repartiment del temps dins la llar

Nom de l'indicador: Taxa d'activitat de les dones de 25 a 54 anys

Descripció de l'indicador: Percentatge de la població femenina activa, de la franja de 25 a 54 anys, respecte de la població femenina total de la mateixa franja d'edat.

Font de l'indicador: Eurostat i INE

Nom de l'indicador: Taxa d'ocupació de les dones de 25 a 54 anys

Descripció de l'indicador: Percentatge de la població femenina ocupada, de la franja de 25 a 54 anys, respecte de la població femenina total de la mateixa franja d'edat.

Font de l'indicador: Eurostat i INE

Nom de l'indicador: Taxa d'atur de les dones de 25 a 54 anys

Descripció de l'indicador: Percentatge de les dones aturades, de la franja de de 25 a 54 anys, respecte del total de la població femenina activa de la mateixa franja d'edat.

Font de l'indicador: Eurostat i INE

Nom de l'indicador: Distribució de les activitats diàries destinades a treball remunerat i a la llar i família

Descripció de l'indicador: Temps mitjà en minuts que els homes i les dones de la franja de 25 a 44 anys dediquen al treball remunerat i a la llar a Catalunya

Font de l'indicador: Idescat

Nom de l'indicador: Preferències sobre la forma ideal de família

Descripció de l'indicador: Percentatge dels entrevistats que expressen la seva preferència sobre un model de família de doble sustentador/doble cuidador respecte del total, per gènere i edat

Font de l'indicador: CIS

Nom de l'indicador: Implicació paterna en la cura dels fills

Descripció de l'indicador: Temps mitjà en minuts que els homes i les dones de la franja de 25 a 44 anys dediquen a les tasques vinculades a la cura dels fills i filles

Font de l'indicador: INE i Eurostat

Nom de l'indicador: Atenció dels menors de 3 anys a Catalunya segons tipus de cura en any de referència (*main childcare arrangements*)

Descripció de l'indicador: Distribució en percentatges dels tres grans tipus de cura parental exclusiva, atenció formalitzada (llars d'infants) o atenció informal (xarxes familiars, o remunerada)

Font de l'indicador: Enquesta de Condicions de Vida

Nom de l'indicador: Proporció de nadons durant el primer any amb atenció parental exclusiva

Descripció de l'indicador: per gènere i explorar si es pot desglossar segons si els progenitors són beneficiaris o no de llicències parentals retribuïdes

Font de l'indicador: Enquesta de Condicions de Vida

Nom de l'indicador: Taxa d'incidència de les AMPA

Descripció de l'indicador: Proporció d'infants els progenitors dels quals participen en AMPAs, segons nivell educatiu, tipus de centre, segons tipus implicació (afiliació-quota; participa en activitats que organitza l'AMPA; col·labora en gestió i organització d'activitat) en termes de gènere i possible desglossament territorial

Font de l'indicador: A explorar amb el Departament d'Ensenyament

Nom de l'indicador: Proporció de centres amb AMPA

Descripció de l'indicador: Proporció de centres amb AMPA que funcionen i fan programació d'activitat, segons nivell educatiu i tipus de centre, amb desglossament territorial

Font de l'indicador: A explorar amb el Departament d'Ensenyament

Nom de l'indicador: Participació dels homes en l'educació infantil

Descripció de l'indicador: Proporció d'homes en els equips docents de llars d'infants, segon cicle d'educació infantil i primària

Font de l'indicador: A explorar amb el Departament d'Ensenyament

Nom de l'indicador: Cobertura de l'atenció infantil informal per grups d'edat

Descripció de l'indicador: desglossant per grups d'edat (0-3; 3-6; 6-12), segons si és atenció informal voluntària (xarxes familiars o d'amistat) o remunerada (cangurs, assistents familiars o ludoteques), i àmbit territorial, amb volum mitjà d'hores

Font de l'indicador: Enquesta de Condicions de Vida

6.3.3 Polítiques públiques per a famílies i infants

Nom de l'indicador: Despesa en família i fills en percentatge del PIB

Descripció de l'indicador: Percentatge de la despesa anual en família i fills en relació amb el PIB

Font de l'indicador: Idescat

Nom de l'indicador: Despesa en família i fills respecte el total de despesa social

Descripció de l'indicador: Percentatge de la despesa anual en família i fills en relació al total de la despesa social

Font de l'indicador: Idescat

Nom de l'indicador: Ús del fons impagament de pensions d'aliments (de l'Estat i de la Generalitat)

Descripció de l'indicador: Nombre d'usuaris del fons respecte dels progenitors no residents obligats a pagar pensions d'aliments i volum de despesa pública del Fons de Garantia de l'Estat i de Catalunya. Taxa de rescabament anual dels fons esmerçats

Font de l'indicador: Generalitat de Catalunya i Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas.

Nom de l'indicador: Progenitors usuaris dels diferents tipus de llicències parentals en l'any de referència

Descripció de l'indicador: Per gènere, tipus de llicència, i durada mitjana del tipus de llicència, amb possible desglossament territorial

Font de l'indicador: Seguretat Social (INSS i Tresoreria Seguretat Social)

Nom de l'indicador: Progenitors usuaris de reduccions de jornada per guarda de fills

Descripció de l'indicador: Per gènere i durada de la reducció, contrastant amb els progenitors que redueixen jornada mitjançant canvi de contracte a temps parcial (i per tant sense la protecció de la Llei d'Igualtat), desglossant segons el sector públic i el sector privat

Font de l'indicador: Mostra Continua Vides Laborals (Seguretat Social, per la població en general) i Funció Pública pels treballadors de la Generalitat

Nom de l'indicador: Taxes d'incidència de la Llei Catalana de Conciliació

Descripció de l'indicador: Taxes d'incidència de les diferents mesures, en els col·lectius de referència, per gènere i any

Font de l'indicador: Funció Pública pel personal de la Generalitat (valorar la possibilitat d'obtenir dades del conjunt d'administracions, per exemple, l'administració local)

Nom de l'indicador: Proporció de menors de 3 anys en atenció infantil formalitzada

Descripció de l'indicador: segons treball i nivell educatiu mare i tipus de municipi, possible desglossament territorial, amb nombre mitjà d'hores

Font de l'indicador: Enquesta de Condicions Vida

Nom de l'indicador: Cobertura en llars d'infants amb finançament públic

Descripció de l'indicador: Cobertura per grups d'edat (per any) en llars d'infants distingint amb i sense finançament públic, tipus de centre públic o privat, amb desglossament territorial

Font de l'indicador: Departament d'Ensenyament

Nom de l'indicador: Cobertura del servei menjador escolar

Descripció de l'indicador: En relació a la població infantil per nivells escolaritat (llars; CEIPS, ESO) i tipus de centre (públic i privat)

Font de l'indicador: Departament d'Ensenyament i Estadística del MEC

Nom de l'indicador: Cobertura de l'activitat extraescolar

Descripció de l'indicador: proporció de nens per grups d'edat (per nivell escolaritat i tipus de centre públic o privat) que participen en activitats extraescolars o acollida/reforç per grups d'edat i nombre d'hores setmanals mitjanes, amb possible desglossament territorial

Font de l'indicador: A explorar alternativament Departament d'Ensenyament i Enquesta de Condicions de Vida

6.3.4 Resultats en termes de benestar infantil i participació social

Nom de l'indicador: Taxes de risc a la pobresa infantil (calculades amb el llindar català)
Descripció de l'indicador: Percentatge de persones menors de 16 anys que viuen en llars amb una renda disponible equivalent per sota del llindar de la pobresa durant l'any de referència (Llindars calculats segons el 40% i el 60% de la mediana de la distribució)
Font de l'indicador: EUROSTAT i Idescat

Nom de l'indicador: Taxes de risc a la pobresa de les llars amb fills dependents segons tipus (calculades amb el llindar català)
Descripció de l'indicador: Percentatge de persones que viuen en llars amb fills dependents amb una renda disponible equivalent per sota del llindar de la pobresa durant l'any de referència (Llindars calculats segons el 40% i el 60% de la mediana de la distribució)
Font de l'indicador: EUROSTAT i Idescat

Nom de l'indicador: Distribució de la població en risc a la pobresa segons el tipus de llars amb fills dependents en què viu
Descripció de l'indicador: Percentatges de la població en risc a la pobresa que viu en determinades llars amb fills dependents respecte del total
Font de l'indicador: Idescat, INE, Enquesta de Condicions de Vida

Nom de l'indicador: Taxa d'abandonament escolar prematur dels estudis
Descripció de l'indicador: Percentatge de joves de 18-24 anys que no estan cursant estudis ni fent formació després de l'ensenyament secundari obligatori
Font de l'indicador: INE i EUROSTAT

Nom de l'indicador: Ús del temps per part dels menors de 10-18 anys
Descripció de l'indicador: Percentatge de participació en les activitats (escola, lleure, lectura, etc.) i duració mitjana en minuts dels menors de 10-18 anys en funció de les característiques de les seves llars
Font de l'indicador: INE, Encuesta de empleo del tiempo 2002-03 i 2009-10

Nom de l'indicador: Índex de benestar infantil
Descripció de l'indicador: Indicador multidimensional calculat a partir de dades sobre la situació material dels infants, les condicions de l'habitatge, salut, benestar subjectiu, educació, relacions socials, participació cívica, risc i seguretat [Bradshaw, Hoelscher and Richardson (2007). 'An Index of Child Well-being in the European Union'. *Social Indicators Research* 80: 133-177].
Font: Explorar possibilitats amb l'Idescat

7. CONCLUSIONS

L'any 2014 està prevista la celebració de l'Any Internacional de la Família, que ve a commemorar l'observança del primer any internacional de la família vint anys enrera organitzat per les Nacions Unides. En paraules dels responsables de la seva organització, “a causa de ràpides transformacions socioeconòmiques i demogràfiques, les famílies troben cada vegada més difícil el compliment de les seves nombroses responsabilitats. Moltes lluiten per fer front a la pobresa i mantenir adequadament els seus membres de les generacions més joves i més grans. Així mateix els resulta cada vegada més complicat conciliar el seu treball i les seves responsabilitats familiars i mantenir els lligams intergeneracionals que les sostenien en el passat. En resposta a aquestes tendències, els preparatius de l'Any Internacional de la Família se centraran en l'exploració de les polítiques i estratègies orientades a la família que aspiren prioritàriament a afrontar la pobresa familiar, a garantir un equilibri entre la vida de treball i de família i a avançar vers la integració social i la solidaritat intergeneracional. El procés preparatori consisteix a accelerar el progrés en el avenç de les polítiques familiars; demostrar la seva rellevància de cara als esforços generals per al desenvolupament i cridar l'atenció envers el paper que representen els diversos interlocutors socials en l'assoliment d'aquests objectius”.

Fóra difícil expressar millor les idees clau que hem intentat transmetre en aquest informe. Les polítiques familiars són de plena actualitat i segons la majoria dels organismes internacionals (no solament l'ONU, sinó la Comissió Europea, l'OCDE o l'UNICEF) emeten sovint recomanacions en la línia de potenciar determinades polítiques familiars, cosa que hem intentat reflectir en aquest informe. Expressions com “benestar de la infància”, “equilibri de gènere” o “serveis d'atenció i educació a la primera infància” apareixen amb freqüència en documents d'organismes que anys enrera només parlaven d'economia.

La nostra pretensió ha estat brindar en aquest treball informacions sobre algunes de les tendències més innovadores en el camp de les polítiques familiars a nivell internacional. En particular, hem introduït conceptes com els de polítiques familiars de caràcter relacional, llicències parentals, implicació paterna en la cura dels fills i la necessitat de fer polítiques transversals que impliquin la coordinació entre diversos departaments, administracions i el tercer sector. Partint d'aquesta lògica d'integració de serveis, però també dins el context de les polítiques de millora del benestar dels infants,

proposem la creació de “Centres per al benestar de les famílies”, vinculats amb llars d’infants de qualitat ja existents, on s’ofereixin serveis de suport als pares i a les famílies com ara tallers de parentalitat, mediació familiar o teràpia familiar.

Un altre tema que ha pres un cert relleu en aquest informe és la importància que les polítiques estiguin basades en l'evidència científica i que els seus resultats siguin avaluats de manera regular i sistemàtica. En aquest sentit, proposem la construcció d’una base de dades que serveixi per orientar l’elaboració, la valoració i la revisió de les nostres polítiques familiars.

Som perfectament conscients que la present conjuntura no és gens apta per incrementar la despesa social. En la majoria de les ocasions, hem fet les nostres propostes prescindint del context de crisi en què ens trobem, ja que altrament l’informe hauria estat ben curt. Creiem que ara és el moment adequat per pensar, de cara al futur, les polítiques familiars que necessita Catalunya. Cal aprofitar la crisi al nostre favor per fer balanç del que hem fet bé, i també del que no hem fet tan bé, per plantejar reformes i noves orientacions.

Un dels temes en què hem insistit més és el dels nivells de despesa en família i fills. En aquest capítol, Catalunya presenta un dels percentatges més baixos de la Unió Europea. Aquesta situació és indubtablement resultat del dèficit fiscal. Suggerim que, en cas d’assolir un millor finançament, Catalunya hauria d’anar convergint progressivament amb Europa en aquest com també en d’altres àmbits.

BIBLIOGRAFIA

- Aassve, A., Betti, G., Mazzuco, S., & Mencarini, L. (2007). 'Marital disruption and economic well-being: a comparative analysis.' *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*, 170(3): 781–799.
- Abril, P. (2009). Per què són necessàries les polítiques de gènere adreçades als homes?. *Barcelona Societat*, 17, 152-161.
- Aguilar, M., Escobedo, A. & Montagut, T. (2011) *Local welfare policies in Spain: Employment, housing and child care*. WILCO Publication no. 06.
- AIFS (2012). *Growing Up in Australia: The Longitudinal Study of Australian Children*. Informació i publicacions descarregables a la web del Australian Institute of Family Studies <http://www.aifs.gov.au/growingup/>
- Alberdi, I. (ed.) (1995) *Informe sobre la situación de la familia en España*. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.
- Allardt, E. (1986). 'The Civic Conception of the Welfare State in Scandinavia'. In Rose, R., & Shiratori, R. (Eds.) *The Welfare State East and West*. (pp. 107-125). New York/Oxford: Oxford University Press.
- Almeda, E. (ed.) (2004). *Les famílies monoparentals a Catalunya: Perfils, necessitats i percepcions*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: an update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15(3): 355-370.
- Amato, P. R. (2010). 'Research on divorce: Continuing trends and new developments.' *Journal of Marriage and Family*, 72(3): 650–666.
- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). 'Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis.' *Journal of Marriage and the Family*, 61 (3): 557–573.
- Amato, P. R., Johnson, D.R., Booth, A., & Rogers, S. J. (2003). 'Continuity and change in marital quality between 1980 and 2000.' *Journal of Marriage and Family*, 65 (1): 1–22.
- Amato, P. R., Booth, A., Johnson, D. R., & Rogers, S. J. (2007). *Alone together: How marriage in America is changing*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Andreß, H. J., Borgloh, B., Bröckel, M., Giesselmann, M., & Hummelsheim, D. (2006). 'The economic consequences of partnership dissolution—A comparative analysis of panel studies from Belgium, Germany, Great Britain, Italy, and Sweden'. *European Sociological Review*, 22 (5): 533–560.

- Aragón, J., Canovas, A., & Rocha, F. (2005) *Las políticas de conciliación de la vida laboral y familiar en las Comunidades Autónomas*. Fundación 1º de Mayo. Ediciones Cinca. Madrid
- Astone, N. M., & McLanahan, S. S. (1991). 'Family structure, parental practices and high school completion'. *American Sociological Review*, 56(3): 309–320.
- Azagra Malo, A. (2008). 'El Fondo de Garantía del Pago de Alimentos.' Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. *InDret Revista para el Análisis del Derecho*. 4/2008: 1-16.
- Bahle, T. (1995). *Familienpolitik in Westeuropa: Ursprünge und Wandel im Internationalen Vergleich*. Frankfurt/Nova York: Campus Verlag.
- Blair, T. (1999). 'Beveridge Revisited: A Welfare State for the 21 st Century'. A Walker, R. (Ed.). *Ending Child Poverty: Popular Welfare for the 21 st Century?* (pp. 7-18). Bristol: The Policy Press.
- Beck, U & Beck-Gernsheim, E. (2001). *El normal caos del amor*. Barcelona: El Roure.
- Becker, G. (1987). *Tratado sobre la familia*. Madrid: Alianza Editorial [Primera edició en anglès, 1981].
- Belsky, J. (1984). 'The determinants of parenting: A process model.' *Child Development*, 83–96.
- Benson, M. J., Buehler, C & Gerard, J. M. (2008). 'Interparental hostility and early adolescent problem behavior spillover via maternal acceptance, harshness, inconsistency, and intrusiveness.' *The Journal of Early Adolescence*, 28(3):428–454.
- Bernardi, F. (2005). 'Public Policies and Low Fertility: Rationales for Public Intervention and a Diagnosis for the Spanish State'. *Journal of European Social Policy* 15 (2): 123-138.
- Bernardi, F., & Martínez-Pastor, J. I. (2011). 'Female education and marriage dissolution: Is it a Selection Effect?' *European Sociological Review*, 27(6): 693–707.
- Björklund, A., Ginther, D. K., & Sundström, M. (2007). 'Family structure and child outcomes in the USA and Sweden.' *Journal of Population Economics*, 20(1): 183–201.
- Bloemraad, I. A. Korteweg, and G. Yurdakul (2008). "Citizenship and Immigration: Multiculturalism, Assimilation, and Challenges to the Nation-State". *Annual Review of Sociology*, 34:153–179.

- Booth, A., & Amato, P. R. (2001). 'Parental predivorce relations and offspring postdivorce well-being.' *Journal of Marriage and Family*, 63(1): 197–212.
- Bradsen, T. (coord.) (2010) *Welfare Innovations at the Local level in favour of Cohesion (WILCO)*. WILCO project and website <http://www.wilcoproject.eu/CE>
- Bradshaw, J. (2000). 'Child Poverty in Comparative Perspective'. A Gordon, D. & Townsend, P. (eds.) *Breadline Europe: The Measurement of Poverty*. Bristol: The Policy Press. pp. 223-250.
- Bradshaw, J., Hoelscher, P. & Richardson, D. (2007). 'An Index of Child Well-being in the European Union'. *Social Indicators Research*. 80, 133-177.
- Breivik, K., & Olweus, D. (2006). 'Children of divorce in a Scandinavian welfare state: Are they less affected than US children?' *Scandinavian Journal of Psychology*, 47(1): 61–74.
- Brullet, C. (coord.) (2003) *Polítiques de Suport a les Famílies: Una proposta des del món local*. Diputació de Barcelona.
- Brullet, C. (coord). (2011). *Polítiques locals de suport a les famílies. Seminari d'intercanvi. Debats sostinguts i recull d'experiències*. Amb el suport tècnic de CIIMU. Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona.
- Buehler, C., & Gerard, J. M. (2002). 'Marital conflict, ineffective parenting, and children's and adolescents' maladjustment.' *Journal of Marriage and Family*, 64(1): 78–92.
- Buehler, C., Anthony, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Gerard, J., & Pemberton, S. (1997). 'Interparental conflict and youth problem behaviors: A meta-analysis.' *Journal of Child and Family Studies*, 6(2): 233–247.
- Burstein, N. R. (2007). 'Economic influences on marriage and divorce.' *Journal of Policy Analysis and Management*, 26(2): 387–429.
- Cabrillo, F. (1996). *The Economics of the Family and Family Policy*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Cardús i Ros, S. (2003). *Propostes d'intervenció per a la conciliació d'horaris familiars, escolars i laborals*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Carroll, J. S., & Doherty, W. J. (2003). 'Evaluating the effectiveness of premarital prevention programs: A meta-analytic review of outcome research.' *Family Relations*, 52(2): 105–118.
- Castles, F. G. (1998). *Comparative Public Policy: Patterns of Post-war Transformation*. Cheltenham: Edward Elgar.

- Cavanagh, S. E., & Huston, A. C. (2006). 'Family instability and children's early problem behavior.' *Social Forces*, 85(1): 551–581.
- Cherlin, A. J., Chase-Lansdale, P. L., & McRae, C. (1998). 'Effects of parental divorce on mental health throughout the life course.' *American Sociological Review*, 63(2): 239–249.
- Chapple, S. & Richardson, D. (2009) Doing better for children.OECD
- Chan, T. C., & Halpin, B. (2009). *The instability of divorce risk factors in the UK*. Unpublished manuscript. <http://users.ox.ac.uk/~sfos0006/papers/change8.pdf>.
- Christensen, A., & Heavey, C. L. (1999). 'Interventions for couples.' *Annual Review of Psychology*. 50(1): 165–190.
- Choroszewics, M. & P. Wolff (2010). *51 million young adults lived with their parent(s) in 2008. Eurostat: Statistics in Focus — Population and social conditions*. No 50/2010.
- Collet, J., & Subirats, J. (2011). *Orientacions per al suport local al benestar de les famílies al llarg de la vida. Projecte noves famílies, noves polítiques*. Document de Treball. IGOP-UAB-Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona.
- Collet, J. & Tort, A. (2012). *Famílies, escola i èxit. Millorar els vincles per millorar els resultats*. Barcelona: Dossier de la Fundació Jaume Bofill.
- Comissió Europea (2011). *Comunicación de la Comisión. Educación y cuidados de la primera infancia: ofrecer a todos los niños la mejor preparación para el mundo de mañana*. Bruselas, 17.2.2011 -COM(2011) 66 final (descarregada a http://ec.europa.eu/education/school-education/doc/childhoodcom_es.pdf)
- Comissió Europea (2008). *Study on the costs and benefits of options to improve provisions for the reconciliation of work, private and family life*. June 2008. COWI in collaboration with IDEA Consult. DGEmployment, Social Affairs and Equal Opportunities. 2 Volumes of Main results and appendixes
- Commaille, J. & Martin, C. (1998). *Les enjeux politiques de la famille*. París: Bayard Éditions.
- Commaille, J. & de Singly, F. (Eds.) (1997). *La Question familiale en Europe*. Paris: l'Harmattan.
- Cousins, C. (1999). *Society, Work and Welfare in Europe*. London: Macmillan.
- Cowan, P. A., Cowan, C. P., Pruett, M. K., Pruett, K., & Wong, J. J. (2009). 'Promoting fathers' engagement with children: Preventive interventions for low-income families.' *Journal of Marriage and Family*, 71(3): 663–679.

- Cui, M., Conger, R. D., & Lorenz, F. O. (2005). 'Predicting change in adolescent adjustment from change in marital problems'. *Developmental Psychology*, 41(5): 812–823.
- Colominas, X. (2002). 'La institucionalització de les polítiques familiars a Catalunya'. A L. Flaquer (ed.) *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. pp. 235-249.
- Corak, M (2005). *Principles and Practicalities in Measuring Child Poverty for the Rich Countries*. Innocenti Working Paper No. 2005-01. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- Cummings, E. M. (1987). 'Coping with background anger in early childhood'. *Child development*, 976–984.
- Cummings, E. M., Vogel, D., Cummings, J. S., & El-Sheikh, M. (1989). 'Children's responses to different forms of expression of anger between adults'. *Child Development*, 1392–1404.
- Cummings E. M and P. T. Davies (2010). *Marital conflict and children: An emotional security perspective*. New York, NY: The Guilford Press.
- Davies, P. T, y E. M Cummings (1998). 'Exploring children's emotional security as a mediator of the link between marital relations and child adjustment'. *Child development*, 69 (1): 124–139.
- Davies, P. T., & Lindsay, L. L. (2004). 'Interparental conflict and adolescent adjustment: Why does gender moderate early adolescent vulnerability?' *Journal of Family Psychology*, 18(1): 160–170.
- DeLeire, T., & Kalil, A. (2002). 'Good things come in threes: Single-parent multigenerational family structure and adolescent adjustment.' *Demography*, 39(2): 393–413.
- Delgado, M., F. Zamora López y L. Barrios (2006). 'Déficit de fecundidad en España: Factores demográficos que operan sobre una tasa muy inferior al nivel de reemplazo'. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 115: 197-222.
- Demo, D. H., & Cox, M. J. (2000). 'Families with young children: a review of research in the 1990s.' *Journal of Marriage and Family*, 62(4): 876–895.
- Departament de Benestar Social (2004-2010). *Memòries 2004-10*. Descarregables des de la web de la Generalitat: <http://www20.gencat.cat/portal/site/bsf/>
- Departament d'Ensenyament (2011) *Estadística del curs 2010-2011*. Descarregat en maig de 2012 de la web del Departament d'Ensenyament:

<http://www20.gencat.cat/portal/site/ensenyament/menuitem.cbdab11d5a3f9031c65d3082b0c0e1a0/?vgnextoid=7c3ddc8adb4f0310VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=7c3ddc8adb4f0310VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnextfmt=default>

- Departament d'Ensenyament (2012). *Web Família i Escola*.
<http://www20.gencat.cat/portal/site/familiaescola>
- Department for Education. (2010). *Sure start children's centres statutory guidance*. DFE-00020-2011.
- Department for Work and Pensions (2012). *Public consultation. Supporting separated families: Securing children's futures*. London: The Stationery Office.
- Desforges, C. & Abouchar, A. (2003). *The impact of parental involvement, parental support and family education on pupil achievement and adjustment: A literature review* (Nottingham, Department for Education and Skills).
- Dion, M. R. (2005). 'Healthy marriage programs: Learning what works.' *The Future of Children*, 139–156.
- Diputació de Barcelona (2002) *Polítiques d'infància i família a vint-i-dos ciutats europees. Vol. 1 Informe per països. Vol 2. Informe per ciutats*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Recerca realitzada per C. Brullet (dir), B. Ballestín, M. Moreno; M. Fernández (CIIMU).
http://www.ciimu.org/images/stories/CIIMU/Estudios_y_Monografias/monografic_9_volum_1_1_.pdf
- DOGC. (2003). *Llei 18/2003 de suport a les famílies*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Doss, B. D., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2009). 'The effect of the transition to parenthood on relationship quality: An 8-year prospective study'. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96 (3), 601.
- Drew, E., Emerek., R., & Mahon, E. (Eds.) (1998). *Women, Work and the Family in Europe*. London and New York: Routledge.
- Dronkers, J., & Härkönen, J. (2008). 'The intergenerational transmission of divorce in cross-national perspective: Results from the Fertility and Family Surveys'. *Population Studies*, 62 (3), 273–288.
- EC Expert Network on Childcare (1996) *Out-of-School care comparative report*. Brussel·les: European Commission.

- Ellwood, D., & Jencks, C. (2004). *The spread of single-parent families in the United States since 1960*. John F. Kennedy School of Government Faculty Research Working Papers.
- El-Sheikh, M., Cummings, E. M., & Goetsch, V. L. (1989). 'Coping with adults' angry behavior: Behavioral, physiological, and verbal responses in preschoolers.' *Developmental Psychology*, 25(4): 490–498.
- El-Sheikh, M., Kouros, C. D., Erath, S., Cummings, E. M., Keller, P., & Staton, L. (2009). 'Marital conflict and children's externalizing behavior: Pathways involving interactions between parasympathetic and sympathetic nervous system activity. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 74(1): vii–79.
- Engster, D., & Stensöta, H. O. (2011). 'Do family policy regimes matter for children's well-being?' *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 18(1): 82–124.
- Ermisch J. F. and M. Francesconi (2001). 'Family Structure and Children's Achievements'. *Journal of Population Economics*. 14: 249-270.
- Ermisch, J. F. (2003). *An Economic Analysis of the Family*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Escobedo, A. (2002) 'Les llicències parentals i l'atenció infantil pels menors de tres anys Catalunya'. A Flaquer, Ll. (ed.) *Informe sobre la situació de la família a Catalunya. Un intent de diagnòstic* (pp.133-171). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Escobedo, A. & Navarro, L. (2007a). *Perspectivas de desarrollo y evaluación de las políticas de licencias parentales y por motivos familiares en España y en la Unión Europa. Informe de resultados*. A: Fondo de Investigación en Protección Social, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- Escobedo, A. & Navarro, L. (2007b). *Estudi i avaluació exploratòria de l'ús i impactes de les mesures contemplades per la legislació relativa a la conciliació de la vida personal, familiar i laboral del personal al servei de l'Administració de la Generalitat de Catalunya. Informe de resultats 2003-2006*. Grup de Recerca Iphigenia de la UAB en conveni amb la Secretaria General de Polítiques Familiars i Ciutadania del Departament d'Acció Social i Ciutadania i la Secretaria General de Funció Pública i Modernització de l'Administració del Departament de Governació i Administracions Públiques de la Generalitat de Catalunya.

- Escobedo, A. & Navarro, L. (2007c). *Una evaluación del sistema de licencias parentales y por motivos familiares en España desde la perspectiva de género*. Comunicación presentada en el Grupo de Trabajo de Sociología del Género del Congreso de la Federación Española de Sociología. Barcelona, 15 de Setembre de 2007.
- Escobedo, A. (2008). Políticas de licencias parentales y de atención infantil para los menores de tres años y sus familias: el caso español en el contexto internacional'. A: Pazos, M. (dir.). *Economía e igualdad de género: retos de la Hacienda Pública en el siglo XXI*. (pp 161-183). Madrid: Colección - Estudios de Hacienda Pública. Instituto de Estudios Fiscales.
- Escobedo, A.; Navarro, L. & Flaquer, Ll. (2008). *El impacto de la maternidad y la paternidad en el empleo. Itinerarios laborales de madres y padres en hogares con menores de tres años. Análisis de cambios y discontinuidades a partir de la Muestra Continua de Vidas Laborales*.
- Escobedo, A. (2009). *Leave policies and public systems of care for children under three years old and their families in the European Union*. Tesis doctoral amb menció europea. Departament de Sociologia. Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia. Campus de Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Escobedo, A. & Meil, G. (2012) 'Spain' in: Moss P. (ed.) *International Review of Leave Policies and Related Research 2012*. accessible at the website of the expert network on Leave Policies and Research: <http://www.leavenetwork.org>
- Escobedo, A., Flaquer, Ll., & Antón, F. (2012). *WP3: The Local Welfare System. Part 1: Local policies towards childcare and the welfare mix in relation to the provision of childcare. Report on the city of Terrassa*. Working paper of the FLOWS European research project.
- Escobedo, A., Flaquer, Ll. & Navarro, L. (2012). 'The social politics of fatherhood in Spain and France: A comparative analysis of parental leave and shared residence.' *Ethnologie Française*, 42 (1): 117-126.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, G. (1993). 'La macrosociología comparativa de los Estados del bienestar'. A L. Moreno (ed.) *Intercambio social y desarrollo del bienestar*. Madrid: CSIC/IESA. pp. 145-161.

- Esping-Andersen, G. (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G. (2002). 'A Child-Centred Social Investment Strategy'. A G. Esping-Andersen et al. *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press. pp. 26–67.
- Esping-Andersen, G. (2004). 'Untying the Gordian Knot of Social Inheritance'. *Research in Social Stratification and Mobility*. 21: 115–138.
- Eurydice (2009). *Report Early Childhood Education and Care in Europe: Tackling Social and Cultural Inequalities*. Eurydice network.
- Fagan, C. (2010). *Men and Gender Equality tackling gender segregated family roles and social care jobs*. Brussels: European Commission.
- Feito Alonso, R. (2007) Tiempos escolares. El debate sobre la jornada escolar continua y partida. *Cuadernos de Pedagogía*. Nº365 Febrero 2007.
- Feito Alonso, R. et al. (2012). *Web Educación y Jornada Escolar, conté informació, estudis i opinions entorn al debat sobre els horaris i jornada escolar*. Bloc realitzat per un grup de de treball d'experts i representants de la CEAPA <http://jornadacontinuaypartida.wordpress.com/estudios-sobre-la-jornada-escolar/>
- Fernández Enguita, M. (dir.) (2000). *La hora de la escuela. Análisis y valoración de los procesos, los efectos y las opciones de la implantación de la jornada continua*. Salamanca: Universidad de Salamanca.
- Fernández Enguita, M. (2007). 'Educar es cosa de todos: escuela, familia y comunidad'. (pp. 13-32). A Garreta, J. (Edit). *La relación familia-escuela*. Lleida: Universitat de Lleida.
- Ferrarini, T. (2006) *Families, States And Labour Markets: Institutions, Causes And Consequences of Family Policy in Post-War Welfare States*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Flaquer, L. (1998). 'Família i noves formes de convivència'. A S. Giner (ed.) *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, pp. 401-415.
- Flaquer, L. (1999). *La estrella menguante del padre*. Barcelona: Ariel.
- Flaquer, L. (2000a). *Les polítiques familiars en una perspectiva comparada*. Barcelona: Fundació 'La Caixa'.
- Flaquer, L. (2000b). 'Family Policy and Welfare State in Southern Europe'. Working Paper 185/00. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.

- Flaquer, L. (2004). 'Llei catalana de suport a les famílies: Una oportunitat perduda?'. InDret Working Paper de Dret Català Núm 12. Abril del 2004. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- Flaquer, L. (2005). 'Polítiques socials per a una competitivitat basada en l'equitat'. A M. Castells (ed.) *Un model de competitivitat sostenible i solidari per a Catalunya. Informe del Consell d'Experts*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Economia i Finances. pp. 161-186.
- Flaquer, L. (2007a). 'Family change and child poverty in comparative perspective'. *Wellchi Working Paper Series 1/2007*. Barcelona: Children's Well-being International Documentation Centre.
- Flaquer, L. (2007b). 'How can we orientate the reform of childhood policies? Challenges, dilemmas and proposals'. *Wellchi Working Paper Series No. 8/2007*. Barcelona: Children's Well-being International Documentation Centre.
- Flaquer, L. (2008). 'Família, globalització i individualització'. A J. González-Agàpito (ed.) *Una Societat en crisi?: Reptes d'un món globalitzat*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. pp. 77-107.
- Flaquer, L. (2009a). 'Coming in from the Cold: Single Parenthood as an Issue of Social Policy in Spain'. In Ursula von der Leyen and Vladimir Spidla (eds.). *Voneinander lernen – miteinander handeln: Aufgaben und Perspektiven der Europäischen Allianz für Familien*. Baden-Baden: Nomos. pp. 203-214.
- Flaquer, L. (2009b). 'Les polítiques familiars a Catalunya'. VIA 09 Valors, Idees, Actituds. Abril: 76-101.
- Flaquer, L. (2010a). 'Famílies i relacions familiars'. *Revista Papers*. Barcelona: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. Núm. 52: pp. 50-62.
- Flaquer, L. (2010b). 'Las políticas familiares en España en el marco de la Unión Europea'. A S. Lerner y L. Melgar (eds) *Familias en el siglo XXI: Realidades diversas y políticas públicas*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, El Colegio de México.
- Flaquer, L. (2010c). 'Pobresa infantil i famílies a Europa'. *Educació social: Revista d'intervenció socioeducativa*. Núm. 46. Barcelona: Fundació Pere Tarrés. Universitat Ramon Llull. pp. 11-28.
- Flaquer, L. (2011). '[Canvis en l'estructura familiar](#)'. A S. García-Tornel, P. Miret, A. Cabré, L. Flaquer, K. Berg-Kelly, G. Roca, J. Elzo i J.M. Laila (coord.)

- L'adolescent i el seu entorn en el segle XXI. Instantània d'una dècada.* pp. 35-60. Quaderns Faros 5. Esplugues de Llobregat: Hospital Sant Joan de Déu.
- Flaquer, L. (2012a). 'Liberalización sin protección: Un balance de los resultados de la aplicación de la Ley de divorcio de 2005.' En T. Picontó Novales (ed.) *La custodia compartida a debate.* Madrid: Dykinson. pp. 23-44.
- Flaquer, L. (2012b). 'Pobresa infantil: Conseqüències en les condicions de vida i el rendiment escolar dels i les adolescents'. A C. Gómez-Granell i P. Marí-Klose (eds.) *Família i relacions intergeneracionals: Un espai d'oportunitats per a l'educació dels fills i filles. IV Informe sobre la situació de la infància, l'adolescència i la família a Catalunya i Barcelona.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona/ CIIMU. pp. 260-281.
- Flaquer, L. (2012c). 'Riflessioni sulle politiche per la famiglia in Spagna. Cosa ci può insegnare il caso spagnolo?' A R. Prandini (ed.) *Politiche familiari europee. Convergenze e divergenze.* Roma: Carocci editore.
- Flaquer, L. (2013) 'Family-related factors influencing child well-being.' In Asher Ben-Arieh, Ivar Frønes, Ferran Casas and Jill E. Korbin (eds.) *Handbook of Child Well-being.* Heidelberg: Springer.
- Flaquer, L. (en premsa). 'Consecuencias de las rupturas de pareja sobre los hijos'. A III Jornada Científica de ASEMIP. Oviedo, 19 de noviembre de 2011.
- Flaquer, L. and A. Garriga (2009). 'Marital disruption in Spain: Class selectivity and deterioration of economic conditions'. In H.-J. Andreß and D. Hummelsheim (eds). *When Marriage Ends: Economic and Social Consequences of Partnership Dissolution.* Cheltenham: Edward Elgar. pp. 178-210.
- Flaquer, L., Almeda, E. & Navarro, L. (2006). *Monoparentalidad i infància.* Barcelona: Fundació 'la Caixa'.
- Fomby, P. and Cherlin, A.J. (2007). 'Family Instability and Child Well-Being.' *American Sociological Review* 72 (2): 181-204.
- Fraisse, L. & Escobedo, A. (2012). *Family and Childcare comparative report in 20 European cities for the WILCO project (Welfare Innovations at the Local level in favour of Cohesion).* Extret de la web: <http://www.wilcoproject.eu/CE>
- Freyer, J., B. Sacerdote and A. D. Stern (2008). 'Will the Stork Return to Europe and Japan?: Understanding Fertility within Developed Countries'. *Journal of Economic Perspectives* 22 (3): 3-22.
- Fundació Jaume Bofill (2012). *Debat: L'aliança entre família i escola: Clau de l'èxit*

educatiu? Informació i materials al web de la Fundació Bofill.
<http://www.fbofill.cat>

- Gähler, M. (2006). '«To divorce is to die a bit...»: A longitudinal study of marital disruption and psychological distress among Swedish women and men.' *The Family Journal*, 14(4): 372–382.
- Gähler, M & Garriga, A.(2012). 'Has the association between parental divorce and young adults' psychological problems changed over Time? Evidence from Sweden, 1968-2000.' *Journal of Family Issues* (publicat on-line)
- Gala, C. (2007) La conciliación de la vida laboral y familiar del personal de las entidades locales Estudios de Relaciones Laborales, nº 4. Barcelona: CEMICAL-Diputación de Barcelona (Consorci Estudis i Mediació de l'Administració Local, Diputació Barcelona).
- Garreta, J. (ed.) (2007). *La relación Familia-Escuela*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- Garreta, J. (2008). *La participación de las familias en la escuela pública: Las asociaciones de madres y padres del alumnado*. Madrid: Confederación Española de Asociaciones de Padres y Madres de Alumnos.
- Garriga, A., & Härkönen, J. (2009). 'State of art report: Effects of marital instability on children's well-being and intergenerational relations' del *EQUALSOC –Research Project: The effects of marital instability on children's well-being and intergenerational relations*'. Brussels: European Commission.
- Garriga, A., & Kiernan, K. (en premsa). Parents' relationship quality, mother child relationship and children's externalizing problems.
- Garriga, A. (2010). 'Consequences of parental divorce and family structure on children's outcomes in European societies: Individual cohort and country explanations.' Tesis doctoral no publicada. University Pompeu Fabra.
- Gasper, J. A. F., Stolberg, A. L., Macie, K. M., & Williams, L. J. (2008). 'Coparenting in intact and divorced families: Its impact on young adult adjustment.' *Journal of Divorce & Remarriage*, 49(3-4), 272–290.
- Gauthier, A. H. (1996). *The State and the Family: A Comparative Analysis of Family Policies in Industrialized Countries*. Oxford: Clarendon Press.
- Gerard, J. M., Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2006). 'Marital conflict, parent-child relations, and youth maladjustment.' *Journal of Family Issues*, 27(7), 951–975.
- Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. Cambridge:

Polity.

Giddens, A. (1998). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity.

Goode, W. J. (1970). *World revolution and family patterns*. New York: The Free Press.

Goode, W.J. (1993) *World changes in divorce patterns*. New Haven & London: Yale University Press.

Gómez Granell, C., P. Marí-Klose, M. Marí-Klose, L. Flaquer, C. Sánchez & L. Morató (2008). *Informe de la Inclusió Social a Espanya 2008*. Barcelona: Observatori de la Inclusió Social, Obra Social de Caixa Catalunya.

González-Bueno, G., A. Bello y M. Arias (2012). *La infancia en España 2012-2013: El impacto de la crisis en los niños*. Madrid: UNICEF España.

Gornick, J., & Meyers, M.(2003). *Families that work: Policies for reconciling parenthood and employment*. New York: Russell Sage Foundation.

Grych, J. H., & Fincham, F. D. (1990). 'Marital conflict and children's adjustment: A cognitive-contextual framework.' *Psychological Bulletin*, 108(2): 267-290.

Gutman, L. M., Brown, J. & Akerman, R. (2009). *Nurturing parenting capability: The early years*. London: Center for Research on the Wider Benefits of Learning, Institute of Education.

Hampden-Thompson, G. (2009). 'Are two better than one? A comparative study of achievement gaps and family structure.' *Compare*, 39(4), 517-534.

Hansen, H. T. (2005). 'Unemployment and marital dissolution.' *European Sociological Review*, 21(2), 135-148.

Hansen Helskog, G. (2009). The Norwegian state: A relationship educator. A H. Benson & S. Callan (.), *What works in relationship education: Lessons from academics and service deliverers in the United States and Europe*. Doha, Qatar: Doha International Institute for Family Studies and Development. pp. 137 - 148.

Hanson, T. L. (1999). 'Does parental conflict explain why divorce is negatively associated with child welfare?' *Social Forces*, 77(4), 1283-1316.

Hantrais, L. and Letablier, M.T. (1996). *Families and Family Policies in Europe*. London and New York: Longman.

Härkönen, J. (2012). 'Diverging destinies in Europe? Education, family structure, and child well-being in Europe.' Article presentat al Congrés de l'*American Population Association*. San Francisco (Estats Units) Maig 2012.

- Härkönen, J., & Dronkers, J. (2006). 'Stability and change in the educational gradient of divorce. A comparison of seventeen countries.' *European Sociological Review*, 22 (5), 501–517.
- Hartley, S. L., Barker, E. T., Seltzer, M. M., Floyd, F., Greenberg, J., Orsmond, G., & Bolt, D. (2010). 'The relative risk and timing of divorce in families of children with an autism spectrum disorder'. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 449.
- Hawkins, A. J., Blanchard, V. L., Baldwin, S. A., & Fawcett, E. B. (2008). 'Does marriage and relationship education work? A meta-analytic study'. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76(5), 723.
- Hawkins, A. J., Wilson, R. F., Ooms, T., Nock, S. L., Malone-Colon, L., & Cohen, L. (2009). 'Recent government reforms related to marital formation, maintenance, and dissolution in the United States: A primer and critical review'. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 8 (3), 264–281.
- Hawkins, A. J., & Ooms, T. (2010). 'What works in marriage and relationship education? a review of lessons learned with a focus on low-income couples. Washington, DC: Healthy Marriage Resource Center http://www.acf.gov/healthymarriage/pdf/whatworks_edae.pdf
- Heath, A. F., C. Rethon and E. Kilpi (2008). 'The Second Generation in Western Europe: Education, Unemployment, and Occupational Attainment'. *Annual Review of Sociology* 34: 211-235.
- Hetherington, E. M., Bridges, M., & Insabella, G. M. (1998). 'What matters? What does not? Five perspectives on the association between marital transitions and children's adjustment.' *American Psychologist*, 53 (2), 167.
- HM Treasury (1998). *Modern public services for Britain: Investing in reform. comprehensive spending review: new public spending plans*. London: HMSO.
- Hsueh, J., Alderson, D. P., Lundquist, C. M., Gubits, D., Fein, D., & Knox, V. (2012). *The Supporting Healthy Marriage Evaluation: Early Impacts on Low-Income Families. OPRE Report 2012-11*. Washington, DC: Office of Planning, Research and Evaluation, Administration for Children and Families, US. Department of Health and Human Services.
- Idescat (2007). *Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població 2006*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- Idescat (2009a). *Enquesta demogràfica 2007*. Nota de premsa. 8 de juny. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.

- Idescat (2009b). 'Evolució recent de la natalitat a Catalunya'. *Dossiers Idescat. Núm 1* Febrer'09. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- Idescat (2010a). 'La nupcialitat a Catalunya l'any 2008'. Nota de premsa 12 de gener del 2010. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- Idescat (2010b). 'La natalitat a Catalunya l'any 2009'. Nota de premsa 14 d'octubre del 2010. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- Idescat (2011a). La nupcialitat a Catalunya 2009. *Dossiers Idescat Núm 8*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- Idescat (2011b). La nupcialitat a Catalunya l'any 2010. Nota de premsa. 23 de novembre. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- Idescat (2011c). La natalitat a Catalunya l'any 2010. Nota de premsa. 13 d'octubre. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- Idescat (2012). *Enquesta de l'ús del temps 2010-2011. Principals resultats*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- Jekielek, S. M. (1998). 'Parental conflict, marital disruption and children's emotional well-being.' *Social Forces*, 76(3), 905–936.
- Jensen, P. H., B. Pfau-Effinger and L. Flaquer (2009). 'The Development of Informal Work in the Work-Welfare Arrangements of European Societies'. In B. Pfau-Effinger, L. Flaquer and P. Jensen (eds.) *Formal and Informal Work: The Hidden Work Regime in Europe*. New York and London: Routledge. pp. 3-20.
- Jensen, P; Pfau-Effinger, B.; Flaquer, Ll. et al. (2010). *Impact of local welfare systems on female labour force participation and social cohesion*. FLOWS Project and website.
- Jeong, Y.-J., Chun, Y.-J. (2010). 'The pathways from parents' marital quality to adolescents' school adjustment in South Korea.' *Journal of Family Issues*, 31(12), 1604–1621.
- Johnson, D. R., & Wu, J. (2002). 'An empirical test of crisis, social selection, and role explanations of the relationship between marital disruption and psychological distress: A pooled time-series analysis of four-wave panel data.' *Journal of Marriage and Family*, 64 (1), 211–224.
- Jonsson, J. O., & Gähler, M. (1997). 'Family dissolution, family reconstitution, and children's educational careers: Recent evidence for Sweden.' *Demography*, 34(2) : 277–293.

- Jouriles, E. N., Pfiffner, L. J., & O'Leary, S. G. (1988). 'Marital conflict, parenting, and toddler conduct problems'. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 16 (2), 197–206.
- Kamerman, S. B. and Kahn, A. J. (Eds.) (1978). *Family Policy: Government and Families in Fourteen Countries*. New York: Columbia University Press.
- Kamerman, S. B. and Moss, P. (eds.) (2009). *The politics of parental leave policies: Children, parenting, gender and the labour market*. Bristol: The Policy Press.
- Kangas, O., & Palme, J. 2000. 'Does social policy matter? Poverty cycles in OECD countries.' *International Journal of Health Services*, 1 (30), 335–52.
- Kiernan, K. E., & Huerta, M. C. (2008). 'Economic deprivation, maternal depression, parenting and children's cognitive and emotional development in early childhood' *The British Journal of Sociology*, 59 (4), 783–806.
- Kim, E. (2002). 'The relationship between parental involvement and children's educational achievement in the Korean immigrant family'. *Journal of Comparative Family Studies*. 33 (4), 529-563.
- Knox G., & Fein D. (2009). Supporting healthy marriage: Designing a marriage education demonstration and evaluation for low-income married couples. A H. E. Peters, C. Kamp Dush (eds.) *Marriage and family: Perspectives and complexities*. New York: Columbia University Press. pp. 247–280.
- Korpi, W. (2000). 'Faces of inequality: Gender, class, and patterns of inequalities in different types of welfare states'. *Social Politics: International Studies in Gender, State Society*, 7 (2), 127–191.
- Kouros, C. D., Merrilees, C. E., & Cummings, E. M. (2008). 'Marital Conflict and Children's Emotional Security in the Context of Parental Depression'. *Journal of Marriage and Family*, 70(3): 684–697.
- Kouros, C. D., Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2010). 'Early trajectories of interparental conflict and externalizing problems as predictors of social competence in preadolescence'. *Development and Psychopathology*, 22 (3), 527–537.
- Kuronen, M. (2010). *Research on Families and Family policies in Europe. State of the Art*. Brussels: European Commission.
- Kuronen, M. (2012). *The local welfare system. Part 1: Comparative report on the provision of childcare in 11 European cities*. FLOWS project working paper.

- Lamb, M. (Ed.) (2010). *The role of father in child development*. New Jersey: John Wiley and Sons.
- Lansford, J. E., Malone, P. S., Castellino, D. R., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2006). 'Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have and have not experienced their parents' divorce or separation'. *Journal of Family Psychology*, 20 (2), 292–301.
- Lapuerta (2011). Análisis Socio-demográfico de los receptores masculinos de la prestación por excedència por cuidado de hijos en Navarra. Investigación financiada por el Gobierno de Navarra.
- Lapuerta, I. (2012). *Employment, Motherhood and Parental Leaves in Spain*. Doctoral thesis: Universitat Pompeu Fabra, Barcelona.
- Lapuerta, I. (en premsa): '¿Influyen las políticas autonómicas en la utilización de la excedencia por cuidado de hijos?', *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*.
- Lapuerta, I (en premsab). 'Is part-time parental leave an alternative? First-time mothers' employment decisions after childbirth in Spain', A: T. Martín-García (ed.). *Spain and Italy: as similar as thought? A comparative reflection on living arrangements and family relationships*. London: Springer.
- Leira, A. (1998). Caring as Social Right: Cash for Child Care and Daddy Leave. *Social Politics*, 5 (3), 362-377.
- Ledoux, S., Miller, P., Choquet, M., & Plant, M. (2002). 'Family structure, parent-child relationships, and alcohol and other drug use among teenagers in France and the United Kingdom.' *Alcohol and Alcoholism*, 37(1), 52–60.
- Lewin, A. C. (2005). 'The effect of economic stability on family stability among welfare recipients.' *Evaluation Review*, 29 (3), 223–240.
- Lewis, J. (1992). 'Gender and the Development of Welfare Regimes'. *Journal of European Social Policy* 2 (3): 159-173.
- Lewis, J. (ed.) (1997). *Lone Mothers in European Welfare Regimes: Shifting Policy Logics*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Lewis, J. (2006). 'Introduction: Children in the Context of Changing Families and Welfare States'. In J. Lewis (ed.) *Children, Changing Families and Welfare States*. Cheltenham: Edward Elgar. pp. 1-24.

- Lorant, V., Delière, D., Eaton, W., Robert, A., Philippot, P., & Ansseau, M. (2003). 'Socioeconomic inequalities in depression: a meta-analysis.' *American Journal of Epidemiology*, 157 (2), 98–112.
- Marí-Klose, P., C. Gómez-Granell, C. Brullet and S. Escapa (2008). *Temps de les famílies: Anàlisi sociològica dels usos del temps dins de les llars catalanes a partir de les dades del Panel de Famílies i Infància*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Markman, H. J., Stanley, S.M., & Blumberg, S.L. (2001). *Fighting for your marriage. PREP leader manual*. Denver, CO: PREP Educational Products.
- Marre, D. & J. Bestard (2004). 'Sobre la adopció y otras formas de constituir familias: A modo de introducción'. A D. Marre i J. Bestard (comps) *La adopción y el acogimiento: Presente y perspectivas*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona. pp. 17-71.
- Martín i Casals, M. & Santdiumenge i Farré, J. (1996). 'El funcionament dels fons de pensions alimentàries. Estudi comparat de legislació sobre pagament avançat de pensions alimentàries a menors en cas d'impagament del progenitor separat o divorciat'. En Àrea de dret civil de la Universitat de Girona (Coord.). *Materials de les Vuitenes Jornades de Dret Català a Tossa*. pp. 489-546. València: Tirant lo Blanch.
- Martinelli, F. (2011). *Memorandum of Understanding for the implementation of a European Concerted Research Action designated as COST Action IS1102: Social services, welfare state and places. The restructuring of social services in Europe and its impacts on social and territorial cohesion and governance (so.s.cohesion)*. Website at: http://www.cost.eu/domains_actions/isch/Actions/IS1102
- McCall, L. i C. Percheski (2010). 'Income Inequality: New Trends and Research Directions'. *Annual Review of Sociology* 36: 329-347.
- McLanahan, S., & Sandefur, G. D. (1994). *Growing up with a single parent: what hurts, what helps*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- McLanahan, S. (2004). 'Diverging Destinies: How Children Are Faring Under the Second Demographic Transition.' *Demography* 41 (4): 607-627.
- McLanahan, S., & Percheski, C. (2008). 'Family structure and the reproduction of inequalities.' *Annual Review of Sociology*, 34, 257–276.
- Meil Landwerlin G. (1995). 'Presente y futuro de la política familiar en España'. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*. 70, 67-90.

- Melhuish, E., Belsky, J., & Barnes, J. (2010). 'Evaluation and value of Sure Start.' *Archives of Disease in Childhood*, 95(3): 159–161.
- Melhuish, E., Belsky, J., Leyland, A. H., & Barnes, J.(2008). 'Effects of fully-established Sure Start Local Programmes on 3-year-old children and their families living in England: a quasi-experimental observational study.' *The Lancet*, 372 (9650), 1641–1647.
- Ministry of Children and Family Affairs & Ministry of Foreign Affairs. (2003). *The rights of the child. Norway's third report to the United Nations*, Geneva: Committee on the Rights of the Child.
- Ministry for Family and Consumer Affairs (2005).Family Policy Report.
- Moreno, A. (ed.) (2012). *La transició dels joves a la vida adulta: Crisi econòmica I emancipació tardana*. Barcelona: Fundació 'la Caixa'.
- Morrison, D. R., & Coiro, M. J. (1999). 'Parental conflict and marital disruption: Do children benefit when high-conflict marriages are dissolved?' *Journal of Marriage and the Family*, 61, 626–637.
- Morrison, D. R., & Cherlin, A. J. (1995). 'The divorce process and young children's well-Being: a prospective analysis.' *Journal of Marriage and Family*, 57(3): 800–812.
- Moss P. (ed.). (2012). *International Review of Leave Policies and Related Research 2012*. accessible at the website of the expert network on Leave Policies and Research: <http://www.leavenetwork.org>
- Naldini, M. (2003). *The Family in the Mediterranean Welfare States*. London & Portland Or.: Frank Cass.
- Obiol Francés, S. (2006). 'El sistema de prestaciones por hijo a cargo en España.' *Revista Internacional de Sociología* Vol. 64 No. 43: 95-117.
- O'Brien, M. (2009). Fathers, Parental Leave Policies and Infant Quality of Life: International Perspectives and Policy Impact. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 624 (1), 190-213.
- Observatori Català de la Joventut (2012). *Estat de la joventut 2011*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- OECD (2006). Starting Strong II: Early Childhood Education and Care, vol. 2006. At the OECD Early Childhood Education and Care Home Page. http://www.oecd.org/document/63/0,3343,en_2649_39263231_37416703_1_1_1_1,00.html

- OECD (2007). *Babies and bosses. Reconciling Work and Family life (Vol.5): A Synthesis of Findings for OECD Countries.* http://www.oecd.org/document/45/0,3343,en_2649_34819_39651501_1_1_1_1,00.html
- OECD (2009). *Doing better for children.* Paris: OCDE.
- Osborne, C., & McLanahan, S. (2007). 'Partnership instability and child well-being.' *Journal of Marriage and Family*, 69 (4), 1065–1083.
- Papp, L. M., Cummings, E. M., & Schermerhorn, A. C. (2004). 'Pathways among marital distress, parental symptomatology, and child adjustment.' *Journal of Marriage and Family*, 66(2): 368–384.
- Petterson, S. M., & Albers, A. B. (2001). 'Effects of poverty and maternal depression on early child development'. *Child Development*, 72(6): 1794–1813.
- Pfau-Effinger, B. (2004). *Development of Culture, Welfare States and Women's Employment in Europe.* Aldershot: Ashgate.
- Pfau-Effinger, B. (2005). 'Welfare State Policies and the Development of Care Arrangements'. *European Societies*, 7 (2), 321-347.
- Pfau-Effinger, B., L. Flaquer and P. Jensen (eds) (2009). *Formal and Informal Work: The Hidden Work Regime in Europe.* London: Routledge.
- Pfau-Effinger, B., P. H. Jensen and L. Flaquer (2009). 'Formal and Informal Work in European Societies: A Comparative Perspective'. In B. Pfau-Effinger, L. Flaquer and P. Jensen (eds.) *Formal and Informal Work: The Hidden Work Regime in Europe.* New York and London: Routledge. pp. 193-213.
- Piris, Jean-Claude (2012). *The Future of Europe: Towards a Two-Speed EU?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Pong, S. L. (1997). 'Family structure, school context, and eighth-grade math and reading achievement'. *Journal of Marriage and the Family*, 734–746.
- Pong, S., Dronkers, J., & Hampden-Thompson, G. (2003). 'Family policies and children's school achievement in single-versus two-parent families.' *Journal of Marriage and Family*, 65(3): 681–699.
- Portes, A. y Rumbaut, R.G. (2010). *Legados: La historia de la segunda generación inmigrante.* Barcelona: Hipatia.
- PPiNA (2012). *Proposición de Ley de reforma del sistema de permisos y prestaciones para el cuidado y atención de menores por parte de sus progenitores/as, en casos de nacimiento, adopción o acogida.*

<http://www.igualeseintransferibles.org/blog/la-proposicion-de-reforma-de-ley-de-la-ppiina-entra-en-el-congreso>

- Proulx, C. M., Helms, H. M., & Buehler, C. (2007). 'Marital quality and personal well-being: A meta-analysis.' *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 576–593.
- Pringle, K. (1998). *Children and Social Welfare in Europe*. Buckingham, UK and Bristol, Philadelphia, USA: Open University Press.
- Pryor, J., & Rodgers, B. (2001). *Children in changing families: Life after parental separation*. Boston: Wiley-Blackwell.
- Rille-Pfeiffer, C. (2007). *Leave policies in Austria*. Leave Policies and Research. Paper disponible a: <http://ebookbrowse.com/2007-christiane-rille-pfeiffer-pdf-d77683336>
- Risdal, D., & Singer, G. H. S. (2004). 'Marital adjustment in parents of children with disabilities: a historical review and meta- Analysis. ' *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities (RPSD)*, 29 (2), 95–103.
- Ross, L. T., & Wynne, S. (2010). 'Parental depression and divorce and adult children's well-being: The role of family unpredictability'. *Journal of Child and Family Studies*, 19 (6), 757–761.
- Secretaria de Família. (2012). *Dades sobre les prestacions, deduccions i ajuts a la família*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Sigle-Rushton, W., & McLanahan, S. (2004). 'Father absence and child well-being: A critical review'. A D. P. Moynihan, T. M. Smeeding, & L. Rainwater (eds.), *The future of the family*. New York, NY: Russell Sage Foundation. pp. 116-159.
- Sigle-Rushton, W., Hobcraft, J., & Kiernan, K. (2005). 'Parental divorce and subsequent disadvantage: A cross-cohort comparison'. *Demography*, 42 (3), 427–446.
- Simons, R. L., & Associates. (Eds.). (1996). *Understanding differences between divorced and intact families: Stress, interaction, and child outcome*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Síndic de Greuges. (2007). *L'escolarització de 0 a 3 anys a Catalunya, informe extraordinari*. Descarregable a: http://www.sindic.cat/ficheros/informes/53_Escolaritzacio0a3anys.pdf

- Solé, C. & Flaquer, L. (Eds.) (2005). *El uso de las políticas sociales por las mujeres inmigrantes*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Instituto de la Mujer.
- Stanley, S. M., Amato, P. R., Johnson, C. A., Markman, H. J. (2006). 'Premarital education, marital quality, and marital stability: Findings from a large, random household survey'. *Journal of Family Psychology*, 20 (1), 117.
- Staton, J., & Ooms, T. (2011). *Marriage and relationship factors in health: Implications for improving healthcare quality and reducing costs*. Issue brief. National Healthy Marriage Resource Center (NHMRC) www.healthymarriageinfo.org
- Strohschein, L. (2005). 'Parental divorce and child mental health trajectories'. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1286–1300.
- Sundström, M. & E. Duvander. A. S. (2002). Gender Division of Childcare and the Sharing of Parental Leave among New Parents in Sweden. *European Sociological Review*, 18, 433-47.
- Takayama, N. & M. Werding (2011). 'Fertility and Public Policy: An Introduction'. In N. Takayama & M. Werding (eds) *Fertility and Public Policy: How to Reverse the Trend of Declining Birth Rates*. Cambridge, MA: The MIT Press. pp. 1-13.
- Thomson, E., Hanson, T. L., & McLanahan, S. (1994). 'Family structure and child well-being: Economic resources vs. parental behaviors'. *Social Forces*, 73(1), 221–242.
- Thuen, F., & Laerum, K. T. (2005). 'A public/private partnership in offering relationship education to the Norwegian population'. *Family Process*, 44 (2), 175–185.
- UNICEF (2005). '*Child Poverty in Rich Countries, 2005*'. Innocenti Report Card No.6. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- Univerisitat de Vic (2012). *Informe sobre jornada per analitzar realitats i possibles suports a escoles, ampes i famílies en municipis petits celebrada 1 desembre 2011*. Vic: Universitat de Vic en col•laboració amb la Diputació de Barcelona.
- Valiente, C. (1997). 'The Rejection of Authoritarian Policy Legacies: Family Policy in Spain (1975-1995)'. *MIRE Florence Conference. Comparing Social Welfare Systems in Southern Europe*. París: MIRE. Vol. 3: 363-83.
- Wall, K. & Silva, P. (2007) Out of School Care for Children Living in Disadvantaged Áreas: Portugal. Dublin, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Available at:

<http://www.eurofound.europa.eu/publications/bysubject/listhumancapital2007.htm>

- Wall, K., Aboim, S., & Marinho, S. (2007). Fatherhood, Family and Work in Men's Lives, Negotiating New and Old Masculinities. *Recherches sociologiques et anthropologiques*, 2, 105-122.
- Wall, K., and A. Escobedo, A. (2009). 'Portugal and Spain: Two pathways in Southern Europe'. A S. B. Kamerman and P. Moss (eds.) *The politics of parental leave policies: Children, parenting, gender and the labour market*. Bristol. The Policy Press. pp. 207-226.
- Wall, K. and A. Escobedo, A. (2013). 'Parental Leave Policies, Gender Equity and Family Well-Being in Europe: A Comparative Perspective'. A. A. Moreno (ed) *Family Well-Being: European Perspectives*. Social Indicators Research Series. Dordrecht: Springer. pp.103-129.
- Wolfinger, N. H. (2005). *Understanding the divorce cycle: The children of divorce in their own marriages*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Wymbs, B. T., Pelham Jr., W. E., Molina, B. S. G., Gnagy, E. M., Wilson, T. K., & Greenhouse, J. B. (2008). 'Rate and predictors of divorce among parents of youths with ADHD.' *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76(5), 735–744.